قل جاء الحق وزهق الباطل ان الباطل كان زهوقا

لله الحمد والمنة

کہ ایں رسالہ رفع التباس عن افہام الناس المعروف بہ

ہدیۂ صدوق

مصنفہ فاضل جلیل وکامل نبیل جناب سید طالب علی مولوی محمد رضا حسین صاحب امروہوی

محمد عبد الرشید نے اپنے

مطبع شمس المطابع مرادآباد دار الحکومت میں چھپا

جلد اول

رفع الالتباس عن ذهن الناس

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وکفی وسلام علی عباده الذین اصطفی واللعنة الدائمة
علی من تمادی بغالغی فغرق فی تیاره وطفی وبعد این اوراق یست جید
در جواب فضل الصمد مولوی محمد مرتضی صاحب جونپوری بسبیل اجمال با اجمال در
علی الله التوکل وهو حسبی نعم الوکیل قوله چه میفرمایند جناب سرکار سید کاظم صاحب
وجناب سرکار شیخ محمد حسین مازندرانی الحائری وجناب سرکار سید مصطفی المعروف
به سید آغا صاحب لکهنوی وجناب سرکار سید محمد حسین معروف به علن صاحب
لکهنوی که درین زمان رساله القول الاسد فی ترجمه یا علی مدد ودران تصویبات
منسوبه بجناب شما بر رساله مذکوره ورساله انذار الناکرین مصنفه خواجه عابد حسین
سهارنپوری شایع شده است پس در حالیکه جعلی وافترائی بر جناب شما در تصدیقات هر دو
رساله نباشد ودیده ودانسته بر هر دو رساله تصدیق وتصویب فرموده اید پس با اهل هند امر
میفرمائید که این هر دو رساله را حق بدانند وبموافق مضامین آن عمل نمایند بعد از آنکه سرکار
علامه مرحوم حاجی میرزا حسین نوری وجناب سرکار علامه سید حسین صدر وجناب سرکار علامه محمد حسن مامقانی وجناب سرکار

سید اسمعیل صدر مدظلہ العالی و از علمای ہند جناب سرکار سید آغا صاحب مجتہد لکھنوی جناب
سرکار مولانا سید ناصر حسین لکھنوی بر استفتای سید محمد حسن کمالپوری کہ ملخوذ از اصل الفاظ
و عبارات ہر دو رسالہ خواجہ بود تبصریح نص فرمودند کہ مولف این مضامین خارج از مذہب امامیہ
است پس دلیل بطلان این فتاوی و صحت فتاوی مندرجہ رسالہ القول الاسدی ترجمہ یا علی مدد
بصریح عبارات بیان بفرمایند الجواب مولوی سید محمد مرتضے صاحب اسمع و افہم
الجواب تحریر اتیکہ در قول اسد شائع شدہ است ہمہ صحیح و درست میباشد و غرض از آنہا
جز این چیزے نیست کہ عوام مردم کہ باغوای شما جناب مولوی خواجہ عابد حسین صاحب را کافر
و مرتد دانستند و بواسطہ سب و شتم و ہتک عرض ایشان نامہ عمل خود را سیاہ نمودند مرتدع
شوند و بدانند کہ بواسطہ مطالب رسالہ یا علی مدد تکفیر خواجہ صاحب بیجاست و موجب سخط خداست
دگر نہ رسالہ یا علی مدد عملیہ نیست کہ برطبق آن کسی عمل نماید این سوال شما بی محل ست و سرکار حجۃ الاسلام
والمسلمین آقا سید محمد کاظم طباطبائی دام ظلہ بر رسالہ یا علی مدد و انذار الناذرین تحریر فرمودہ اند
کہ من این رسالہ را از اوّل تا آخر دیدم چیزیکہ منافی مذہب شیعہ باشد در ان نیست معنی این عبارت
این ست کہ بواسطہ آن دو رسالہ عوام را نمیرسد کہ مولف آنرا خارج از مذہب شیعہ بدانند
چہ جائیکہ توہم خروج او از ملت اسلام نمایند و احکام ارتداد را براو بارکنند نہ اینکہ تمام
مطالب رسالہ موافق تحقیق است و انچہ سرکار حجۃ الاسلام آقا شیخ محمد حسین مازندرانی دام ظلہ
در حق مولف رسالہ یا علی مدد علاوہ برمضمون بالا تحریر فرمودہ اندکہ او از مروجین مذہب است پس
باین اعتبار کہ بعد از تتبع تام تمام رسالہ فہمیدند کہ غرض اصلی مؤلف ارشاد عوام ست در طریقہ
استعانت بائمہ کرام علیہم السلام در امور مختصہ بخدا مثل خلق و رزق وغیرہ بہ بیان محتملات فاسدہ
و صحیحہ و مرجوحہ و راجحہ تا عوام احتمال فاسد را راہ ندہند و قصد محتمل صحیح نمایند مثلاً و عوام متداول

است کہ بگویند یا علی شما اولاد بدہید روزی بدہید پس خواجہ صاحب بیان نمودند کہ شما باین قصد نگوئید کہ حضرت امیر علیہ السلام قدرت مستقلہ بر رزق دادن یا اولاد دادن دارند یا آنکہ خدا تقسیم رزق را بایشان تفویض نمودہ یا آنکہ آنجناب بمنزلہ آلہ میباشند برای خدا در رزق دادن یا آنکہ خدا در رزق وغیرہ دادن تابع مشیت ایشان میباشد بلکہ اگر این عبارت را یعنی یا علی شما رزق وہید را استعمال نمائید پس مقصود این دانستہ باشید کہ یا علی شما نزد خدا شفاعت بفرمائید کہ اور روزی وہد و بہتر آنست کہ بمفاد اللسان ترجمان الجنان درین مقام الفاظی را استعمال کنید کہ صریح در توسل واستشفاع بودہ باشد وسوال رزق از خدا بلا واسطہ یا بواسطہ حضرت امیر یا ائمہ دیگر علیہم السلام نمائید و بگوئید ای خدا بحق ایشان تو روزی بدہ الحاصل سرکار شیخ مدظلہ بملاحظہ این فہمیدند کہ عمدہ غرض مولف ارشاد عوام ست گو در بعض مقامات عبارات او قاصر ومجمل بودہ باشد پس فرمودن آنجناب کہ مولف رسالہ از مومنین میباشد بیجا نیست زیرا کہ لازم نیست کہ مروج در علم وفضل وسلیقہ عبارت نویسی وانشا پردازی یکتای زمانہ واوحدی الناس باشد من صنف استہدف مثلے است مشہور وکتب محققین محل گفتگو ودار وگیر شدہ است وجناب میر آغا مرحوم بمقتضای تدین وورع بر استفتای شما انچہ نوشتند این بود کہ بر تقدیر صحت مضامین یا الاخر واین کاشف ازین است کہ بنظر شریف ایشان رسالتین نرسیدہ بود وتحریر ایشان کہ در القول الاسد مکتوب ست صریح درین ست کہ خود ایشان تمام رسالہ را ملاحظہ فرمودند وفہمیدند کہ بواسطہ این رسالہ مولف از مذہب تشیع خارج نشدہ است چہ جائیکہ مرتد وخارج عن الاسلام نمودہ شود وازین لازم نمیآید کہ تمام مطالب رسالہ مطابق رای ایشان باشد وجناب علن صاحب کہ در تحریر خود صاف نوشتہ اند کہ اگرچہ بعض مطالب رسالہ موافق تحقیق من نیست اما معہذا این اختلاف موجب خروج مولف از تشیع یا اسلام

نیست وہمچنین جناب مولوی سید آقا حسن صاحب قبلہ المعروف بہ قدوۃ العلما وجناب مولوی
سید نجم الحسن صاحب قبلہ وجناب مولوی سید ظہور حسین صاحب قبلہ وغیرہم از علما وفضلای لکھنو کہ
شما اسامی این حضرات را نبردہ اید ودر القول الاشد خود نسبت نا بالغیت بہ بعض ایشان داده اید
نمیدانم کہ بعد اختیار نمودن این حرف را زدہ اید یا کہ رجما بالغیب شما این را فرمودہ اید مولوی
محمد مرتضی صاحب ہمہ این حضرات بالغ فی العلم والفضل اند وصاحبان قوت قدسیہ بر آفتاب
خاک نیندازید خلاصۂ آنکہ طریق سوال شما کاشف از قلت سواد است واین پہلوی باقلت فہم
کہ جمع شد این ہمہ فتنہا را برپا نمود ومرحوم خلد آشیان حاجی مرزا حسین نوری وسرکار حجۃ الاسلام آقا
شیخ محمد حسن مامقانی اعلی اللہ مقامہ وسرکار آقا سید حسن صدر آنچہ تحریر فرمودند بر ہمان استفتائیکہ
شما از جانب محمد حسن کماپوری فرستادہ بودید بودہ وعنقریب عدم تطابق آن با واقع واشتمال عنوان آن
بر افترای بحت واشتمال عبارات آن بہ تقطیع فظیعیکہ سفوت اصل مطلب ست واضح خواہم نمود واگر شما
اصل رسالتین را ترجمہ نمودہ روانہ نمودہ بودید این خرابیہا واقع نمیشد وسرکار آقای
سید اسمعیل صدر مدظلہ نیز در خصوص مولف چیزی تحریر نہ فرمودند بلکہ جواب استفتای محول
شما را دادند بلکہ تحریر فرمودند کہ خوب ست کہ بعد از ملاحظہ رسالہ بر پشت آن آنچہ مقتضای مطالب
آن بودہ باشد نوشتہ شود واین ہم یکی از افترآات شما میباشد وتعجب ست کہ با اینکہ شما سوال
از خود میر آغا صاحب مینمائید حکم خود ایشان را برای خود ایشان نقل مینمائید وگذشت اینکہ ایشان حکم کلی را
بیان نمودہ بودند چنانچہ حجۃ الاسلام مامقانی وسرکار حجۃ الاسلام آقای حاجی مدظلہ وغیرہ نیز حکم کلی را بیان فرمودہ
بودند وگرنہ شان ایشان اجل بود از اینکہ بر شخص معین بدون احراز اینکہ فعلا اعتقاد او چیست حکم بکفر نمایند کہ او خارج
از مذہب شیعہ است چہ جائیکہ حکم بارتداد وکفر نمایند تکفیر مسلمانان بازیچۂ طفلان
نیست کہ شما وامثال شما فہمیدہ اید نظر بہ کتب محققین بنمائید کہ تکفیر را

چه قدر مشکل دانسته اند بالجمله ازین بیان معلوم شد که حکم علمای کرام مذکورین باینکه کسیکه مصداق
مضامین مندرجه استفتا باشد از مذهب شیعه خارج است مانع ازین نیست که برخود آن علما
فضلا عن غیرهم بعد از ملاحظه رسالتین تبیین حق بشود و معلوم شود که دران دو رساله چیزی
نیست که منافی مذهب شیعه باشد سوال شما عوامانه است و حال آن استفتائیکه شما از طرف
محمد حسن کمالپوری نموده اید و اغتشاش و اشتمال آن بر تقطیع و ابتنای عنوان آن بر افترای
محض عنقریب معلوم خواهد شد **قوله** و آنچه کلب باقر جائسی در عراق شهرت داده است که سائل
استفتا با مخالف مضامین هر دو رساله اند پس افترا و کذب محض است بلکه خود ش استفتای
محمد حسن کمالپوری را پیش علما تحریف داده از ایشان سوالات واهیه نمود چنانچه با این هر دو امر
درینجا توضیح مینمائیم اما تحریف کلب باقر استفتای سید محمد حسن کمالپوری را و پیش کردن آن عبارات
محرفه را در خدمت علما با وجودیکه از اول استفتا بیش از دو سطر نقل ننموده اما آن را هم تبدیل
نموده رساله القول الاسد چاپ مطبع محروسه عماد الاسلام لکهنو جوهری محله در سنه ۱۳۲۲ھ
صفحه ۹ سطر ۹ را ملاحظه فرمایند استفتای سرکار حجة الاسلام و المسلمین آقا شیخ محمد حسن
مامقانی مد ظله العالی علی رؤس الادانی و الاعالی - حجة الاسلام کهف الانام مد ظله العالی تقریبا
سه سال قبل محمد مرتضی هندی استفتای بخدمت حضرت عالی تقدیم نموده بود باین
عبارت چه میفرمایند علمای دین و مفتیان شرع متین در باب شخصیکه اظهار تشیع
میکند و امامت جماعت مومنین ام میکند اما در تصانیف خود در اردو مینویسد
که ترجمه آن بفارسی این است در مقام عدم اقتدار نبی و امام و عدم جواز استغاثه و استعانت وقت
مصائب بایشان که نبی و امام نه هر جا حاضرند و نه بهر طرف ناظر و ائمه معصومین مستجاب الدعوة
و مقبول الشفاعه نیستند و استعانت نمودن بآن حضرات شرک است

الی غیرہا من النسب الشنیعۃ القبیحۃ الی آخرہ وعبارت ائمہ معصومین تا آخر از خود اضافہ نمودہ است
وہرگز این عبارت درین استفتا نیست واین استفتا سہ جا چاپ شدہ مشتہر شدہ چنانچہ می آید
واین عبارت در یکے از انہا نیست علاوہ بر این کلب باقر در اول القول الاسد نوشتہ کہ محمد مرتضی
جونپوری مدعی بود کہ مضامین مندرجہ یا علی مدد و رسالا نذار الناذرین مخالف عقاید اثنا عشریہ اند
تصانیف بیہودہ ہم درین باب شائع شد ومحض براہ افترا پردازی مشہور نمود کہ علمای عراق
بعد ملاحظہ رسالتین برای خواجہ صاحب فتوی کفر دادہ اند انتہی مضمونہ باید کہ علماے عراق
ازو استفسار نمایند کہ حال شہرت این افترا را کہ علمای آنجا بعد ملاحظہ رسالتین فتوای کفر
خواجہ دادہ اند از کجا معلوم نمودہ و محمد مرتضے جونپوری در کدام تالیف خود ادعاے این امر
نمودہ است کلب باقر نشان دہد **الجواب** مولوی سید محمد مرتضی صاحب انشاء اللہ شست شما
باز خواہد شد ومعلوم خواہد شد کہ سرکار ثقۃ الاسلام مرجع الاحکام آقا مولوی سید کلب باقر صاحب مد ظلہ
انچہ فرمودہ اند درست وبجا بودہ وانیکہ بناے جملہ استفتاآت شما بر جعل وافترا است معلوم خواہد شد
کہ ساحت دیانت وجلالت سرکار ایشان بری از اینگونہ مطالب است وچونکہ برارباب فہم
واضح است کہ ہمین عنوان نمودن شما استفتا را باینکہ مولف رسالتین در مقام اثبات
عدم اقتدار نبی وامام وعدم جواز استغاثہ واستعانت بہ ائمہ کرام میباشد علت مستقلہ است
برای توہم اینکہ مؤلف رسالتین از وہابیہ است وبمذاق آنہا حرف زدہ است این است کہ اقتصار
برہمین مقدار نمودہ شد وانچہ بعد از لفظ ائمہ معصومین مذکور است از کلمات خود شما ماخوذ
است وافترا نیست وعمدہ مقصود از ذکر آن اظہار این مطلب بودہ کہ شما بر خواجہ صاحب
ظلم عظیم نمودہ اید وچیزہای را بایشان منسوب نمودہ اید کہ بدل ایشان ہم خطور نکردہ باشد
خلاصہ انکہ غرض از سوال نمودن از سرکار مرحوم شیخ حسن مامقانی وغیرہ ہمین مقدار

بوده که کذب انچه شما در تتمہ افہام الحائرین خود نوشته اید ظاہر گردد و آن اینست (تحریرات فضلای ہند و فتاوای علما و مجتہدین عراق در ارتداد و عدم تشیع خواجہ عابد حسین سہارنپوری مولوی محمد مرتضے صاحب کی علمای عراق درخصوص خواجہ صاحب چیزے نوشتہ بودند انچہ نوشتہ بودند ہمہ جواب استفتای مجعول شما بوده پس تحاشی شما از اشتہار دادن کفر خواجہ صاحب بیوجہ است مگر کتب متضمنہ آن مضامین از شما نیست و شما کہ پرسیده اید کہ محمد مرتضی در کدام تالیف خود ادعای این امر نموده است پس بسم اللہ گوش دہید و بیاد آورید ان جواب خطے را کہ از خود شما است و در صفحہ دو بیست نہم تتمہ افہام الحائرین مندرج است مگر شما در آن نہ نوشتہ اید کہ اگر من محض براه نفسانیت خواجہ صاحب را تکفیر میکردم پس علماے عراق باسرہم و ہمچنین تمام علماے ہند متابعت من در فہم نمی نمودند و شما تحریرات ایشان را کہ مصرح تکفیر خواجہ صاحب اند بعد از طبع ملاحظہ بفرمائید الخ و ہمچنین بعد چند سطر این عبارت را ہم کہ شما فرموده اید (از تصریحات علماے عراق و ہند کہ عنقریب شائع شونده است ارتداد خواجہ صاحب بر شما واضح خواہد شد مولوی محمد مرتضے صاحب بعد این ہمہ نوشتن و سعی بلیغ در شہرت تکفیر انکار از ان نمودن ہم کار شما است۔ این کار از تو آید و مردان چنین کنند **قولہ** اما عدم مخالفت استفتای سید محمد حسن کماليوری از عبارات انذار الناذرین و رسالہ یا علی مدد و مطابق بودن آن بالفاظ ہر دو رسالہ پس واضح باد کہ اولا این استفتا از الفاظ ہر دو رسالہ اخذ کرده مع جواب سرکار جناب سید مصطفے و جواب سرکار ناصر حق مولانا سید ناصر حسین در ازغام الماکرین در رد انذار الناذرین باین عبارت چاپ شده ۔ استفتا از جانب کمترین سید محمد حسن ساکن کماليور بحضور مجتہدین کرام مشتمل بر الفاظ و عبارات رسالہ یا علی مدد و رسالہ انذار الناذرین وتانیا ً ور افہام الحائرین کہ بعینہ ترجمہ استفتاے اول است بفارسی مع جواب سرکار علامہ نوری طاب ثراه و جواب سرکار علامہ

سید حسن صدر و جواب سرکار علامه مامقانی ثالثاً در تفضیح السارقین مع جواب علمای سابقین
و جواب سرکار علامه سید اسمعیل صدر دام ظله و این رساله نزد غیر واحدی از مؤمنین عراق موجود
است الکنون استفتای اول را نقل مینمایم و صفحات مضامین آنرا از رساله انذار المنذرین با عدد
اضافه مینمایم تا که بر ناظر معلوم شود که این استفتا کلیة از الفاظ هر دو رساله ماخوذ است و در محاذی
این استفتای ثانی و ثالث را نقل مینمایم تا که واضح گردد که ترجمه خلاف اصل نیست بلکه مطابق است
الجواب همین عنوان از ادعا ظلم افترا آت میباشد و تقطیعهائیکه در این استفتا مذکور شد بغرض
گول دادن موجب تشویش ذهن و عدم انصراف ذهن بسوی معنی مقصود گردیده و استفتائیکه در
ارغام الماکرین نقل شده عبارت آن مختصر است و مشتمل است بر بعض نسب شنیعه که موجب توهم
خروج مولف رسالتین از مذهب شیعه شده و اما این ادعای شما که چونکه آن استفتا از الفاظ
رسالتین ماخوذ است پس باید که درست و مطابق باشد پس محض ادعاست و حال شما در استفتا
شما نموده اید بعینه این ست که کسی در کتاب فقهی مثلا سه جمل مختلفه که هر یک را در محلیکه هست
معنی صحیح بوده باشد ملاحظه کند مثل اینکه یکجا نوشته باشد المسلم طاهر و جای دیگر
نوشته باشد والکافر نجس و جای دیگر این عبارت باشد سواء فی ذلک الملی
والمسفل و بعد از آن این شخص مذکور با صاحب کتاب چپ شود و دشمن گردد و از هر یکی از آنها
جمل ثلث لفظی را گرفته بترکیب در آورد و بگوید وا شریعتاه وا اسلاماه فلان شخص عالم فقیه در کتاب
خود در مقام معارضه با خدا و عدم مبالات باحکام رسول و ائمه هدی مینویسد المسلم والکافر
سواء و بر سر و سینه زند که این چه دین ست این چه آئین ست و قسم بخورد که والله بالله این
اعیان آن الفاظی ست که در کتاب او مذکور ست و این جمله از کتاب او ماخوذ ست و او معتقد
این ست که کافر و مسلم هر دو در جمیع احکام یکسان اند مولوی محمد مرتضی صاحب بنده بحیرتم

ونمیدانم که شما آیا مدعی این میباشید که قائل عباراتیکه در استفتائے خود شما است کافر و خارج عن الاسلام ست یا انیکه مضامین رسالتین جناب مولوی خواجه غلام حسین صاحب منافات با اسلام دارد اما استفتا پس قائل و مولف آن خود شما هستید و ربطی بکتاب جناب خواجه صاحب ندارد و اما مضامین رسالتین پس دران مضمونی نیست که خارج از اقوال علمای امامیه بوده باشد و وجوه علمای کرام و اساطین مجتهدین عراق توثیق رسالتین باین معنی فرموده اند که دران چیزے که منافی اسلام باشد نیست من نمیدانم که اعتراض شما چیست و کدام مضمون رسالتین مخالف اجماع امامیه است که موجب خروج مولف عن الاسلام گشته بلے اگر اعتراض شما این ست که چرا مولف رسالتین همخیال و همزبان شما در عقائد فاسده نشده و چرا نگفته که آیت والله خیر الرازقین دلیل بر تعدد رازق ست و چونکه خداوند عالم لایق این نبود که بچشم احدے دیده شود یا در دل کسے خطور نماید پس حضرات ائمه را در رزق دادن وغیره به نیابت خود قایم مقام خود قرار داده است و از طرف خدا ایشان فاعل امور مختصه بخدا میباشند چنانچه شما این مطلب فاسد را در حاشیه کتاب خود الکلام الحسن صفحه صد و سی[۱۳] ایراد نموده اید و معتقد باو شده اید پس این اعتراض شما بر سائر اثنا عشریه است نه فقط بر خواجه صاحب زیراکه کسے از فرقه حقه نسبت این عجز ابخدا روا نداشته تعالی الله عمّا یقول الظّالمون علوًا کبیرا

قوله استفتای فارسی منقول از ابهام الحائرین صفحه ۷۷ و از تفضیح السارقین صفحه ۵۰

الجواب این همان استفتائی ست که الفاظ آن اگرچه از موارد شتائی رسالتین ملتقط ست اما هر کلمه در مقام خود مفید معنی غیر منافی یا تشنیع ست و کلمه از آن در مقام عدم اقتدار نبی و امام و عدم جواز استغاثه و ندا مسطور شده و این همه افترا است بلے بسبب تقطیع کلمات و یکجا نمودن شما آنرا و ملاحظه کردن عنوان استفتا از هم ملکه ظلم بایز میشود که خواجه صاحب وهابی هستند و این تقصیر

قوله [illegible]

جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب نیست بلکه تقصیر و زرنگی مستفتی ست **قوله** چه میفرمایند
علمای دین و مفتیان شرع متین در باب شخصیکه اظهار تشیع میکند و امامت جماعت مومنین امامیه
میکند اما در تصانیف خود درار و ومینویسد که ترجمه آن بفارسی اینست در مقام عدم اقتدار نبی و امام
و عدم جواز استغاثه و استعانت وقت مصائب بایشان **الجواب** گذشت که همین عنوان دون
شما استفتا را بانیکه مولف در مقام ثبات عدم اقتدار نبی و امام و عدم جواز استغاثه و استعانت
میباشد موجب اغتشاش اذهان شد و کار شمارا درست نمود و از هر تکه عبارت که شما بحذف کلمات
سابقه و لاحقه که باهم مرتبط بودند و قرینه بر فهم مراد میشدند نقل نمودید محض بغرض فریب دادن بود
هر کس که ملاحظه عنوان مذکور نماید بفهمد که جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب چونکه در مقام عدم اقتدار
نبی و امام و عدم جواز استغاثه بایشان اندیس لامحاله از عبارات مذکوره مقطوعه همان معنی را اراده
نموده اند که موافق عنوان ست وگرنه آن تکه های عبارت که شما نقل کرده اید با انضمام ما قبل و ما بعد
دلالتی بر فساد عقیدت مولف ندارد و معقول نیست که متدین مستقیم الفهم که حاجز از تقوی داشته
باشد بواسطه آن عبارات مولف را خارج از مذهب شیعه نماید و بنده در خدمت حضرات علمای کرام
ثابت میکنم که جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب در رسالتین در مقام عدم اقتدار نبی و امام
و عدم جواز استغاثه و استعانت بایشان نیستند بلکه در مقام اثبات اقتدار و جواز استغاثه بایشان
میباشند و اصل رساله انذار الناذرین در تدرست و لطی اقتدار و غیر اقتدار ندارد و غرض از تالیف
رساله این ست که چونکه در ندورات عوام هند و ستان بواسطه جهل ایشان بمسائل شرعیه و بواسطه
معاشرت با صوفیه اهلسنت و کفار خرابیها پیدا شده بود و ازین جهت فرقه وهابیه علیهم اللّٰه بر اهل
مذهب را زبان طعن کشادند و بافعال عوام مذهب را تعییر و تهجین نمودند بتالیف این رساله مولف
خواست که ارشاد عوام نماید چنانچه خود شان مطلب را در رساله انذار الناذرین ذکر نموده است

و در ضمن شرط صیغه که در انعقاد نذر معتبر ست تنبیه نمود بر اینکه صیغه نذر را درست نمایند و در ضمن
بیان اینکه در انعقاد نذر معتبر است که تقرب بجانب الله نموده شود تنبیه نمود بر فساد نذوراتی که برای اصنام و معبودان
کفار و پیران اهلسنت مثل شیخ سدو و غازی میان و شاه نور و شاه ولایت وغیره نموده میشود
و جهال شیعه هم برای آنها نذر میکنند و بعد ازان متعرض شد بذکر نذوراتی که عوام هند بطریقه متعارفه
خود در مقام طلب ولاد و وسعت رزق وغیره از ائمه سلام الله علیهم اجمعین مینمایند چونکه همین چیزها مناط
مطاعن وهابیه بر مذهب ما بود و ایراد ایشان برینگونه نذورات از چند جهت بود اوّل اینکه ندای غیر خدا
جائز نیست **دوم** اینکه ندای اموات عبث و بی ثمر ست **سوم** اینکه استعانت و استمداد از
ائمه علیهم السلام شرک است **چهارم** عباراتی را که عوام شیعه در مقام نذر استعمال مینمایند
علاوه بر اینکه آن فاقد صیغه شرعی نذر ست موهم اینست که ناذر در نذورات خود بجای خدا تقرب
بائمه هدی نموده است زیرا که عوام میگویند که یا حضرت اگر شما بمن اولاد بدهید یا روزی بدهید
فلان کار را از برای شما میکنیم و نسبت بآنحضرات افعال مختصه بخدا را نیز منسوب مینمایند این ست که جناب
مولوی خواجه عابد حسین صاحب اوّل بسبیل اختصار مراتب بمه اظهار بیان نمود و حضرات
را از حکم سائر اموات خارج نموده حیات ابدی را از برای ایشان ثابت نمود و گفت که ندا کردن ایشان
نه مثل ندای سائر اموات عبث میباشد بلکه جائز و بکار آمدنی ست و بعد ازان سوق کلام بسوی استعانت
نمود و فرمود که استعانت نمودن ازان حضرات چند صورت دارد بعض آن صحیح و بعض آن فاسد و چونکه
درین دو مرحله عبارات انداز الفاظ درین بسیار مختصر بوده و موجب این شد که مقصود مولف را اکثر مردم نفهمیدند
اینست که مولف و تشریح آن عبارت رساله یا علی مدد را نوشت چنانچه خودش در اول رساله یا علی مدد
تصریح باین امر نموده است پس معلوم شد که مولف رساله در مقام رد اعتراضات وهابیه و تصحیح
اعتقادات بعض جهال شیعه است نه اینکه در مقام بیان عدم اقتدای امام و عدم جواز استعانة

واستعانت از ایشان ست و این محض افترا و تہمت ست کہ شما بجناب مولوی خواجہ عابد حسین
صاحب داده اید **قوله** نبی و امام نہ ہر جا حاضر اند و نہ بہر طرف ناظر اند و از علم ما کان و ما یکون ادا این مطلب نیست — فوائد

(حاشیہ صفحہ ۱۲) للعہ مولوی سید محمد مرتضی باید کہ شما ممنون جناب مولوی خواجہ عابد حسین صاحب بشوید کہ اعتقادات فاسدۂ
شما با ہم ایشان تصحیح نموده اند زیرا کہ شما در صفحہ صد و سی از الکلام الحسن خود گفتہ اید کہ حضرات ائمہ علیہم السلام نیابت عن اللہ دنیا را
مقامہ تمامی مخلوقات رزق وغیره میدہند و ایشان را زقند و چونکہ خدا قابل این نبوده کہ بچشم کسے دیده شود یا بر قلب کسی خطور نماید
پس ز جہت ایشان را برای اجرای امور مختصہ بخود مثل رزق و امثال آن نائب قائم مقام خود قرار داده است و فرموده اند کہ آیتی **واللہ**
خیر الرازقین دال بر تعدد رازقست و در عبارت خطبۂ غدیریہ حضرت امیر مومنان **اقامہ فی سائر عالمہ مکانی فی الاداء**
مقامہ لانہ لا تدرکہ الابصار ولا تحویہ خواطر الافکار برین عقیدۂ فاسده خود استدلال نموده اید و ایضا شما در صفحہ — ادکان
ارغام الماکرین خود گفتہ اید کہ در مقام استعانت خطاب نمودن بخدا محالست زیرا کہ مشاہد و ممکن نیست پس باید کہ خدا از برای خود نائبی را
قرار دہد کہ مشاہد و ممکن باشد و بندگان در وقت استعانت نمودن بآن نائب خطاب نمایند مولوی محمد مرتضی صاحب این چہ کفریست
کہ شما در کتب خود برای اضلال عوام ذکر نموده اید و کدام شیعہ معتقد این عقائد فاسدۂ شنیعہ و منویہ است **نعوذ باللہ من ذلک کلہ** ۱۲ منہ
مولوی سید محمد مرتضی صاحب بیان فرمایند کہ اگر کسے ائمہ را سمیع و بصیر و روشن ضمیر یعنی مطلع و عالم بما فی صدور العالمین نداند و بگوید کہ معنی علم
ما کان و ما یکون این نیست کہ جمیع مسموعات و مبصرات عالم و جمیع اشیاء ماضیہ و موجوده و کائنہ و جمیع مصالح و مفاسد آنہا را ایشان میدانند
بلکہ مراد از آن این ست کہ ہر چہ را کہ خدا بایشان تعلیم نموده ہمان را ایشان میدانند آیا این شخص کافرست اگر چنین باشد
پس بیائید و خواجہ صاحب اول کفیند و شخص بزرگی بجسید کہ تکفیر او موجب شہرت دارین شما گردد شیخ مفید علیہ الرحمہ نیز قائل
اند کہ معنی علم ما یکون این نیست کہ ائمہ سمیع و بصیر و روشن ضمیر اند و مطلع بر ضمائر جمیع عباد میباشند و در مسائل عکبریہ در جواب کسیکہ سوال
نموده گفتہ کہ اجماع امامیہ بر نیست کہ امام عالم بما یکون میباشد پس چرا حضرت امیر و امام حسن و امام حسین علیہم السلام
خود را در مہلکہ انداختند چنین میفرمایند **اما الجواب عن قولہ ان الامام یعلم ما یکون فاجماعنا ان الامر علی خلافہ ما قال**
وما اجمعت الشیعۃ علی ہذا القول وان اجماعہم ثابت علی ان الامام یعلم الحکم فی کل ما یکون دون ان یکون عالما
باعیان ما یحدث و یکون علی التفصیل والتمیز وہذا یسقط الاصل الذی بنی علیہ الاسولۃ باجمعہا
لیس یمتنع ان یعلم الامام اعیان ما یحدث و یکون باعلام اللہ تعالی لہ ذلک فاما القول بانہ یعلم کل ما یکون فلسنا
نطلقہ ولا نصوب قائلہ لدعواہ فیہ من غیر حجۃ ولا بیان الخ و این عبارت را مجلسی رہ نیز در مرآۃ العقول شرح
اصول کافی در ذیل شرح حدیث رابع از باب ان الائمۃ یعلمون متی یموتون ذکر فرموده است و ملخص فرمایش شیخ مفید علیہ الرحمہ
اینست کہ ہرگز اجماع امامیہ برین نشده است کہ امام عالم بما یکون میباشد بلکہ اجماع امامیہ برخلاف این ست بلے عالم بودن
امام بجمیع احکام شرعیہ از اجماعیات شیعہ است بلے عقلا ممتنع نیست کہ باعلام خدا اعیان ما یحدث را امام بداند لکن
قول باینکہ ہر چیز یکہ شونده است امام از آن واقف است پس ما قائل این قول را تخطیہ مینمائیم زیرا کہ این دعوائیست کہ دلیلے
بر آن نیست و ایضا جناب شیخ مفید علیہ الرحمہ در کتاب المسائل فرموده **اقول ان الائمۃ من آل محمد قد کانوا یعرفون**
ضمائر بعض العباد ویعرفون ما یکون قبل کونہ ولیس ذلک بواجب فی صفاتہم ولا شرطا فی امامتہم وانما اکرمہم اللہ
بہ واعلمہم ایاہ للطف فی طاعتہم ولیس فی لت بواجب عقلا ولکن وجب لہم من جہۃ السماع فاما اطلاق
القول بانہم یعلمون الغیب فہو منکر بین الفساد لان الوصف بذلک انما یستحقہ من علم الاشیاء بنفسہ
لا بعلم مستفاد وہذا لا یکون الا اللہ تعالی وعلی قولی ہذا جماعۃ اہل الامامۃ الا من شذ عنہم
من المفوضۃ ومن انتمی الیہم من الغلاۃ و ملخص فرمایش شیخ مفید علیہ الرحمہ اینست کہ حضرات ائمہ علیہم السلام باعلام
خدا بر ضمائر بعض عباد مطلع میشدند و آنچہ را کہ شونده است پیش از شدنش میدانستند و تعلیم این علم ایشان را شرط در امامت ایشان و صفت ضروری
صفات ایشان نبوده بلکہ اکرام ایشان و تشویق العباد و امالۃ القلوب الی طاعتہم و الانقیاد لہم بوده و نیز وجوب ثبوت آن عقلی
نیست بلکہ من جہۃ السماع است و مثل عصمت نیست کہ وجوب آن عقلی است اما علی الاطلاق عالم الغیب را برایشان اطلاق
نمودن پس بعد قبیح و منکر است زیرا کہ این وصف بالاستقلال بس ذات خدا را سزاوار است

که سمیع و بصیر و رشتنضیر بدالجواب مولوی محمد مرتضی صاحب اگر من هم مثل شما معاند و متعامی بودم
یا خبر از عبارات قبل و بعد این فقره نداشتم و اتکال بر محض عنوان استفتای شما مینمودم میگفتم که خواجه
صاحب ائمه علیهم السلام را بیکاره محض میدانند اما چه کنم که عبارت قبل و بعد انذار الناذرین مانع ازین
است و صریح درین است که خواجه صاحب قائل توسل و تشفع اند و حضرات ائمه را همه کاره و
قابل مدد و اعانت نمودن میدانند ثم اقول مولوی محمد مرتضی صاحب اگر بقسم بیان نمایند
که عبارت مذکوره در انذار الناذرین است و در فلان صفحه و فلان سطر است راست گفته اند اما این دعای
ایشان مثل ادعای کسے ست که بگوید در قرآن مجید در فلان صفحه و فلان سطر لاتقربوا الصلوٰة است
و مدعی شود که بنص قرآن نماز خواندن حرام است خلاصه آنکه اگر مولوی محمد مرتضے صاحب اصل عبارات
انذار الناذرین را که متعلق این فقرات مقطوعه بود ذکر مینمودند و از پیش خود عنوان استفتا را (عدم اقتدار
نبی و امام و عدم جواز استغاثه) قرار نمیدادند کسے بواسطه عبارت مذکوره خواجه صاحب را از اسلام
خارج نمی نمود چنانچه بعد از ملاحظه همین عبارات علمای اعلام و حصون اسلام تبریه جناب خواجه صاحب نمودند

(بقیه صفحه ۱۳) که او ست عالم بالذات و برین قول و اعتقاد من تمام اهل امامت اند مگر فرقه مفوضه که الشان
از شذاذ امامیه اند و جماعت غلاة که ایشان محض (تظاهر) بتشیع وا زند در حقیقت کافر اند و جناب شیخ الطائفه در
کتاب خود تلخیص شافی سید مرتضے علم الهدی ره بعد ذکر کلام طویلی که تحقیق آن اینست که امام را آن لازم است
که در اموریکه ربط بامامت دارد اعلم بوده باشد نه در اموریکه مرتبط بامامت نباشد مثل علم قیم متلفات و دانستن ارش
جنایات که اگر امام آنرا نداند عیبے ندارد فرموده است و فی اصحابنا من قال انه یعلم ارش الجنایات بالنص
من الله تعالی و یرد و انی ذلک احتمال والذی نعتمده هو الاول یعنی بعض اصحاب ما گفته اند که علم بار وش جنایات
بتعیین و تنصیص خدا حضرات ائمه را حاصل میشود و اخبار هم درین باب روایت نموده اند اما آنچه معتمد ما هست همان اول
است انتهی مولوی محمد مرتضے شنیدید قول حضرات را که ایشان نیز ائمه علیهم السلام را عالم بما یکون بآن معنی که شما میدانید نمیدانند
پس بسم الله ایشان را هم تکفیر نمائید بلکه شیخ مفید علیه الرحمه که فرموده اند که علی الاطلاق اطلاق عالم الغیب بر ائمه منکر من القول است
و شیوه مفوضه و غلاة است بالجمله مقصود خواجه صاحب اینکلام که نبی یا امام آنرا جاحاضر ناظر اند و از علم ما کان و ما یکون مقصود این نیست
که سمیع و بصیر و رشتنضیر اند لاعلم لنا الا ما علمتنا تفسیر آنست خصوصاً بنظر و توجه این عبارت بعد از قول ایشان این امر ثابت
است که عالم الغیب حاضر و ناظر بودن صفت خدا است لایعلم الغیب الا الله الخ و این جزے نیست که بودن ائمه علیهم السلام
عالم بجمیع ما کان و ما یکون من الممکنات بنحویکه لایعزب عن علمهم شیء بادله معتبره ثابت نشده است و نه از معتقدات امامیه است و اخباریکه
درین باب وارد شده بر بیش ازین دلالت ندارد که حضرات بتوانستند که بدانند نه اینکه بالفعل بر جمیع جزئیات و کلیات از ابتدای حادثه الی یوم القیمة بدایشان اطلاع دارند
و مقصود این نیست که حضرات ائمه چیزی را نمیدانند و خدا هم ایشان را بر چیزی اطلاع نمیدهد چنانچه شما میگوئید بیچاره خواجه صاحب نسبت میدهد حالانکه خلاف این
عبارات خواجه صاحب خود میگویند که حضرات مثل علم النبی بودند حتی چیزها ایشان را من الله معلوم میشد و با علم که مفصلاً کیفیت علم امام را بیان نموده اند بین القراءات یعنی دیگر قراءات
همه واحد است که شما آنرا نصف ورق [illegible] اند

وبعض ایشان تحریر فرمودند که در رساله انذار الناذرین چیزے نیست که منافی مذهب شیعه بوده باشد
وبعض تحریر فرمودند که مولف رساله از علماے محققین وثقات بدعت است وحقیر بغرض اظهار
خیانت مولوی سید محمد مرتضی صاحب در نقل ترجمه تمام عبارات انذار الناذرین را نقل مینمایم
تا که دیانت ایشان واضح شود ومعلوم شود که تمسک ایشان در تکفیر خواجه صاحب بعبارت مقطوعه
مذکوره فی الاستفتا بیجاست پس **واضح باد** که بعد از انکه خواجه صاحب کتاب خود را
بر چهار مرحله مرتب نمود وفرمود ترجمهٔ عین عبارت انذار الناذرین (مرحله اول درین
امر کلام ودقت نیست که حضرات معصومین از عموم وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ مستثنی میباشند
بر حیات باطنیه آن بزرگواران قرآن وحدیث شاهد است لَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللهِ
أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ در قرآن آمده است وتصرف آن بزرگواران بعد ممات
بی شبه یافت میشود در انکار این انکار صدها روایات ومعجزات لازم می آید باقی ماند این امر
که آیا آنحضرات سمیع وبصیر وعالم الغیب وروشن ضمیر اند یا نه وباین بزرگواران استغاثه وندا
بیجه معنی ست پس این امر ثابت است که عالم الغیب وحاضر وناظر بودن صفت خدا است لَا يَعْلَمُ
الْغَيْبَ إِلَّا اللهُ ونبی وامام نه هر جا حاضر اند نه هر طرف ناظر اند از علم ما کان وما یکون مقصود اینست که
سمیع وبصیر وروشن ضمیر لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا تفسیر آنست فرق حصولی وحضوری عیان است
واین نیز ظاهر است که آواز ما بقبور مقدسه نمیتواند رسید البته از بعض احادیث ظاهر است که
نبی وامام ندای ما را میشنوند وصورت آن این ست که بحکم خدا ملائکه صدای ما را بآن بزرگواران
میرسانند وخود آن بزرگواران نیز گاهی ماهی آید ور وقت میفرمایند ومالک علم لدنی میباشند چنانچه
چیزها من الله معلوم ایشان میشود واین نیز صحیح ودرست است ما نه مثل سنی وخارجی منکر امامت
وخلافت یا فضیلت ومنقبت میباشیم ونه مثل مفوضه وغلاة معتقد ربوبیت والوهیت بستیم

اعتقاد خواجه صاحب بعلم لدنی از برای ائمه ؛ اظهار خواجه صاحب برائت از سفیان و خوارج و مفوضه و غلاة ؛ رد فرقه وهابیه

جناب امیر علیه السلام فرموده هلك فِیّ اثنان عدوٌّ قالٍ ومحبٌّ غالٍ الخ از باب انصاف ملاحظه بفرمایند که درین عبارت چیست که مولف بواسطه آن مرتد وکافر و وہابی گفته شود ملخص مقصود مولف یعنی جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب اینست که استغاثه بحضرات ائمه بیکار نیست چنانچه وہابیه میگویند زیراکه حضرات مثل سائر مردگان نمیباشند بلکه بحکم قرآن و احادیث زنده جاوید اند و تصرفات ایشان بفریادرسی شیعیان خود نیز ثابت است وانکار این مستلزم انکار روایات کثیره ثابته میباشد که ازان تصرف حضرات بعد از ممات ظاهری ثابت ست وہمچنین مستلزم انکار معجزاتیست که ازان بزرگواران بعد از وفات ظاهری بظهور آمده بثبوت پیوسته ولازم باطل ست پس ملزوم که عدم تصرف ایشان باشد نیز باطل خواهد بود پس مدعی که جواز استغاثه و استعانت است نیز ثابت خواهد شد پس ندای و استغاثه بحضرات علیهم ندارد و بهیچ وجه مخالف عقل و نقل نیست زیراکه حضرات بر ندای ما مطلع میشوند و فریادرسی میفرمایند باقی ماند اینمطلب که طریق اطلاع ایشان بر ندای و استغاثه ما چیست آیا ایشان هم مثل خدا سمیع و بصیر و عالم الغیب و روشن‌ضمیر یعنی عالم بما فی صدور العالمین میباشند چنانچه فرقه وہابیه بما نسبت همین خیال فاسد داده بر ما معترض میشوند و چنانچه غلاة و مفوضه وغیرها از فرق ضاله این صفات را از برای حضرات ائمه ثابت مینمایند و میگویند که علم ایشان بجمیع کلیات و جزئیات موجوده و غیر موجوده ذاتی ست پس بالذات مثل خدا هم بر ندای ما مطلع میشوند پس مقتضای تحقیق و مذهب محققین امامیه این ست که ائمه مشارک خدا در صفات مذکوره نمیباشند و عالم الغیب بودن و به هر جا حاضر و به هر سمت ناظر بودن بحیث لایخلو منه مکان ولایشغله شان عن شان مختص ذات خداست وانچه از اخبار کثیره ثابت است که عالم علم ماکان و مایکون ایشان بوده اند پس مراد ازان این نیست که ایشان

ملہ یعنی هلاک شدند در من دو دسته از اشخاص کسانیکه دشمن من باشند و کسانیکه در من غلو و افتخار نمایند ١٢ منه

مثل خدا سمیع و بصیر و عالم بما فی الصدور بودند چنانچه شیخ مفید تصریح فرمودہ اند کہ ائمہ علیہم السلام
عالم ما کان و ما یکون من الاحکام بودند ولکن بہ نسبت غیر احکام پس اجماع امامیہ بر آن منعقد
نشدہ است چنانچہ سائل توہم نمودہ است بلکہ اجماع امامیہ بر خلاف آن ست و ہمین از کلام
سید مرتضے و شیخ الطائفہ وغیرہما رضوان اللہ علیہم اجمعین نیز بر می آید حتی کہ شیخ حر عاملی رہ فرمودہ اند
کہ معلوم نیست کہ ائمہ علیہم السلام عالم بجمیع موضوعات بودہ باشند بلکہ ادعای علم خود بعدم علم
ائمہ بموضوعات نمودہ اند پس کسے از شیعہ مدعی این نمیتواند شد کہ ائمہ مثل خدا سمیع و بصیر و علیم
و خبیر میباشند بلے ایشان مصداق لَا عِلْمَ لَنَا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا ہستند و تعلیم خدا میداند و
علم ایشان حصولی ست و علم خدا حضوری پس با این فرق جلی چگونہ میشود کہ ما فرقۂ اثناعشریہ ائمہ را
مثل خدا بدانیم و بگوئیم کہ ایشان بخودی خود بر ندا و استغاثہ ما مطلع می شوند پس ندای ما آنحضرت
را نہ باین خیال ست کہ مورد طعن وہابیہ واقع شویم و نہ باین راہ راست کہ چیزے را کہ در فہم
عاقلی نگنجد ما معتقد ہستیم یعنی باین خیال حضرات را ندا میکنیم کہ آواز ما بقوت خود تا قبور حضرات ائمہ
میرسد پس ازین راہ ہم عاقلی بر ما طعنہ زدن نخواہد شد اما طعن مخالفین بر ما پس ناشی از بی عقلی
است کہ این خیال در حق ما مینمایند و آنچہ در بعض اخبار وارد شدہ کہ امام علیہ السلام کلام ما را می شنوند
پس آن نیز صحیح و درست است و معنی آن این نیست کہ این صدای کوچک ما خودی خود تا گوش
مبارک ایشان میرسد بلکہ کیفیت شنیدن ایشان از بعید این ست کہ بحکم خدا ملائکہ صداہای ما را
میرسانند و در بعض اوقات خود آن بزرگواران بجسم روحانی تشریف می آورند و می شنوند
علاوہ بر ہمہ اینہا ایشان دارای علم لدنی میباشند و خدا آلات و اسبابی چند از برای حصول علم
ایشان قرار دادہ است کہ بواسطہ آن علم حاصل مینمایند پس استنباب و استغراب فرقۂ وہابیہ
در [illegible] ندا و استغاثہ بیجا است انتہے ملخص [illegible] العبارۃ حال میگوئیم کہ خود مولوی محمد مرتضی صاحب

انصاف دہند کہ خواجہ صاحب در مقام عدم اقتدار بنی وامام و عدم جواز استغاثہ واستعانت
عبارت مقطوعہ مذکورہ فی الاستفتار را ایراد نمودہ اند یا در مقام رفع اعتراضات وہابیہ وتصحیح عقائدت
عوام و مردمان فاسد العقیدت شاید مولوی سید محمد مرتضی صاحب میخواستند کہ جناب مولوی
خواجہ عابد حسین صاحب ائمہ معصومین را ہم مانند خدا سمیع و بصیر بگویند قولہ و مینویسد کہ این خیال
کہ ہرچہ ایشان میخواہند خدا میکند باین وجہ مارا استمداد بایشان رواست این ہم بقاعدہ است بلا
تشبیہ مدعی سست وگواہ چست و مینویسد کہ در شفاعت جملہ حاجات شیعہ ماذون شدن محض احتمال است
سلمنا لکن ضرور نیست کہ ہر سوال امضا یابد الجواب مولوی محمد مرتضے صاحب در نقل این عبارت
خیانت کردہ و تقطیع شنیعے بکار بردہ کہ مفوت فہم معنی مقصود مولف گردیدہ حالانکہ میتوانست کہ
تمام عبارت این مقام را کہ مراد جناب مولوی خواجہ عابد حسین صاحب بودہ نقل نمایند تا
مردمان با انصاف می فہمیدند کہ درین عبارت چیزے نیست کہ مخرج از مذہب شیعہ بودہ باشد
چہ جائیکہ مولف بواسطہ ان مرتد و کافر شود لکن مولوی محمد مرتضے صاحب حق داشتند زیراکہ اگر تمام
عبارت را ذکر مینمودند غرض ایشان فوت میشد والحال بندہ تمام عبارت جناب مولوی خواجہ
عابد حسین صاحب را کہ در صفحہ دہم انذار الناذرین مذکور ست ذکر مینمایم عبارت انذار الناذرین
(بس واضح باد کہ از غیر خدا باعتقاد اینکہ او مستقل ست یعنی مالک و خود مختار و صاحب قدرت و
حکم میباشد شفا و رزق و اولاد خلق کردن را خواستن غلو و شرک ست نعوذ باللہ منہا صفت نیابت
و رازقیت مختص بخدا ست عقیدہ ما ایاک نعبد و ایاک نستعین است) یعنی عبادت مختص بذات
او تعالی ست و استعانت در افعال مختصہ بخدا باعتقاد موثریت از غیر خدا جائز نیست عبارت
انذار الناذرین (واگر معین بالاستقلال آن غیر را ندانند بلکہ وسیلہ و واسطہ) یعنی آن غیر را موثر
قرار ندہند بلکہ آنرا واسطہ یعنی آلہ از برای خدا در قصد و فعل قرار دہد چنانچہ قلم آلہ کتابت میباشد

قولہ

عقیدهٔ باطلهٔ مولوی محمد مرتضی

عبارت انذار الناذرین (یا وار وغه وکارکن اعتقاد نموده التجا نماید) داروغه در زبان هندی
کسی است که مصلحت بین و مدبر امور بزرگان باشد وجمیع امور ایشان مفوض باو باشد یعنی باعتقاد
اینکه خدا امور مختصه مذکوره را بائمه علیهم السلام تفویض نموده است از ایشان آن چیزها طلب نماید
چنانچه خود مولوی محمد مرتضی صاحب در صفحه صد و شصت از الکلام الحسن خود نوشته اند که حضرت
امیر المؤمنین علیه السلام تمامی مخلوقات رزق میدهند و در تائید این گفته اند که رزق فلانی دادن عظیم تر
از جنت و نار باقی دادن نخواهد شد پس نباید که کسی استعجاب نماید و در صفحه صد و سی از کتاب مذکور
فرموده اند که آیت واللّٰه خیر الرازقین دال بر تعدد رازق است و چونکه خدا قابل آن نبوده
که بچشم کسی دیده شود یا در دل کسی خطور نماید پس او تعالی در اجرای امور مختصه مثل رزق و مثل آن
بنیابت خود قایم مقام خود قرار داده است که ایشان رازق وغیره باشند و نیز در صفحه بست و پنجم
از کتاب ارغام الماکرین فرموده اند که بر خدا لازم است که از برای خود چنان نائبی قرار دهد که معاینه
او ممکن باشد تا مردمان در مقام استعانت باو خطاب نمایند زیرا که خطاب نمودن بخود خداوند عالم
بجهت عدم کونه مشاهد محال و ممتنع است عبارت انذار الناذرین (یداللّٰه بودن و معجزه نمودن
را سند قرار دهد) یعنی خیال کند که بر حضرات ائمه علیهم السلام که اطلاق یداللّٰه شده است بهمین اعتبار
است که ایشان دست آلهٔ خدا در صدور افعال مختصه مذکوره از خدا میباشند و اگر آن بزرگواران
قدرت بر آن چیزها نداشته اند پس صدور معجزات از ایشان ممکن نمی بود عبارت انذار الناذرین
(یا چنین اعتقاد کند که بحکم خدا در شما همه قدرت است پس مدد من بکنید) یعنی اعتقاد کند که قدرت خلق
کردن و رزق دادن را هم خدا بائمه داده است و بواسطه این اعتقاد سوال آن اشیای مختصه
بخدا را از ائمه علیهم السلام نماید عبارت انذار الناذرین (چنانچه شاعر هندی گفته که مطلق
اینست که خدا ائمه را مختار کارخانه تقدیر کرده است پس هاستند کسانیکه اعتقاد آنها اینست که

خدا بائمه تفویض خلق و رزق وغیره نموده است از انجمله خود مولوی محمد مرتضی صاحب اند عبارت
انذار الناذرین (علی الظاهر تفویض لازم می آید غلو میشود و خواه تفویض را شرک بدانیم چنانچه در
احادیث آمده یا داخل در تقول و افترا بدانیم الغرض تفویض اعتقادا و تقلیداً بهر دو طریق باطلست
خلاف معتقدات امامیه میباشد و منافی طریقه اقتصاد است عقیده مفوضه میباشد و طور و طریق
غلاة میباشد که ایشان لاابالی هستند لا جبر و لا تفویض و این دانستن که هرچه آن بزرگواران
میخواهند خدا میکند) یعنی اعتقاد اینکه خدا تابع مشیئت ائمه میباشد عبارت انذار الناذرین (پس
ازین جهت ما را استمداد روا است (یعنی طلب نمودن خلق و رزق وغیره که از افعال مختصه خدا میباشد از آن بزرگواران چنانچه در
عنوان ذکر شد عبارت انذار الناذرین) این نیز بقاعده است بلاتشبیه مدعی سست گواه چست میباشد
خود ائمه میفرمایند عباد مکرمون لا یسبقونه بالقول و هم بامره یعملون بدون حکم و مشیت
باری آن بزرگواران چیزی نمیکنند هرچه خدا حکم میفرماید همان را بجا می آورند) پس معلوم شد که ائمه
علیهم السلام تابع مشیت خدا میباشند و هرچه خدا بخواهد ایشان میکنند نه اینکه خدا تابع مشیت ایشان است
و هرچه ایشان بخواهند خدا میکند عبارت انذار الناذرین پس بدون واسطه از خدا سوال نمودن
زیباست) یعنی در طلب و سوال افعال مختصه بخدا مثل خلق و رزق وغیره توجیه خطاب بخود خدا کردن
و او را مسئول و مدعو نمودن باین نحو که بگوید خدایا تو روزی بده اولی است عبارت انذار الناذرین
در قرآن آمده است من ذا الذی یشفع عنده الا باذنه منشار یافته شفاعت میشود) یعنی
شفاعت حضرات صحیح است ولکن بعد از دریافتن منشار ایشان شفاعت میفرمایند نه اینکه هر حاجت
هرچه را که ما از حضرات طلب بنمائیم ایشان شفاعت ما نزد خدا میکنند و خدا بر قضای آن حاجت
مجبور میشود عبارات انذار الناذرین و در شفاعت جمیع حاجات شیعه ماذون بودن محض
احتمال است) یعنی این خیال نمودن که چونکه خدا ائمه علیهم السلام را ماذون باذن عام تام فرموده است

کہ شما در جمیع حاجات شیعیان خود کلیۃ و جزئیۃ شفاعت نمائید پس لا بد آن بزرگواران در ہر حاجت ما شفاعت خواہند فرمود و خدا شفاعت آن بزرگواران قبول سیفرماید این خیال محض احتمالست دلیلی از عقل ونقل معتبر کہ مفید قطع و یقین باشد براین مدعا نیست عبارت انذار الناذرین (مسلمنا) کہ بدلائل قطعیہ این امر ثابت شدہ کہ از طرف خدا ایشان ماذون و مامور بر عرض جمیع حاجات جمیع شیعیان میباشند عبارت انذار الناذرین (لکن ضرور نیست کہ ہر سوال امضا یابد) یعنی چونکہ ماذون و مامور بودن ائمہ در شفاعت و عرض نمودن جمیع حاجات علی نحویہ بر تقدیر تسلیم بر سبیل حتم و الزام نیست پس ضرور نیست کہ ائمہ علیہم السلام ہر سوال مارا امضا بفرمایند و عرض نمایند و شفاعت کنند عبارت انذار الناذرین (مسلما کہ ہر سوال مارا امضا فرمودہ شفاعت سیفرمایند عبارت انذار الناذرین لکن اختیار و تفویض کہ باطل شد) چنانچہ در افواہ اغلب عوام ہمین مرتکز شدہ است و معتقد اند کہ خداوند عالم امر رزق والحیاء والاماتہ را بحضرات ائمہ تفویض نمودہ است بلکہ بعض خواص نیز معتقد این عقیدہ فاسدہ میباشند چرا دور میروید خود مولوی محمد مرتضے کہ دم از تشیع میزنند عقیدہ تفویض را دارند و در کتب خود جا بجا ایمارا و صراحت تشیید این اعتقاد بے بنیاد نمودہ اند چنانچہ در صفحہ دوسی الکلام المحسن نوشتہ اند کہ خداوند تعالی حضرات ائمہ را در اجرای امور مختصہ بخود از قبیل رزق و امثال رزق مثل احیا و اماتہ وغیرہا نائب و قائم مقام ذات بے نیاز خود قرار دادہ پس ایشان نیابۃ عن اللہ امور مذکورہ را اجرا نمایند و نائب گرفتن خدا ایشان را بدینوجہ است کہ او تعالی لعدم کونہ مرئیا و مشاہدا معاذ اللہ قابل این نبودہ کہ امور مذکورہ را خود اجرا نماید عبارت انذار الناذرین (پس افعال خدارا باین بزرگواران نسبت دادن و از ایشان استشفا و استرزاق نمودن صحیح نیست) اہل انصاف کہ دردین دارند و بر

معتقدات امامیہ اطلاع تام دارند ملاحظہ بفرمایند کہ کدام جای این عبارت دلالت دارد
کہ خواجہ صاحب بمذاق وہابیہ حرف زدہ اند ومطلق استغاثہ واستعانت را از ائمہ ناجائز
دانستہ اند وایمہ را معاذاللہ بر ہیچ چیزے قادر ندانستہ اند از ملاحظہ نمودن جمیع عبارت
ہر ذی شعور میفہمد کہ خواجہ صاحب در مقام ارشاد عوام و بیخ کنی عقیدہ غلو و ہدم اساس تفویض
میباشند ومیخواہند بگویند کہ ائمہ علیہم السلام نہ خالق و رازق بالذات اند و نہ منجانب اللہ تفویض
این امور بحضرات ایشان شدہ بلے شفعا بودن ایشان باحادیث صحیحہ ثابت است کما وقع
فی التوقیع فاما الائمۃ فیسئلون اللہ فیخلق الخ وکسانیکہ با عوام معاشرت نمودہ اند میفہمند
کہ آنہا بواسطہ عدم اطلاع بر معتقدات حقہ شیعہ وجزم نمودن باخبار را جاییکہ ہر شب روز از اہل
منابر گوش میکنند معتقد این میباشند کہ ائمہ علیہم السلام قادر بر خلق و رزق و احیاء و امانت بالنفسہم
میباشند بلکہ باید کہ خدا جمیع این اشیاء را با ایشان تفویض نماید بلکہ اعتقاد بعض جہال باین حد ہم
رسیدہ کہ ممکن است کہ خدا چیزے را بخواہد ونشود اما حضرت امیر علیہ السلام بلکہ حضرت عباس
علیہ السلام ہر چہ را کہ میخواہند اگرچہ محال ہم بودہ باشد میتوانند کہ بکنند مختصر آنکہ شخصیکہ مروج دین
بودہ باشد بواسطہ سؤ تعبیر در بعض مقامات کہ ملایم طباع عوام و من بحکمہم نباشد یا عدم اختیار
آن مسلکے کہ در نظر بعض اہل علم خصوصاً کسانیکہ باخبار منسوبہ بسوے اہلبیت علیہم السلام بسیار
مانوس اند و ہر خبرے کہ مضمونش غریب تر باشد ہمان غرابت مضمون را قرینہ بر صحت صدور میفہمند
وہابی گفتہ شود بلکہ کافر و مرتد نمودہ شود و مردمان لاابالی تقرب بخدا بجویند بتکفیر و تضلیل او وبا آنکہ حالت
موجودہ او را احراز نمودہ باشند بآنکہ مولفات آن شخص ہم بکثرت در دست مردمان باشد
و از آنہا استنباط این مطلب ہم بتوانند کہ اعتقادات او صحیح ست چنانچہ شرح لیلیہ مجلسی کہ در
اعتقادات است و ترجمہ جامع عباسی و قران السعدین وغیرہ از کتب جناب مولوی خوجہ حکیم اعابد حسین صاحب

موجود است وکسیکہ مولفات او مملو از معتقدات فاسدہ مفوضہ وغلاۃ وصوفیہ وشیخیہ بودہ باشد
محترم باشد وملاحظہ جانب او نمودہ شود درین آخر زمان بندہ متوحش از قلت اعوان حق نمی شوم
ولان امر الباطل لقدیما فعل **قولہ** ومینویسد در مقام آخر کہ کلیۃ وحکما وحتما ہرچہ میخواہند
خدا میکند این نیز سخن بیقاعدہ است چہ نعوذ باللہ آیا خدا کارندہ ایشان ست نفی این
ہم جابجا صراحۃ وکنایۃ در قرآن مذکور ست ودر احادیث مرلو رخود ائمہ علیہم السلام ازین انکار کردہ اند
مقصہ سورۂ کہف یعنی سد وحی تا پانزدہ روز بسبب نہ گفتن انشاء اللہ ظاہر است وبیکار شدن
استغفار ابراہیم وغیرہ مثل آن موجود لاریب این ہم قسمے از غلو بلکہ انکار خدای خداست ہمہ انبیا
واولیا تابع خداوند وخدا تابع وفرمانبردار کسے نیست **الجواب** مولوی سید محمد مرتضی جونپوری
صحیح میگویند کہ این فقرات درکتاب جناب مولوی خواجہ عابد حسین صاحب موجود ست اما گویا
از عنوان شکل ثالث ویک سطر ونیم قبل از عبارت مذکورہ غافل شدند یا بجہت تنگی لبس
آنرا ذکر نمودند الحال بندہ تمام عبارت را ذکر مینمایم تا کہ حقیقت حال معلوم شود پس واضح باد
کہ این عبارت در رسالہ یا علی مدد در مقام شرح ہمان عبارت انذار الناذرین ست کہ شما قبل
ازین ذکر نمودہ اید۔

حاشیہ متعلق قولہ واین دانستن کہ ہرچہ ایشان میخواہند خدا میکند الخ ومتعلق قولہ ومینویسد در مقام آخر کہ کلیۃ وحکما وحتما ہرچہ میخواہند
خدا میکند کہ در قولہ بعنیم وقولہ ہشتم مذکور ست الخ اقول عبارت اولی در انذار الناذرین است وثانیہ در یا علی مدد وثانیہ شرح اولی ست
وہر دو در معنی ابطال عقیدہ نسبت افعال خدا مرشیت ولدادہ حضرات ائمہ را است وہر دو ماخوذ از شق ثانی آن عبارت است کہ علامہ
آنرا در سابع بحار ومرآت القول ذکر نمودہ وہی ہذہ اما التفویض فیطلق علی معان بعضہا منفی عنہم علیہم السلام و
بعضہا مثبت لہم فالاول التفویض فی الخلق والرزق والتربیۃ والاماتۃ والاحیاء فان قوما قالوا ان اللہ تعالی
خلقہم وفوض الیہم امر الخلق فہم یخلقون ویرزقون ویمیتون ویحیون وہذا الکلام یحتمل وجہین احدہما
ان یقال انہم یفعلون جمیع ذلک بقدرتہم وارادتہم وہم الفاعلون لہا حقیقۃ فہذا کفر صریح دلت علی
استحالتہ الادلۃ العقلیۃ والنقلیۃ ولا یستریب عاقل فی کفر من قال بہ وثانیہما ان اللہ تعالی
یفعل ذلک مقارنا لارادتہم لظہور صدقہم فلا یابی العقل عن ان یکون اللہ خلقہم واکملہم
والہمہم ما یصلح فی نظام العالم ثم خلق کل شیء مقارنا لارادتہم ومشیتہم وہذا وان کان

العقل لایعارض کفاحا لکن الاخبار السالفة تمنع من القول به فیما عدا المعجزات ظاهرا
بل صراحا مع ان القول به قول بما لا یعلم اذ لم یرد ذلک فی الاخبار المعتبرة فیما نعلم وما ورد من
الاخبار الدالة علی ذلک کخطبة البیان وامثالها فلم یوجد الا فی کتب الغلاة واشباههم مع
انه یحتمل ان یکون المراد کونهم علة غائیة لایجاد جمیع المکوّنات وانه تعالی جعلهم مطاعین فی
الارضین والسموات ویطیعهم باذن الله تعالی کل شیٔ حتی الجمادات وانهم اذا شاؤا امرا لا یرد الله
مشیتهم ولکنهم لا یشاؤن الا ان یشاء الله الخ محصل شق ثانی نسه مالیش مجلسی رحمه الله که فاعل امور
مذکوره خدارا دانستن باین اعتقاد که آن امور عقیب اراده ومقارن مشیت حضرات ائمه از وتعالی صادر میشود اعتقاد
باطل وشقی از تفویض است واگرچه امکان عقلی دارد که خداوند عالم حضرات را نچنین خلق کرده باشد که ایشان بر جمیع مصالح
ومفاسد جمیع امور عالم اطلاع تمام داشته باشند لکن این محض امکان ست ودلیلی از عقل ونقل بران قائم
نشده علاوه برین در اخبار کثیره منع از این عقیده نیز وارد شده واخباریکه موهم این عقیده است همه در کتب غلاة ومفوضه
وحشویه است که بقول آنها اعتبار نیست پس اعتقاد باینکه فعلی از خدا صادر نمیشود الا عقیب اراده حضرات لااقل قول
بلا علم وحرام خواهد بود دلیل در مقام اعجاز چنین ست که ایشان از خدا میخواهند وخدا عقیب اراده ایشان اظهار الصدقهم
آنرا میکند نه آنکه اراده ومشیت ایشان علت صدور فعل بوده باشد وخدا تابع مشیت ایشان باشد ودر غیر معجزات
چنین نیست که کلیة ومطلقا هر فعلی که از خدا صادر میشود مقارن اراده حضرات میباشد انتهی همین مطلب را جناب
مولوی خواجه عابد حسین صاحب در شکل سوم از یا علی مدد بیان فرموده اند وبنده تمام عبارت یا علی مدد را ذکر میکنم تا اهل
انصاف ملاحظه نمایند که مولوی سید محمد مرتضی صاحب با این مطلب حق را نفهمیده بنا برحق یا زده اند ولی جهت
شخص بری را متهم ساخته اند عبارت یا علی مدد شکل سوم اینکه فاعل وکننده این کار را خدا را بداند مگر افعال
خدا را تابع مشیت وخواهش ائمه معصومین بگردانند چنین بفهمد که کلیة وحکما وحتما آنچه حضرات میخواهند خدا میکند
این هم سخن بیقاعده است و ما تشاؤن الا ان یشاء الله آیا نعوذ بالله خدا پیش دست انحضرات است
نفی این هم صراحة وکنایة جابجا در قرآن مذکور است ودر احادیث مزبور است خود حضرات ائمه از این انکار فرموده
اند وقصه سوره کهف یعنی امتداد وحی تا پانزده روز به نگفتن انشاء الله تعالی ظاهر است ونیز نامقبول شدن استغفار
ابراهیم نمونه این موجود است لاریب این هم قسمی از غلوست بلکه انکار خدایی خداست نبی وولی همه تابع
خدایند خدا تابع وفرمانبردار کسی نیست لکن عباد مکرمون لا یسبقونه بالقول وهم بامره یعملون ارشاد
هدایت بنیاد بیمان حضرات ارسیٰ این مسلم بود دست شکر که خدا اکثر ومشیت هم التجائی قبول میکند مگر جبرا حکومت کسی نیست یفعل الله
ما یشاء ویحکم ما یرید واگر از مشیت شفاعت مراد باشد پس اولاً این توجیه خلاف ظاهر عبارت است
دوم اینکه شفاعت هم منشار یافته میشود من ذا الذی یشفع عنده الا باذنه ودر قرآن آمده است ... اینکه
اینجا ذکر شفاعت نیست استشفاع درست وبجاست چنانچه ذکر آن میآید انتهی وملخص مطالب اعدت که تعال

[illegible]

خدا را کلیۃ و مطلقاً تابع مشیت حضرات ائمہ قرار دادن بیجا ست بلکہ ائمہ را تابع مشیت خدا دانستن لازمست
لانہم عباد مکرمون لایسبقونہ بالقول وہم بامرہ یعملون بلے ائمہ نتوان گفت کہ ہیچ
وقت خدا موافق خواہش حضرات امرے نفرمودہ بلکہ بکثرت موافق ارادہ و خواہش ایشان ہم کہ فی الحقیقہ از قبیل دعا
و توسلت بودہ خداوند عالم اجرای امور مذکورہ فرمودہ دعای ایشان در مقام معجزات و اظہار الصدقہم و در
غیر آن اکثر اوقات مستجاب فرمودہ لکن نہ ازین راہ کہ ایشان متبوع بودند بر خدا حکومت کسے نیست ہمہ محکوم او
می باشند و اعتقاد باینکہ افعال خدا تابع مشیت حضرات ائمہ است غلو و انکار خدائی خداست زیرا کہ اثبات
احتیاج است از برای خدا حالانکہ یفعل اللہ ما یشاء و یحکم ما یرید و از انجملہ است اینکہ ہم تابع مشیت خدا نیست
کہ زمانیکہ قریش از حضرت رسول صلی اللہ علیہ و آلہ سہ امر را سوال نمودند کہ منجملہ آن حال اصحاب کہف بودہ و حضرت رسول من
دون ان شاء اللہ بمشیۃ اللہ فرمودند کہ من فردا از ان خبر میدہم پس تا پانزدہ شب وحی نازل نشد و امر بر حضرت
تنگ شد بعد از ان سورہ کہف نازل شد چنانچہ علامہ طبرسی ہم در تفسیر مجمع البیان این را ذکر فرمودہ
است و منجملہ آن بیکار شدن استغفار حضرت ابراہیم است کہ حضرت ابراہیم ایمان آزر را میخواستند و
خوش میداشتند کہ آزر خدا پرست شود و از جہنم برہد و موافق وعدہ کہ از آزر بودہ باشد و چہ از خود حضرت
استغفار ہم از برای آزر فرمودند و مطلع نبودند کہ آزر ایمان نخواہد آورد و بالاخرہ کہ طلب مغفرت از برای او نمی فرمودند
فلما تبین لہ انہ عدو للہ تبرأ منہ و بعد از علم بتحقیق شقاوت آزر دست از استغفار کشیدند اگرچہ شفقت ہم و قرابت
مقتضی ترحم بودہ لکن تابع مشیت خدا در تعذیب آن شقی شدند و با خدا معارضہ نفرمودند و نگفتند کہ اے خدا من از تو مسئلت
بخشش او نمودہ بودم تو او را ببخشید سے مختصر آنکہ درین شکے نیست کہ کلیۃ و مطلقاً افعال خدا تابع ارادہ حضرات ائمہ نیست و اگر معتقد این
عقیدہ بگوید کہ من از ارادہ و مشیت شفاعت را مراد میگیرم و میگویم کہ کلیۃ تمام افعال خدا تابع شفاعت ائمہ و بعقیب آن واقع میشود و درین قول
غلوی نیست پس بجواب او میگوئیم کہ اولاً مشیت لفظ دیگر است و شفاعت چیز دیگر پس بہیچ طور از مشیت ارادہ شفاعت نمیتوان نمود و در
شفاعت ہم این عموم مسئلہ تو اثبات مینمائی ثابت نیست من ذا الذی یشفع عندہ الا باذنہ در قرآن آمدہ است در ہمان امر کہ
اذن میدہد شفاعت نمودہ میشود تا اینجا شفاعت حضرات صحیح و مسلم است چنانچہ ما ہم در مشکل نجم یا علی مدد خوبیان نمودہ ایم
انتہی جناب مولوی سید محمد مرتضی صاحب بندہ بجیر تم کہ این کلام خواجہ صاحب دام فضلہ کجا لیش عیب دارد چرا بواسطہ
این کلام حق شما ایشان را تکفیر فرمودہ آید آیا شما میخواستید کہ ایشان نیز مثل شما غلو را اختیار
نمودہ افعال خدا را تابع ارادہ و مشیت خدا میگردانیدند و معتقد میشدند کہ خدا بدون مشیت آن
بزرگواران ہیچ نمیکند تعالی اللہ عن ذلک علواً کبیراً ۱۲ منہ

ودرین عبارت مختصره هم شما چند جا خیانت نمودید تاکه مطلب حق
مشتبه شود بهرکیف جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب در صفحه
دوازدهم رساله یا علی مدد مطبوعه مطبع یوسفی محتملات استعانت
نمودن عوام را بائمه کرام در استشفاء و استرزاق و استیلاد و استخلاق
و استعطاف بر پنج شکل نموده اند و بعد از ابطال شکل اول و دوم
که اعتقاد استقلال ائمه علیهم السلام در امور مذکوره و اعتقاد تفویض
امور مذکوره بایشان باشد یا اینکه ائمه علیهم السلام علت متوسطه
و آله میباشند از برای خدا در صدور افعال مختصه مذکوره در مقام بیان
شکل سوم بر آمده و گفته‌اند عبارت یا علی مدد از شکل سوم اینست که فاعل
و کننده آن امور خدا را بداند) یعنی کسیکه از ائمه علیهم السلام در امور
مذکوره استعانت میکند و میگوید که یا علی شما روزی بدهید و اولاد بدهید
رزق دهنده و اولاد دهنده خدا را بداند عبارت یا علی مدد (لکن افعال خدا
را تابع مشیت و خواهش ائمه علیهم السلام قرار دهد و این بفهمد و کلیه
حکما و حتما آنچه را که ایشان میخواهند او را خدا میکند این امر بقاعده است)
یعنی این سخن علاوه بر اینکه دلیلی ندارد بیقاعده هست و داخل گون-
عبارت یا علی مدد (وما تشاؤن الا ان یشاء الله) که این دلیل هست بر اینکه
ائمه علیهم السلام تابع مشیت خدا میباشند پس مولوی سید محمد مرتضی صاحب شما با
خیانت و بنظر تدلیس یک سطر و نیم اول عبارت را حذف کرده تا معلوم
نشود که متکلم این کلام در مقام بیان چه امر میباشد بلکه با انضمام عنوانیکه شما در اول

استغنا نموده اید هر بیننده همین را میفهمد که این عبارت مولف نیز در مقام اثبات عدم قدرت نبی و امام
و عدم جواز استغاثه بایشان میباشد اما بعد از ملاحظه تمام عبارت بر هر شخص بی غرض واضح میشود که جناب
مولوی خواجه عابد حسین صاحب در مقام نفی تابعیت افعال خدا مر ائمه راست این عقیده جمله شیعیان است
و کسی از آنها نمیگوید که آنچه از خدا صادر میشود بعد از اراده حضرات است چونکه شما این قول حق را باطل
میدانید و الا اعتراضی بر آن نمی نمودید پس معلوم میشود که شما معتقدید که افعال خدا تابع مشیت و
خواهش ائمه علیهم السلام است و کلیه حتما و حکما هر آنچه را که ائمه میخواهند خدا میکند مختصر آنکه عبارت محذوف
که کمتر از یک سطر و نیم بود ممکن بود که شما او را ایراد میفرمودید قرینه قویه جلیه بود بر اینکه ارباب فهم بفهمند که
خواجه صاحب در مقام تصحیح خیالات فاسده عوام و من یحذو حذوهم میباشند و جناب مولوی سید محمد مرتضی
صاحب چرا شما آیه ما تشاءون الا ان یشاء الله را حذف نمودید آن هم که قرینه جلیه برین بود که
جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب بر مذاق وهابیه حرف نزده اند بلکه بمذاق محققین امامیه سخن رانده اند و
کمال معرفت ائمه را باینکه ایشان در همه امور تابع مشیت خدا میباشند بیان نموده اند اگرچه ممکن است این
سخن حق ایشان مخالف عقاید حشویه و غلاة و بعض عوام شیعه بوده باشد مولوی سید محمد مرتضی صاحب
متحیرم که باین خیانتهای جلیه و تقطیع کلمات سالتین که شما نموده اید چگونه مدعی هستند و میگویند که من
نقل کلمات خواجه صاحب را از رسالتین بعینه نموده ام این قول شما مثل آنست که کسی بگوید من بعینه الفاظ قرآن را
نقل میکنم و بگوید که در کلام مجید است و من یقتل مومنا و در او است لا تقربوا الصلوة فجزاؤه جهنم و انتم
سکاری را بجهت غلطی مردم ذکر نسازد و همچنین این خیانت شما نیز دال بر تدین و نیک نهادی شما است
و او این است که خواجه صاحب بعد از قول خود (هذا تابع و فرمانبردار کسی نیست) لکن عباد مکرمون لا یسبقونه
بالقول و هم بامره یعملون ارشاد و هدایت انبیا و خود ائمه میباشد را ذکر نموده اند و شما او را ذکر ننموده اید و نیز خیانت
در نقل عبارت مشکل سوم نموده اید که از آن نیز واضح میشد که جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب استعانت و استغاثه

را درست وسلم میدانند و آن عبارتیست که در فصل سوم در صفحه چهارم در سطر یازدهم
یا علی مدد مطبوعه مطبع یوسفی مذکور است عبارت یا علی مدد (استشفاع بتربت و بحاجات
چنانچه مذکور خواهد شد) مختصر آنکه بواسطه این جنایتهای بزرگ که شما کرده اید کار شما پیش رفت
وگرنه مثل حاجی میرزا حسین نوری و سرکار شیخ حسن مامقانی رحمهما الله هرگز نمی نوشتند که
صاحب این مقالات و قایل این کلمات دهابی است یا از مذهب شیعه خارج میباشد
سبحان الله در تکفیر یک مسلمانیکه عمر خود را در خدمت مذهب تشیع صرف نموده باشد
و واعظ و روضه خوان و پیشنماز باشد و مؤلفات بسیار در اعتقادات حقه و مسائل
دینیه و فضائل و مناقب آل اطهار داشته باشد اینقدر اهتمام که از افتراء و بهتان
تحریف کلم از مواضع اهتمام نیز باکی نداشته شد و این قسم اشخاصند که باعث بدنامی علمای اعلام
در انظار عوام میشوند بواسطه زرنگی و بی تدینی چنین اشخاص بعض مردمان ناواقف سوء
ظن بیجا در حق علمای کرام مینمایند قوله و مینویسد که اگر از یا علی مدد یا امام جعفر صادق وغیره
این مطلب باشد که این حضرات از حکم خدا میکنند و از خدا عرض نموده مدد نمایند پس علاوه
مضامین بالا اول و سرکار اینکه خدا بواسطه شان میکند صحت این تاویل ممکن نیست مطلقاً تا هم خلاف
سیرت سلف صالح است با این قسم استعانت از ارواح طیبه منقول نشده و در زمن
معصومین در اصحاب ائمه علیهم السلام و خواص و عوام شیعه این مروج باشد معلوم نیست
الجواب از جناب مولوی سید محمد مرتضی صاحب باید پرسید که این عبارت را
جناب خواجه عابد حسین صاحب در چه مقام مینویسند در مطلبیکه این عبارت نوشته
شده است بیجا نیست جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب بعد از بیان بعض محملات مسئله
عبارت متداوله بین العوام در مقام استعانت در افعال خمسه مذکوره از ائمه علیهم السلام

یا از بعض شهدای کرام و بعد از بیان اینکه افعال مختصه بخدا مثل خلق و رزق وغیره بغیر خدا
نسبت دادن صحیح نیست دلیلی نیز برین دلالت ندارد که ائمه علیهم السلام خود قدرت
بر خلق و اولاد دادن داشتند در روایتیکه در میان عوام معروف است باین مضمون که
سید الشهدا علیه السلام بیکی هفت پسر دادند علاوه بر فساد سند دلالتش نیز ناتمام است
بر تقدیر ثبوت تاویلش این است که حضرت سید الشهدا بدرگاه خدا عرض نمودند خدا موافق
خواهش ایشان هفت پسر باو داد نه آنکه بواسطه این روایت بی ماخذ ما معتقد بشویم که سید الشهدا
علیه السلام روحی الفداه مختار قضا و قدر الهی بودند و مقابل حکم خدا میفرمودند این نتیجه صریحه
یعنی معارضه با حکم خدا نمودن در عادت و سیرت آن بزرگوار داخل بود چنانچه بعض جهال خیال میکنند و بعضی علما
نیز ازانها بر وفق این خیال معروف است بلکه جوابیکه خود مولوی سید محمد مرتضی صاحب داده اند بعموم
موافقت باین خیال دارد زیرا که ایشان در جواب این قول گفته اند که بقدرت اراده
هر محال را ممکن نمودن بقوت موهوبه در سیرت و عادت ایشان بوده خلاصه کلام آنکه
جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب بعد از ذکر این همه گفته اند که اگر از یا علی مدد و یا
امام جعفر صادق الی آخره و کسانیکه انداز الفاظ یا علی مدد را بنظر انصاف دیده اند میدانند
که کلام خواجه صاحب در مطلق استعانت و استغاثه نیست بلکه کلام ایشان در آن عبارت است
که در میان عوام هند بلکه عوام عرب و عجم نیز مستعمل میشود در مقام استعانت از ائمه در امور خمسه که بخود
ائمه و شهدا خطاب نموده از خود ایشان آن امور خمسه را میخواهند پس مراد از لفظ یا علی مدد لفظ
یا امام جعفر صادق صرف گفتن این الفاظ نیست جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب نمی خواهند
که مردمان را از گفتن اینگونه الفاظ منع نمایند زیرا که خود ایشان در یا علی مدد خود در مقام بیان
اعتراض گفتن اینگونه الفاظ تصریح بجواز آن نموده اند بلکه مراد استعمال این الفاظ است در مقام طلب رزق

واولاد وغیرہ از امور خمسہ باین طور کہ بگوید مثلاً یا امام شما خلق بفرمائید. رزق بدہید
یا بگوید یا حضرت عباس شما خلق کنید و شما رزق دہید یا اولاد دہید پس مقصود
خواجہ صاحب اینست کہ اگر کسی بگوید کہ مراد ما از یا علی مدد بنمائید و اولاد بدہید اینست
کہ شما باذن وحکم خدا و از او عرض نمودہ در امور خمسہ مدد بکنید یعنی اولاد وغیرہ
بدہید پس علاوہ بر مضامین بالا کہ این را چہ اعتقاد میگوئی آیا باین اعتقاد
کہ آن بزرگواران نیز قدرت مستقلہ بران امور داشتند یا اینکہ این امور را خدا
تفویض بایشان فرمودہ الی غیر امن المحتملات الفاسدۃ التی مرۃ الاشارۃ
الیہا وعلاوہ برینکہ باین طریق استعانت کردن در افعالیکہ افعال خدا دانستہ میشود
و دران فعل متصور ہست کہ خدا آن فعل را بواسطہ نیز میکند و بر دست دیگرے از انبیاء و
اوصیاء و اولیاء خود نیز در مقام تصدیق آنہا جاری مینماید چنانچہ احیاے موتی بر دست
حضرت عیسی و بر دست پیغمبر صلعم و سیر کردن جماعت کثیرہ را از طعام قلیل بر دست
پیغمبر صلعم جاری نمودہ در آن فعلیکہ آنرا خدا بدون واسطہ غیر میکند تاہم باین طریق
استغاثہ و استعانت از ائمہ علیہم السلام نمودن کہ بخود حضرات بگوید کہ شما روزے
بدہید شما شفا بدہید خلاف سیرت سلف صالحین از اصحاب کبار و علما و مجتہدین اخیار
ورہاد و عباد میباشد کہ آنہا باین طریق طلب امور خمسہ را از ائمہ معصومین نمی نمودند و باینطریق
استعانت نمودن بارواح طیبہ کہ بگوئیم یا امام ارزقنی ولدا منقول نشدہ است و نیز در زمن
معصومین در میان اصحاب ائمہ و خواص و عوام شیعہ مروج بودہ بلکہ ہر گاہ ازینگونہ حاجت میداشت
عرض مینمود کہ شما از خدا بخواہید و شفاعت بفرمائید و منقول شدن یا محمد یا علی انصرانی
فانکما ناصرای و یا مولاتی یا فاطمۃ اغیثنی منافاتی باین ندارد زیرا

که نصرت واغاثه مخصوص درین نیست که خود ایشان مباشرت امر معلوله بفرمایند تا معنی توسل واستشفاع بایشان صحیح نباشد علاوه برین کلام خواجه صاحب در ان عبارت نیست که درمیان عوام الناس درمقام استعانت بائمه کرام درطلب اولاد ورزق وغیره متداول وشایع است وغرض ایشان ارشاد عوام است ومیخواهند که عوام الناس درمقام توسل وتشفع واستعانت واستغاثه عبارتی را استعمال بنمایند که صریح در توسل وتشفع بوده باشد وموهم خلاف مقصود نباشد تا که مورد مطاعن وهابیه واقع نشوند ومعنی فقرتین مزبورتین متبادر از انصرانی واغثنی همین است که شما نصرت واغاثت بشفاعت عندالله بفرمائید ودعا بنمائید که خدا تعالی حاجت بفرماید نه اینکه خود شما خالق اولاد ورزق وغیره شوید بلی اینگونه خواهش از انبیا واوصیا در مقام اعجاز طلبی وتحدی معقول است بلکه متداول هم بوده ومردمان منکر میگفتند که اگر شما در ادعائی خود صادق هستید پس احیا کنید واماتت بنمائید الی غیرها من الاقتراحات چنانچه خود خواجه صاحب نیز اشاره باین امر در تتمه همین عبارت فرموده اند وشما بغرض ایهام وتدلیس وتلبیس بر علمای اسلام آنرا ذکر نفرموده اید تا که ایشان پی برند باینکه مولف رساله هرگز وهابی وخارج از تشیع نیست زیرا که وهابی کجا قائل این میباشد که ائمه معجزنما بودند قوله پس بهر صورت وبهر تقدیر ازین الفاظ گفتن یا الله بهتر است هر که انکار این کند کافر است الجواب جناب مولوی محمد مرتضی صاحب عجب خصلتی را شما پیش گرفته اید که صفحی از انجا وصفحی از اینجا وحرفی از ابتدا ولفظی از انتها را گرفته همه را در صورت کلام مستقل میاورید وعنوان استفتا را هم این قرار میدهید که درمقام عدم اقتدار وعدم جواز استغاثه بائمه اظهار این گفته وآن سفته مولوی محمد مرتضی صاحب مگر این مطلب مستقلی هست که آنرا

مولوی خواجه حسین صاحب بیان فرموده‌اند این عبارت هم تتمه همان عبارتیست
که حالا مذکور شد و چند سطر را شما بغرض ترویج کساد خود انداختید و هر که انکار کند کافر است
عبارت رساله نیست که شما ضمیمه باو نموده اید بلکه عبارتیست که بر حاشیه نوشته شده هست با
این هم دلالتی ندارد برینکه خواجه صاحب وهابی هستند یا اینکه سوء اعتقاد در حق ائمه امجاد دارند یا
اینکه مطلق استعانت و استغاثه را اگرچه استشفاع و توسل هم بوده باشد ناجائز میدانند
مقصود جناب مولوی خواجه حسین صاحب اینست که عوام که در مقام طلب
رزق و اولاد وغیره از امور خمسه مذکوره یا علی و یا حضرت عباس میگویند از ان بزرگواران
طلب رزق و اولاد مینمایند اگرچه توجیهش ممکن است لکن یا الله ارزقنی رزقا یا ولدا گفتن بهتر است
خصوصاً نظر بایهام عبارت مشهوره بین العوام به خلاف مقصود و هر که این اولویت را انکار
نماید البته بی بهره از ایمان است و منکر این اولویت یا کسی میشود که قائل این بوده باشد که
خدا در افعال خود از خلق و رزق محتاج علت متوسطه است خواه آن علت متوسطه عقول
را قرار دهد یا مشیت را و مراد از مشیت محمد و آل محمد صلوات الله علیهم اجمعین را بگیرد یا کسیکه
بگوید که یا الله ندا و خطاب است و خطاب نمودن بجا است چونکه معاینه و مشاهده او محال است
ممکن نیست پس ضرورت اینست که خدا یکی را نائب قرار دهد که مردم در مقام استعانت
بآن نائب خطاب کنند والحمد لله که شما این هر دو عقیده خود را در دو کتاب خود ظاهر فرموده اید
اما عقیده اولی پس بیاد آورید حاشیه صفحه صد و سی از الکلام الحسن خود که در آنجا فرموده اید
که حضرات ائمه علیهم السلام در اجرای افعال مختصه خدا از قبیل رزق و امثال رزق بنیابة عن الله
قائم مقام خدا هستند چونکه خدا قابل دیدن نبوده و در خاطر کسی هم نمی آید پس حضرات ع
بعوض او در امور مذکوره نیابت میفرمایند و آیت ان الله خیر الرازقین هم برین دال است و اما عقیده اخری

پس بخوانید صفحه بست و پنجم ارغام الماکرین خود را که در آنجا در مقام استعانت بخدا خطاب نمودن را محال دانستہ اید و فرمودہ اید کہ باید عباد بہ حضرات ائمہ خطاب نمایند کہ ایشان قابل دیت می باشند پس جناب مولوی محمد مرتضی صاحب شما این عقیدہ خود حق دارید کہ نہ فقط بر خواجہ صاحب بلکہ بر تمام متدینین اہل اسلام اعتراض نمائید و ہمہ را کافر بدانید لکن این امر دیگر است لکم دینکم ولی دین ولا یخفی اینکہ از خیانات مولوی سید محمد مرتضی صاحب اینست کہ عبارتیکہ جناب مولوی خواجہ عابد حسین صاحب بعد از ہمین عبارت بلا فاصلہ ذکر نمودہ و آن صریح در نیست کہ توسل و استشفاع جائز است حذف نمودہ و اشتباہ کارے پیدا نمودند جناب مولوی محمد مرتضیٰ صاحب مگر جناب خواجہ صاحب بعد از ہمین عبارت این گفتہ اند کہ اگر مراد از این کلمات توجہ و توسل و تشفع است چنانچہ در دو طوسی و بیانات و ادعیہ توسل است یعنی از یا علی مدد کنید روزی دہید فرزند دہید این مقصود بود و شد باشد کہ یا امام شما از خدا دعا و سوال کنید کہ مطلب ما بر آوردہ شود قاضی الحاجات مراد من بر آورد پس احتمال صحت قوی است لیکن تاہم بہتر و انسب اینست کہ بجائے این الفاظ مشتبہ الفاظی را استعمال نمایند کہ صریح در توسل بودہ باشد چنانچہ در کتب مذکورہ مروی است بلا واسطہ از خدا بواسطہ آنحضرات ادا طلب کردن یعنی باین طریق گفتن کہ یا اللہ بتصدق ائمہ معصومین علیہم السلام حاجتم را بر آور ازہمہ بہتر است و بلا اشکال و بے خطر است چنانچہ دعائی و فضلا ہمین طریقہ دائر و سائر است خدایا بحق نبی فاطمہ کہ بر قول و ایمان کنم خاتمہ ۔ انتہی۔ اگر مولوی سید محمد مرتضیٰ صاحب این تکہ عبارت را نقل نمودہ بودند ہیچ بے فہمی ہم این احتمال را نمیداد کہ جناب مولوی خواجہ عابد حسین صاحب از مذہب شیعہ خارج شدہ اند لکن غرض اصلی مولوی محمد مرتضیٰ صاحب کہ احقاق حق نبود بلکہ تشفیع غیظ خود از جناب

خواجہ صاحب بودہ بواسطہ اینکہ خواجہ صاحب کم سوادی و فساد اعتقاد ایشانرا
بہ بعض مومنین بیان نمودہ بودند و اما قول جناب مولوی خواجہ صاحب (احتمال صحت
قوی است) پس معنی آن اینست کہ احتمال صحت استعمال آن عبارت متداولہ بین العوام
صحیح است نہ اینکہ صحت اصل توسل و استشفاع مراد ایشان است فتبصر **قولہ**
و ملیولید ثبوت عام اجازت باین قسم استعانت بسیار دشوار است و درین شکی نیست
کہ خلاف سیرت سلف صالح و رواج اکابر دین ست حالانکہ ایشان از مقام آنحضرات
اعرف بودند بلکہ در زمان حیات معصوم از معصومین باین طریق استعانت نمینمودند
کہ زمان حیات فی امامت را بہر حال بر وفات و ممات شرف است خلاصہ کلام باین
قسم استعانت مخالف سیرت و خلاف احتیاط است خصوصاً با لفاظ استقلال استعانت
زیادہ وقت است تعلیم اسلامی ہمین را میخواہد کہ قول و فعل مسلمانان از شرک بلکہ از بوی شرک
محفوظ باشد **الجواب** این عبارت را نیز جناب مولوی خواجہ عابد حسین صاحب در رسالہ اعلی مد
در مقام بیان مراد خود از عبارت مختصرہ انذار الناظرین کہ حالا گزشت ذکر نمودہ اند
و اگر کسی تمام این عبارت را از شکل چہارم تا آخر ملاحظہ کند قطع میرساند بر اینکہ مصنف
شکر اللہ سعیہ در مقام ارشاد توجیہ کلام ایشان در مقام استعانت با ہمہ کرام علیہم السلام میباشد
و آن مقداری را از عبارت کہ مولوی سید محمد مرتضی صاحب ذکر نمودہ اند با وجود
اینکہ خیانات چند ہم دران نمودہ اند آن ہم دلالت برین ندارد کہ جناب مولوی خواجہ
عابد حسین صاحب از مذہب شیعہ خارج شدہ اند اما خیانات مولوی محمد مرتضی صاحب
پس یکی اینست کہ بعد قول خواجہ صاحب حالانکہ در عبارت ایشان لفظ نسبت باہم
مذکور ہست آن را مولوی محمد مرتضی صاحب نی ذکر نمودند تا اینکہ معلوم نشود کہ جناب ایشان حضرات

عابد حسین صاحب نیز اعتراف بمعرفت مقامات و مدارج ائمه معصومین و ازند خیانت دیدم
بجاے لفظ مقامات آنحضرات مقام ایشان ذکر نمودند خیانت بزرگے که ایشان بجاے اعتنا
اذهان نموده اند اینست که چند سطر عبارت که تتمه این عبارت منقوله ایشان بوده آنرا
داخل در استفتا نمودند زیرا که ذکر آن ناقض غرض ایشان بوده و آن چند سطر عبارت
اینست یا علی مدد تعلیم اسلامی همین میخواهد که قول و فعل مسلمانان از شرک بلکه از بوے
شرک هم محفوظ باشد صحیفه کامله و جوشنین صغیر و کبیر و ادعیه زاد المعاد وغیره را
به بینید اگر چشم بصیرت باشد پس دعای سحر یا مفزعی کافی ست بعد از ملاحظه این
تتمه آیا عاقلے میتواند بگوید که مقصود خواجه صاحب مشار الیه بیان اثبات عدم اقتدار نبی و
امام و اثبات عدم جواز استغاثه و استعانت از ائمه کرام است هرگز این خیال
نخواهد نمود بلکه میفهمد که مقصود ایشان اینست که مقتضاے تعلیم اسلامی همین است
که در جمیع حوائج خدا را مدعو و مسئول قرار دهیم و این منافات ندارد باینکه در بارگاه
خدا متوسل بجاه محمد و آل محمد صلعم بشویم و ایشان را شفعاے خود قرار دهیم چنانچه
در کتب ادعیه بهمین نهج مذکور است و اگر مولوی محمد مرتضی صاحب عبارت سطر نهم
تا شانزدهم صفحه شانزدهم یا علی مدد مطبوع مطبع یوسفی را هم درج استفتا مینمودند
چنان مطلب واضح میشد که اصلی را هم و تشنیع جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب باقی
نمیماند و میفهمیدند که ایشان همان مطلب را بیان نموده اند که سائر محققین آنرا ذکر فرموده اند
و آن اینست که در مرحله اعتقاد عمل بر اخبار احاد، و امیست جناب خواجه صاحب بعد
قول خود یا مفزعی کافی است عبارت یا علی مدد قصص و حکایاتیکه در کتب مناقب
و معجزات درج است و در مراثی منظوم شده است و لا اعتقاد هست در مسائل فقهیه نتوان شد

این نمیگوییم که جملهٔ آن مضامین غلط است نه نه اگر مطابق آنها واقع شده باشد ومن
عجیبی نیست زیرا که حضرات چهارده معصوم مظاهر قدرت خدا اند بالخصوص پنجتن پاک
بالخصوص صاحب لولاک و جناب امیر خیبر گیر و حضرت شبیر و شبیر بلکه مقصود من این است
که برای اعتقادات احادیث متواتره و نصوص قرآنی درکار است و از برای مسائل فقه
حدیث صحیح و خبر معتبر معتبر است نه هر روایتی که در کتابی نوشته شده باشد و نه قول و فعل زید
و عمرو و درین باب بکار آمد است بلی در مرحلهٔ ذکر فضائل و مصائب آل اطهار خواندن (اگر نگویم
روایات و حکایات نیز کافیست) یعنی موجب اکتساب اجر و ثواب است اگر مولوی محمد مرتضی
صاحب شما این تکه عبارت را نخوانده بودید شبهه کاری نمیشد جناب مولوی خواجه عابدین
صاحب چیزی را که فرموده اند درست گفته اند مقصود این است که شخص متدین را نباید که
مصداق وان تقولوا علی الله ما لا تعلمون شود و جزم و اعتقاد بمضمون هر روایتی
نماید مثل اینکه شما بروایت انوار الهدایت معتقد شده اید که حضرت ائمه بهمه مخلوقات رزق
میدهند بلکه باید که اعتقادات را از اخبار متواتره تحصیل نماید قوله و مینویسید که حتی در
اموریکه از ارواح طیبه استعانت منقول و معمول است اکثر و بیشتر بلکه همیشه همچنین کنند که
اولی است وقت افتادن و نشستن و برخاستن بعوض یا علی علی اعلی را ندا کنند و در ابتدای
طعام نیز بعوض یا امام جعفر صادق علیه السلام گویند لیکن شک ندیت ... اعلی همین سنت ... هدایت ... و بیتر ...

۵ مولوی محمد مرتضی صاحب جامع کتب خود قائل شده اند که احتمال موضوعیت ادنی قسم بعض اخبار که در
مسند ولد مین الامامیه است کاشف بی بصیرتی و ضعف ایمان است و بنا برین تحقیق منقول ایشان العیاذ بالله جمیع علمای
اصولیین و محققین اخبار بی بصیرت و ضعیف الایمان خواهند بود و تقیه محققین ازین جهت نمودیم که حشویه از آنها
هم اند آن جناب مولوی محمد مرتضی صاحب میباید میگویند که خبری را از اخبار ائمه اطهار نباید ... فرمایند که مطلقاً رد اخبار حرام است ۱۲

الجواب بعبارات درخاتمہ یا علی مدد کہ شرح عبارات مجملہ انذار الناظرین در
درباب استعانت است مذکور ہست و مولوی سید محمد مرتضی صاحب خیانتے کہ
در نقل آن بتقطیع عبارات پس و پیش فرمودہ اند موجب اغتشاش اذہان شدہ است
اگر ایشاں چہار سطر عبارت قبل را و دو سطر عبارت بعد را ہم داخل استفتا
نمودہ بودند کسے احتمال وہابیت ہم بجناب مولوی خواجہ عابد حسین صاحب نمیداد لکن چونکہ
ناقض غرض ایشاں بودہ اعراض ازاں نمودند الحال بندہ بجہت رفع تدلیس تمام
عبارت را نقل میکنم یا علی مدد درخاتمہ واگر خدا را بخواند و از و استعانت نماید و
مدد خواہد و حضرات ائمہ معصومین علیہم السلام را شفیع بگرداند و باسمائے طیبہ متوسل
شود و الٰہی بعفتہ المعصومۃ المظلومۃ الزہرا۔ الٰہی بدم الحسین المظلوم
الشہید بکربلا مسلما خسلا بگوید یا جلال علمدار یا جمال اکبر ذی وقار را واسطہ و وسیلہ
نمودہ خطابے بلا واسطہ بجود خدا نماید پس این از ہمہ اعلیٰ ست حتیٰ در امور کہ استعانت
دران از ارواح طیبہ منقول و معمول است الی ہیں جناب مولوی سید محمد مرتضی صاحب اگر
شما این دو سطر عبارت را داخل در استفتا نمودید تا کسے وہابیت جناب مولوی
خواجہ عابد حسین صاحب را کسی معتقد نشد و واضح باد کہ در صفحہ ہشتم
و نہم رسالہ یا علی مدد خواجہ صاحب فرمودہ اند کہ گاہے غرض از ندائے
حضرات ائمہ تحیت و سلام میشود و آں بالاتفاق صحیح است و گاہ مقصود
از ندا اظہار درد دل و ندبہ نمودن میشود و در صحت این نیز شکے نیست و
گاہے دعی اسم بردن حضرات شوق و غیرہ میشود و این ہم اجماعا صحیح ست و
گاہ مقصود از بردن اسم تعریض بدشمنان اہلبیت میباشند مثل آنکہ در مختصر مخاسنے

کسے یا علی بگوید تا دلش بسوزد یا مقصود از آں تنبیہ سامع باشد مثل آنکہ شیعہ مساوی
بر جماعتے از شیعاں وارد شود و بغرض اظہار اینکہ او نیز شیعی است یا علی بگوید
اینہم عیبے و ضررے ندارد و گاہ مقصود از یا علی گفتن محض استعانت است مثل
اینکہ بگوید یا علی شما اولاد بدہید رزق دہید زندہ کنید بمیرانید الی آخر ما افاد
پس بعبارت صریح باین مطلب کسے را نمیرسد کہ بگوید خواجہ صاحب مطلقاً مانع از یا علی گفتن
ہستند و اگر بگوید محض افترا و بہتان است بلکہ گفتن یا علی شما رزق دہید وغیرہ
راہم ایشاں منع نمودہ اند بشرطیکہ قصد از شما بدہید شما شفیع بشوید بودہ باشد
اگرچہ بوجہ ایہام این عبارت استقلال را گفتہ اند کہ بہتر ترک این عبارت است
و اولی استعمال الفاظی است کہ صریح در توسل بودہ باشد و این مطلب را در صفحہ
ہفتدہم یا علی مدد خود ایشاں ذکر نمودہ اند و اما در خاتمہ آنچہ جناب مولوی
خواجہ عابد حسین صاحب فرمودہ اند پس ناظر بروایتے است کہ آنرا مجلسی رہ
در تحفۃ الزائر در فصل دوم از باب یازدہم ذکر فرمودہ و ملخص آن اینست کہ در
بعض حوائج بعض معصومین را اختصاصی است کہ بایشاں در آں حوائج متوسل باید شد
مثل اینکہ منقول است کہ حضرت رسول و صدیقہ بتول و حسنین علیہم السلام را
در امور دنیویہ وسیلہ نمودن بہتر است و حضرت امیر علیہ السلام را در انتقام از دشمناں
و حضرت امام زین العابدین علیہ السلام در دفع کید سلاطین و شر شیاطین و ہمچنین
ہر امامی را از برائے حاجتے باید وسیلہ نمود بعد از آں طریقہ توسل را کہ مجلسی رہ ذکر نمودہ
اینست کہ خود خدا سامد عو و مسئول قرار دادہ است و گفتہ کہ اینطور استعانت نمایند
اسئلک اللھم بحق محمد و ابنتہا و ابنیہا الحسن والحسین الا غثنہ

بهم علی طاعتک ورضوانک وبلغتنی بهم افضل ما بلغته احداً
من اولیائهم فی ذلک واسئلک بحق ولیک امیر المومنین علی
بن ابی طالب الا انتقمت لی ممن ظلمنی وکفیتنی بهما مؤنة من یرید [4]
ونجیتنی به من جور السلاطین ونفث الشیاطین الخ پس ائمہ
در امور مذکورہ از ارواح طیبہ منقول ومعمول نیز بودہ لیکن در طریقہ دعائی
توسل خطاب بخود حضرات ائمہ نمودہ نشدہ وگفتہ نشدہ است کہ شما
در امور مذکورہ از خود حضرات سوال نمائید وبگوئید یا رسول اللہ یا فاطمہ
ایہا الحسنان ارزقونی ولدا او مالا واعظموا الی جاہا بلکہ در ہمہ امور مذکورہ
خود خدا بعد از ما مدعو قرار دادہ است بواسطہ انحضرات سوال نمودہ شدہ است پس اگر جناب
خواجہ صاحب ہم ہمیں طریق را مثل مجلسی رہ بیان نمودند وگفتند کہ اگر خدا را بعد حضرات
معصومین اسمای خمسہ طیبہ را وسیلہ وواسطہ بگردانند مطلقا حرجی ندارد بلکہ در بعض روایات
مختص بعض ائمہ شدہ چنانچہ ذکرش گذشتہ چہ تقصیر کردہ اند خواجہ صاحب این توسل را نہ یکجا
نہ دو جا چند جا در کتاب خود ذکر نمودہ اند باقی ماند عبارت خواجہ صاحب افتان وخیزان نشستہ
وبرخاستہ بعوض یا علی یا علی را بخوانند ودر ابتدای طعام نیز بسم اللہ را عوض یا امام جعفر صادق
بگوید پس شک نیست کہ یا علی است الخ پس قبل ازین ما گفتہ ایم کہ جای خواجہ صاحب
این را نگفتہ اند کہ مطلقا بردن اسم حضرات حتی تبرکا ہم خوب نیست بلکہ خود
ایشان تصریح بجواز آن نمودہ اند وفرمودہ اند کہ یا علی گفتن از مسلمات شیعہ است مفصلا
در صفحہ ہشتم وہشتم بعض اعتراض ندا را بیان
نمودہ اند من شاء فلیرجع الیہا

[4] یریدنی بظلم ابدا فاکفنیہ بحق ولیک علی بن الحسین الا کفیتنیہ

پس شخص افتان وخیزان یا غیر آن که محض تبرکاً و تیمناً و شوقاً وحباً اسم حضرات
ببرد و یا علی مثلاً بگوید اخارج از بحث خواهد بود زیراکه عنوان بحث در استعانت
بحضرات ائمه امور خمسه است چنانچه بارها گذشت و بعد از همه این گفتگوها خود دالویت یا علی
بودن طرفی دلالت بر جواز طرف مقابلش دارد پس عجب از کسی است که این عبارت را
قرینه بر وهابیت گرفته که وهابی یا علی گفتن را جائز نمیدانند و بعد از همه اینها خود
مولوی محمد مرتضی صاحب بکفر میایند که فی نفس الامر یا اسد بحق علی ارتضی لدا گفتن
از یا علی ارتضی دلدا گفتن اولی نیست و اما قول جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب
که گفتن بسم الله هنگام طعام خوردن اولی است از امام جعفر صادق گفتن پس نمیدانیم
که اتباع مضامینی که در احادیث آداب طعام وارد شده موجب کفر شده یا چیزی
دیگر و اما قول جناب مولوی عابد حسین صاحب که همین سنت رسول است همین
هدایت ائمه علیهم السلام است همین سیرت اسلام است پس منشا این بهمان عبارت
توسل است که در سطر چهارم صفحه پنجم یا علی مدد منقول است و آن الهی بعفة
المعصومة المظلومة الزهراء الهی بدم الحسین المظلوم الشهید
مگر بدو است هر اگر مولوی محمد مرتضی صاحب خیانت نکردند و
عبارت بعد آن راهم ذکر مینمودند امر واضح میشد و جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب
بعد همین عبارت گفته اند (در همین عمده عبارت توسل است) یعنی عبارتیست که صریح
در توسل و پاک از شبهه استقلال وغیره است و عبارتیست که رافع اعتراضات وهابیه است و عبارتیست
که در بین معصومین علیهم السلام شایع بوده تنبیهات الاول مجلسی ره و جناب خواجه صاحب
و سائر مسلمانان که در مقام استعانت خطاب بخدا کردن را محال نمیدانند بلکه بمفاد آیات

بیان تقیہ و نفاق مولوی محمد مرتضی

واخبار وادعیہ وسیرت ابرار واخیار ہمیشہ در حوائج مخاطب خود حضرت اقرار میدہند وتوسل وتشفع بحضرات ائمہ علیہم السلام مینمایند علیہ درین عبارت توسل نخواہند دید اما مولوی سید محمد مرتضی صاحب کہ در مقام استعانت اصل خطاب نمودن را بخدا بجہت عدم معاینہ ومشافہہ او محال وممتنع دانستہ اند وقایل شدہ اند کہ چونکہ خطاب بخود خدا محالست پس لامحالہ خطاب ما بہ نایبے نمودہ شود کہ معائنہ او ممکن بودہ باشد وآن نائب حضرات ائمہ میباشند پس البتہ این عبارت نزد ایشان وامثال ایشان بیقاعدہ خواہد بود وعبارت ایشان کہ صریح درین عقیدہ فاسدہ است ودر صفحہ بست وپنجم کتاب ایشان ارغام الماکرین مذکورست این ست عبارت ارغام الماکرین مولوی محمد مرتضی صاحب اولی کہ اینست کہ از وقت شعور بجز خدا بکسے در استعانت خطاب نکند وخطاب نمودن معاینہ ومشافہہ بلا توسط محال است پس لامحالہ احتیاج بوساطت نایبے شد کہ با و معاینہ خطاب نمودن ممکن باشد وآن نائب حضرات ائمہ میباشند انتہی اہل حق وانصاف ملاحظہ فرمایند کہ آیا منطوق ومفہوم این عبارت این است کہ در مخاطب شرط است کہ مشاہدہ ومعین باشد ومعاینہ ومشاہدہ خدا ممکن نیست پس در مقام استعانت بخدا خطاب نمودن نیز ممکن نیست وازین جہت ضرورت این افتاد کہ خدا یکے را نائب خود قرار دہد تا بندگان در مقام استمداد از خدا باو خطاب نمایند پس بنا برین در ایات نستعین واھدنا الصراط المستقیم واللھم ارزقنی وغیرہ باید کہ بنائب توجیہ این خطابہا نمودہ شود ونائب خدا درینجا باعتقاد مولوی سید محمد مرتضی صاحب حضرات ائمہ میباشند واہل اطلاع بفرمایند کہ آیا منطوق ومفہوم مدلول مطابقے والتزامی این عبارت مذکورہ موافق عقائد

شیخیه وصوفیه نیست و نمیدانم که جناب مولوی سید محمد مرتضی صاحب باین اعتقاد که
دارند در خطاب حضرات ائمه علیهم السلام بسوی خدا چه توجیه مینمایند آیا قایل این میباشند
که حضرات ائمه علیهم السلام در وقت خطاب نمودن خدا را معاینه میفرمودند یا آنکه
ایشان نفوس خود را مخاطب فرض مینمودند یا آنکه در خطاب نمودن بخدا ایشان
جلوه نموده باشد لا حول ولا قوة الا بالله تعالی بحیرتم که با وجودیکه کتب مولوی صاحب
الکلام الحسن وارغام الماکرین وغیرها ازین قبیل اعتقادات فاسده مشحون ست
مثل اینکه حضرات ائمه بتمام مخلوقات رزق میدهند و خون و بول و غایط و منی ایشان
طاهر و حلال است و ایشان بالمباشره عاد و ثمود و فرعون و نمرود وغیره را هلاک فرمودند
و ایشان بنفس نفیس خود حضرت موسی را توریت و حضرت عیسی را انجیل آموختند و خود
ایشان بمباشرت نفس خود حضرت نوح را بر کشتی سوار نموده نجات از غرق شدن دادند
و بدست حضرات تمام درختان روی زمین رویانیده شده و تمام دریاها شگافته شده و
ایشان خود بدست خود جنت را ساختند و ایشان کسانی میباشند که افعال امور مختصه
بخدا را بدست ادنی اشخاص می سپردند وغیرها من الاعتقادات چگونه جناب حاجی مرزا حسین
نوری ره تحریر فرمودند که مولوی صاحب صحیح العقائد و کتب ایشان لایق اتباع است
بنده که یقین تمام دارم که یا اینکه این تحریر مجهول صرف است یا آنکه سرکار حاجی مرحوم و مغفور
را بر مولفات مولوی محمد مرتضی صاحب اطلاع نبوده و اتکال و وثوق بر توثیق دیگران
نمودند و الا شان جناب حاجی مرزا حسین نوری ره اجل و ارفع از تصدیق اینگونه
مقالات مضله بوده ایشان که جای خود دانشمند ادنی طلبه که واقف از حقایق و
مطلع بر اقوال و اعتقادات اثنا عشریه بوده باشد باین گونه مقالات متفوه و این

التنبیه الثانی

هفوات را قائل نخواهد شد کما لایخفی التنبیه الثانی لایخفی اینکه عمده غرض جناب
مولوی خواجه عابد حسین صاحب از تالیف رساله انذار الناذرین این بوده که
تصحیح عقائد عوام شود و آنها باصول و فروع شرع چنان متادب و پابند شوند که
فعلے و قولے از ایشان موجب اعتراض فرق ضاله نشود و خود مولوی خواجه عابد حسین
صاحب جابجا در ان رساله ایما باین مطلب نموده اند و چونکه همین گفتن عوام در مقام
استعانت یا علی یا حسین شما اولاد بدهید روزی بدهید وغیره وغیره موجب
طعن و تشنیع وهابیه بود و میگفتند که شما شیعه جماعت از خدا بالمره غافلید و روی بغیر
او می آورید و افعالیکه مختص بذات اوست از قبیل خلق و رزق وغیره آنها را
افعال ائمه علیهم السلام میدانید والا آنها را از خود ایشان نمیخواستید الی غیرها من الاعتراضات
پس جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب خدمتے بدین و اهل دین فرمودند و
خواستند که بفرقه وهابیه برسانند که ما فرقه حقه اثنا عشریه خدا را فراموش نکرده ایم
و هرگز غیر خدا را فاعل امور مختصه باو نمیدانیم و ائمه علیهم السلام را در بارگاه خدا
متشفع میدانیم نه مثل غلاة و مفوضه ما ایشان را میدانیم و نه مثل خوارج و نواصب
سنیان منکر مراتب و مناقب ایشانیم که ایشان را هیچ کاره بدانیم و کسانیکه با عقل و
فهم و علم اند و در صحبت علما متادب شده اند در مقام استعانت خطاب بخود خدا
نمودن را اولی میدانند و توسل بائمه مینمایند و میگویند یا الله بحق علی افعل بی کذا
و نمیگویند یا علی افعل بی کذا و استعانت از ایشان در امور مختصه بخدا محض
توسل و تشفع بآن بزرگواران میدانند نه اینکه خود ایشان را فاعل بدانند
و بعض عوام که میگویند یا علی شما اولاد بدهید باید که مقصود ایشان هم همین

توسل وتشفع بوده باشد اگرچه عبارت ایشان قاصر از ادای آن ست وازین جاست
که اگر ایشان این عبارت موهمه خلاف مقصود را نگویند وصاف صاف الفاظے را
استعمال نمایند که صریح در توسل بوده باشد بسیار بهتر است مختصر آنکه چونکه جناب مولوی
خواجه عابد حسین صاحب در مقام رفع اعتراضات وهابیه هم بودند پس محتاج شدند
بتقریریکه هم رافع اعتراضات وهم مصحح اعتقادات واقوال عوام باشد وفرمودند که در
اصل مذهب ما نه شرک است ونه الحاد بلکه ما از بوی شرک والحاد نیز محترزیم ٥
وما فرقه اثنا عشریه همه حاجات خود را از خدا بتوسل ائمه هدا میخواهیم واین موجب این
نیست که ما از خدا غافل شده باشیم المختصر جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب اینطریقه
را مشی نمودند وهمین طریق جواب وهابیه بوده ونمی شد که در جواب آنها میگفتند که شما
وهابیه غلط میکنید وکه میخورید وما خوب میکنیم که از خدا غافل شده ایم وعوام ما هم خوب
میکنند که یا علی شما اولاد بدهید میگویند واز خدا طلب نمیکنند وچشم شما کور شود ما یا علی گفتن را
از یا الله گفتن بهتر میدانیم ویا امام جعفر صادق علیه السلام گفتن را بهتر از بسم الله گفتن
میپنداریم ملاحظه نمائید کتاب شافی سید مرتضے علم الهدی را که در جواب قاضی عبد الجبار
چه فرموده است قاضی بر شیعه اعتراض نموده وگفته که ایشان معتقدند که لولا الامام

٥ چنانچه در تفسیر وما یؤمن اکثرهم بالله الا وهم مشرکون از حضرت صادق علیه السلام
مروی است که مراد از شرک اینست که بگوید که اگر فلان شخص نمیبود من هلاک می شدم یا بگوید
که اگر آن نمی بود پس فلان چیز مرا میسر نمیشد یا اگر فلان شخص نه بود اهل وعیال من ضایع میشدند
حضرت میفرمایند الا تری انه جعل الله شریکا فی ملکه یرزقه ویدفع عنه کسے از حاضرین عرض نمود
که اگر بگوید لولا ان من الله علی بفلان لهلکت حضرت فرمودند این عیبی ندارد ۱۲ منه

لماقامت السموات والارض ولاصح من العبد الفعله یعنی اگر امام نبودے
ہر آئینہ زمین و آسمان درہم و برہم میشدی و از بندہ فعلے صحیح نمیشدی سید مرتضی
اعلی اللہ مقامہ در جواب فرمود کہ این قول قاضی محض افترا است کہ بشیعیان
نسبت دادہ است و کسے از شیعیان معتقد این نیست بلی اگر مراد او شیعہ فرقہ غالیان
بودہ باشند پس آنہا اگر امام را خدا میدانند و ہرچہ در حق امام بگویند کم است
لکن آنہا کہ شیعہ نیستند پس مواخذہ بقول غلاۃ از شیعہ بیجا و خطا است بالجملہ
چہ قدر ناظرین را دردسر بدہم ابن تیمیہ را ملاحظہ کنید کہ ہمین عقائد فاسدہ
غلاۃ و مفوضہ و حشویہ آن ملعون بر ما طعنہا نمودہ و خود مولوی سید مرتضی صاحب
در تفضیح السارقین عبارات اسمعیل وہابی ملعون را ذکر نمودہ اند کہ اعتراضہا بر ما
نمودہ دعمدہ ایرادات او بر ما ہمین است کہ شما جماعت شیعہ ہر وقت و ہر آن
و در ہر مصیبت و بلا و در وقت طعام خوردن و نشستن و برخواستن و در جمیع
حالات خود از خدا غفلت نمودہ با نبیا و اولیا استعانت مینمائید و اسماء آنہا
را بر زبان میارید و بدیں درینصورت ہر شخصیکہ در مقام جواب دادن ازینہا
وہابیہ بر می آید جزین نمیگوید کہ ما نیز بردن اسم خدا را در وقت نشستن و برخاستن
و خوردن و خوابیدن و در بلاہا مبتلا شدن و استعانت نمودن بہتر میدانیم
و این محض افترا است کہ شما بر ما می بندید و رواج گرفتن یا علی و یا امام جعفر صادق
علیہما السلام در مقام استعانت در میان شیعہ منافاتے باین ندارد کہ یا اللہ
و بسم اللہ گفتن را ایشان بہتر بدانند و ہمین است کہ از اول خاتمہ تا آخران را
بیان نمودند کہ اگر در طلب رزق و غیرہ خدا مدعو قرار بدہیم و متوسل بجاہ انبیا

بشویم بهتر است و موافق سنت رسول و تعلیم اسلام و هدایت ائمه علیهم السلام است

قوله و مینویسند که در ناد علی از رسول خطاب آمده است ارشاد نیست ثانیاً مقصود از عنوانات فی الشدائد است صحت و شفا مراد نیست **الجواب** بلی مولوی سید محمد مرتضی صاحب مینویسند اما هیچ فهمیده اید که عنوانیکه شما برای استفتا کرده اید یعنی در مقام اثبات عدم اقتدای نبی و امام و عدم جواز استغاثه بائمه کرام بر این عبارت منطبق نیست و جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب این را در مقام اثبات عدم اقتدار نوشته اند زیرا که اقتدار علی علیه الصلواة و السلام که از همین عبارت جناب خواجه صاحب ثابت است که ایشان و ارای مقامے بودند که مثل حضرت رسول مامور باستعانت و ندای ایشان شدند که در مرحله اعتقاد نمودن روایات متواتره و اخبار صحیحه ظاهر الدلالت معتبر است و میشود که در اعتقادیات ما بهر چیزے متمسک شویم و اعتقاد بر قصص و حکایات هم بجهت اینکه ماخذ اغلب آنها اخبار آحاد است وهو لا تفید القطع در اثبات عقائد مستحسن نیست فرمودند که اگر کسے در اثبات طلب اموریکه مختص بخدا میباشد از خود ائمه و توجه خطاب بخود حضرات ایشان و گفتن یا علی شما اولاد بدهید متمسک **ناد علیاً مظهر العجائب** شود و بگوید که این دلیلست بر مستحسن بودن گفتن یا علی شما چنین کنید و وجه دلالت اینست که لفظ ناد بوجه حذف متعلق و نظر بحکمت و وقوعه فی کلام الحکیم مفید عموم است و مختص بهذا الشیٔ دون شیٔ نیست پس چرا آنحضرت را عموماً حتے از برای اموریکه مختص بذات خداست نخوانیم و خطاب بخود ایشان نمائیم پس جواب این هم میدهیم و دفع توهم او مینمائیم که خطاب بحضرت رسول صلی الله علیه و آله

[illegible] جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب این مطلب را ذکر نموده

نہ باو این واقعہ جزئیہ مثبت احکام کلیہ نیست ثانیا دلیل اخص است و مدعا اعم وتفریع
تجده عونا لک فی النوائب ای الشدائد مراد اعانت فی الشدائد است نہ اعانت
فیما یختص باللہ کالحیٰوۃ والرزق والشفاء ونحوہا این چرا نگوئی یا اللہ بحق علی ارزقنی ولدا
ورزقا واشفنی محصل آنکہ قول جناب مولوی خواجہ عابد حسین صاحب درناد علی از
رسول خطابست کلام مستقل نبوده کہ شما آنرا در قالب استقلال در آورده در استفتای
خود بغرض اشتباہ کاری درج نمودید بلکہ متمم کلامیست کہ دران تصحیح عبارت متداولہ
بین العوام نموده شده است وکسے کہ عبارت شکل چہارم یا علی مدد را کہ از صفحہ
چہاردہم تا ہفدہم مذکورست بخواند میفہمد کہ مقصود جناب مولوی خواجہ عابد حسین
نیز دیگر است وملحوظ ایشان ہدایت عوام است واصلاح آنچہ درمیان ایشان درمقام
استعانت بائمہ کرام علیہم السلام رواج یافتہ ومنشاء اعتراضات وہابیہ گردیده است وجناب خواجہ
صاحب بعد ازآنکہ سہ احتمال استعانت را کہ مستلزم استقلال فی القدرة یا تفویض باطل
بوده باطل نمودند شروع در ذکر احتمال رابع نمودند وملخص آن اینست کہ این الفاظ موہم
را باین اعتقاد استعمال نکنید کہ حضرات ائمہ از خدا اجازت گرفتہ خود ایشان مباشرت
بقضای این امور بفرمایند وخود ایشان خالق ورازق وشافی باشند وگفتند
وگفتند تا در آخر ہمین شکل چہارم فرمودند کہ درناد علیا الخ دیگر ظاہر است کہ مقصود

ف۵ واضح باد کہ مولوی محمد مرتضیٰ صاحب برین قول جناب خواجہ صاحب موافق فہم خود اعتراض عظیم
نموده اند ملخص آنچہ گفتہ اند این است کہ اے خواجہ تو باین کلام سوائے خاص عام شدی در قل ہو اللہ چہ میگوئی۔
پس بیکہ تو مخاطب باشی بنده مولف از مولوی محمد مرتضیٰ صاحب میپرسم کہ شما تعمیم مکلفین را لخطابات
رسول مخاطب میدانید بفرمائید کہ توجہ قل تعالوا ندع ابناء نا وابناءکم ونساءنا ونساءکم الخ

[illegible]

مولف ازاین عبارت بیان عدم اقتدار نبی و امام یا عدم جواز استغاثه و استعانت مطلقاً نیست بلکه مقصود اینست که با دلهٔ بسیار مطلقاً و عموماً توسل و استشفاع بائمهٔ کرام در هر امر چه مختص بخدا باشد یا نه ثابت و مسلم است و دلیلی برانیکه ما را لازم است که در استعانت توجه خطاب را بجز حضرات ائمه نمائیم و جمیع امور حتی امور مختصه بخدا را هم از ایشان بطلبیم قایم نشده اگرچه در بعض اشیا که افعال خدا شمرده میشود اعانت ایشان ممکنست بلکه واقع هم شده است و میشود بلی در مقام طلب مجاز این چنین گفته می شد که شما احیا نمائید شما امانت بفرمائید شما چنین کنید شما چنان کنید و مجاز طلبی امر حریت و اثر محلی است و موقعی و اما در غیر محل مجاز پس تمام مردم طریق استعانت ایشان همین بوده که محمد و آل محمد علیهم سلام الله را وسیله میگردانیدند و بذات مقدسه ایشان استشفاع مینمودند و بجاه و جلال ایشان تقرب میشدند و سوال از خود خدا مینمودند و او را مدعو قرار میدادند اثبات این دعوی بنا دعلی ممکن نیست کما مر

واضح باد که بعد از فراغ از شکل چهارم جناب مولوی خواجه صاحب شروع در شکل پنجم نمودند و گفتند عبارت یا علی مدد از شکل پنجم اینست که توسل و تشفع کنید و وسیله و ذریعه و واسطه انگاشته ان مقربان درگاه باری را بجز اند که انحضرات بدرگاه خداوند ساعی گار و سفارشی بشوند که قاضی الحاجات حاجات برآورده و مجیب الدعوات دعا را قبول کند شافی مطلق شفا بخشد رزاق برحق روزی رساند این صورت بحکم خبر صحیح بے شبه صحیح و درست ست) جناب مولوی محمد مرتضے صاحب خوب چشم و گوش را باز کنید و ملاحظه کنند که خواجه صاحب در مقام اثبات جواز توسل و تشفع این عبارت را مینویسید پس افترا بر ایشان نفرمائید که ایشان منکر توسل اند و مقصود از این عبارت

اثبات جواز توسل از کلام مولوی خواجه صاحب

این است که اگر یا علی شما اولاد بدہید یا رزق بدہید را مثلاً بغرض استشفاع و توسل
بگوید و محتملات فاسده مذکوره در شکل اوّل و دوم و سوم و چہارم را باین عبارت قصد
نماید پس در جواز این کسے را انکار نیست زیراکه باخبار صحیحه این مطلب ثابت است
و توسل و تشفع بحضرات ائمه محل شبه نیست عبارت یا علی مدد دیگر عرفاً این ہم دو صورت
دارد یکے آنکه مراد شفاعت و توسل باشد و الفاظ استعانت حقیقیے و قدرت استقلالے
را استعمال نماید باین طور که بگوید شما بدہ و شما بکن) یعنے مراد قائل محض توسل باشد
لکن الفاظے که بآن اداے مراد خود میکند دال بر مقصود او و مفہم این بوده باشد که قائل
بان الفاظ اراده این نموده است که علی علیه السلام خود ایشان فاعل مدعوله میباشند
و بالاستقلال یا بخیال تفویض انرا از حضرت خواسته است عبارت یا علی ادرکنی و مثل
این الفاظ الفاظ دیگر بگوید که ازان خود مختار بودن درین افعال و مستغاث حقیقی در مستغیث
مستغیث ظاہر شود) یعنی موہم آن باشد که ندای او نه بغرض توسل و استشفاع است
بلکه ایشان را مستغاث حقیقے میداند و فاعل آن امور مختصه بخدای میدارد و عبارت
یا علی مدد درین صورت از حیثیت ظاہر الفاظ یک نوع اشکالے مینماید و محل اشتباه
و خوف اعزا بالخصوص است لکن چونکه معنے ظاہری را قصد ندارد پس این صورت ہم نزد علمائے
ما جائز است و ممنوع نیست) یعنی اگرچه فرقه وہابیه بوجه قشریتی که دارند بر این قصد ما
نیز اعتراض میکنند و مطلقاً یا علی شما اولاد بدہید یا رزق بدہید وغیره را جائز نمیدانند
اما ما علمای اثنا عشریه جائز میدانیم و این اعتراض ایشان بانکه قصد ما از عبارت
مذکوره محض توسل استشفاع بوده باشد بے محل و بیجا است بلے اگر یا علی علیه السلام
را باستقلال یا بتفویض فاعل و مقدر ولد دانسته این را می گفتیم اعتراض

آنہا برما وارد میبود عبارت یا علی مدد (صورت دوم اینکہ صاحب صاف الفاظ صریحہ در توسل و تشفع و توجہ گوید و بلفظ او معنے وسیلہ و واسطہ و شفیع قرار دھد انا توجہنا واستشفعنا بک یا امیر المومنین بگوید چنانچہ درود طوسی و دعاے توسل وغیرہ نوشتہ است و در کتب ادعیہ وارد ست و در کتاب خود وسیلہ السائلین ما نیز انرا بیان نمودہ ایم بہتر و انسب است) حالا بندہ از مولوی سید محمد مرتضے صاحب میپرسم کہ شما کہ دم از دیانت و دین میزنید مگر باین قول صریح در جواز توسل کہ در صفحہ مقدمہ و ہجدہم رسالہ یا علی مدد مطبوعہ مطبع یوسفی دہلی مذکور است برنخوردہ اید یا آنکہ فہم شما قاصر از درک چنین مطلب واضح بودہ پس چرا عاقبت خود را خراب میکنید و میگوئید کہ خواجہ صاحب منکر استشفاع و توسل است و معاذ اللہ ایمہ را مثل وہابیہ ہیچ کارہ میدانند و کافر و مرتد شدہ است بخدا کہ خواجہ صاحب نفر مودہ اند مگر انچہ را کہ تمام متدینین انرا معتقدند بلے شما کہ خداے قادر متعال را بجہت عدم کونہ مرئیا و مشاہدا الایق خطاب و قابل اینکہ خود ش بلا توسط حاجت کسے را بر آورد نمیدانید البتہ این قول جناب خواجہ صاحب را کفر خواہید دانست و یا علی ارزقنی ولدا گفتن را بہتر از یا اللہ بحق یا علی ارزقنی ولدا خواہید گفت جناب مولوی سید محمد مرتضے صاحب عمدہ عقلا اینست کہ در فہم مراد از کلمات مردم عبارات متشابہ را بر عبارات واضحۃ الدلالات عرضہ میدارند و انرا کاشف اشتباہ و رافع ابہام میپندارند نہ بالعکس و شما طریقے را پیش گرفتہ اید کہ سراسر مخالف عقلا ست علاوہ برین اگر اینگونہ اختلافات را شما موجب تکفیر مسلمانان میدانید پس بیائید من یکے را از علمای کرام و اساطین اسلام از براے شما بشما دم و اقوال

ایشان را نقل کنم و شما[1] ہمہ را تکفیر نمائید **قوله** و مینویسید حکم خطاب از غیر خدا این حکم ندارد و اولی عدم تخاطب بغیر خداست **الجواب** مولوی محمد مرتضی صاحب ماشاء اللہ شما از برای اشتباہ کاری عجب عنوانی را در استفتاے خود درج نمودہ اید و بعد ازان ہر تکہ عبارت جناب مولوی خواجہ عابد حسین صاحب را از جای خود برداشتہ و تحریف و تقطیع نمودہ تحت ہمان عنوان بی اصل چنان آوردہ اید کہ ہر کس در اشتباہ بیفتد و بفہمد کہ ہر عبارتی را کہ

[1] جناب شیخ مفید علیہ الرحمہ نزد شما در حالت ایشان نباید حرفے بافند و ایشان فرمودہ اند کہ دانستن تمام زبانہا از برائے ائمہ عقلاً لازم نیست و اما نقلا پس روایاتیکہ برآن دال ست بنحوی نیست کہ مفید قطع و یقین شود ملاحظہ کنید کتاب المسائل ایشان را و نیز فرمودہ اند کسے کہ بگوید کہ معنی علم مایکون این ست کہ ائمہ تمام اشیائے را کہ شوندہ است میدانند نزد ما آن شخص خاطی ست و ادعائے نمودہ است کہ دلیلے بران ندارد ملاحظہ نمائید مرآت العقول مجلسی را و نیز فرمودہ است کہ اطلاق عالم الغیب علی الاطلاق بہ حضرات ائمہ علیہم السلام منکر من القول ست ملاحظہ نمائید کتاب المسائل ایشان را و سابع بحار و مرآت العقول مجلسی را و بفرمائید کہ در حق ایشان حکم شما چیست یقیناً ایشان ہم نزد شما داخل در زمرہ مقصرین و خارج از تشیع خواہند بود و شیخ ابن بابویہ رہ جواز سہو علی النبی را قائلند پس بر شما لازم است کہ بر سر ایشان نیز عمود تکفیر خود را فرود آرید شیخ ابو جعفر طوسی رحمہ اللہ در تلخیص شافی فرمودہ اند کہ روایاتیکہ دلالت دارد برانیکہ ائمہ علیہم السلام من قبل اللہ ولفہ عالم بارش جنایات و قیم متلفات بودند قابل اعتماد و اعتبار نیست و آنچہ نزد من معتمد ست اینست کہ در محل حاجت باہل خبرہ ایشان رجوع میفرمودند و بہ تشخیص عرف تعیین مقدار ارش و قیم متلفات مینمودند پس مولوی محمد مرتضی صاحب در حق شیخ الطائفہ شما چہ حکم میدہید بمذاق شما ایشان ہم کہ در حق ائمہ امجاد علیہم السلام تقصیر نمودہ اند صاحب قوانین الاصول در تحقیق ترک الاستفصال دلیل العموم فی المقال میفرمایند وھذا فیما علم عدم العلم واضح واما فیما لم یعلم فھو ایضا کذلک لاصالۃ عدم العلم فان علوم المعصومین علیہم السلام حادثۃ مسبوقۃ بالعدم الازلی ولا یجوز نقض الیقین الا بیقین مثلہ للاستصحاب ودلالۃ الاخبار الصحیحۃ علیہ مولوی محمد مرتضی صاحب ایشان را ہم شما تکفیر میفرمائید مجلسی رحمۃ اللہ در مرآت العقول فرمودہ اند کہ

از تفویض است این اعتقاد نمودن که افعال خدا عقیب اراده و مشیت ائمه علیهم السلام صادر شود
و آنکه هر چه را ائمه میخواهند همان را خدا میکند و نیز در همان کتاب فرموده است و اما ما ورد من الاخبار
فی نزول الملائکة والروح لکل امر الیهم وانه لا ینزل ملک من السماء لامر الا بدأ بهم فلیس ذلک
لمدخلهم فی ذلک ولا للاستشارة بهم بل له الخلق والامر مولوی محمد مرتضی صاحب این هر دو فرمایش
مجلسی رحمه الله موافق عقائد جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب و مخالف عقائد و اقوال شما میباشد زیرا که شما
قائل تفویض فی الرزق هستید و ائمه را نائب مناب و قایم مقام خدا در امور مختصه باو تعالی میدانید پس در حق
مجلسی چه میفرمائید شیخ حر عاملی ره میفرمایند که ائمه علیهم السلام عالم بتمام احکام بودند و اما علم ایشان
بتمام موضوعات پس معلوم نیست بلکه عدم علم ایشان معلوم است مولوی محمد مرتضی صاحب در حق
ایشان شما چه فتوی میدهید مرحوم صاحب جواهر الکلام در نجات العباد میفرمایند و لو
تعذر رجوعها و ارتجاعها و کان الدافع الامام او الساعی لم یکن علیه ضمان یعنی اگر امام
یا ساعی بکسی مستحق دانسته زکوة بدهد و بعد از ان عدم استحقاق آن معلوم شود و ارجاع آن
و جه هم ممکن نباشد پس بر دافع یعنی امام و ساعی ضمانی نیست مولوی محمد مرتضی صاحب در حق ایشان
چه حکم میدهید قاضی نور الله شوستری در احقاق الحق فرموده اند استجابة دعوة النبی
خصوصا فی مادة مخصوصة لا ینافی عند العقل توقفه علی شرط کاجتماع غیره معه محصل
معنی اینست که عقلا ممکن است که استجابت دعوت نبی بر حصول شرطی متوقف بوده باشد مولوی محمد مرتضی
صاحب این قول هم که سراسر مخالف شما است زیرا که نزد شما از ضروریات دین اینست که استجابت دعوات
انبیا و اوصیا متوقف بر چیزی نیست بهر خدا لازم است که همین که از خدا ایشان چیزی را بخواهند
فورا باید که آن را بدهد و تاخیر هم نماید و الا لازم می آید که ایشان معصوم نباشند پس بنابر
این تحقیق علما شهید ثالث معاذ الله هم منکر ضروری دین خواهند بود شهید ثانی در روض
الجنان میفرمایند که بول و غائط هر انسان بلا استثنای نبی نجس است شیخ جعفر صاحب
کشف الغطا میفرمایند که خون انسان و چه نبی باشد چه ولی و شهید نجس است پس مولوی محمد
مرتضی صاحب بفرمایند که این هر دو بزرگوار بنابر تحقیق شما العیاذ بالله بی دین و منکر طهارت باطنیه ائمه
انبیا میباشند زیرا که شما بول و غایط و منی ایشان را طاهر و حلال میدانید و این را از لوازم طهارت
باطنیه ایشان می پندارید مولوی محمد مرتضی صاحب تا کی شما را درد سر بدهم و تا چند اسامی علما را برشمرده
مقصود اینست که شما و امثال شما متنبه شوید و بدانید که این طریقه شما خلاف هدایت خدا و رسول است
و تکفیر مسلمانان امر بر خطا است والسلام علی من اتبع الهدی ۱۲ منه

جناب خواجہ صاحب فرمودہ در مقام اثبات عدم اقتدار نبی و امام و عدم جواز استغاثہ
واستعانت بائمہ کرام ست و بعید نیست کہ شما مدعی این بشوید کہ خواجہ صاحب از
اول عمر تا ایندم ہر حرفیکہ زدہ اند یا بعد ازان خواہند زد و او حرفہاے رسمیہ
یومیہ ہم بودہ باشد در ہمہ مقام بیان عدم اقتدار نبی و امام بودہ میباشد مولوی سید
محمد مرتضے صاحب گوش وہید و از بندہ بفہمید کہ این عبارت ایشان در چہ محل
است در مرحلہ چہارم از انذار الناذرین در صفحہ ہفدہم فرمودہ اند و محصل آن اینست
کہ عبارتیکہ شائعہ بین العوام در مقام نذر شدہ است اینست کہ بخود حضرات ائمہ
خطاب نمودہ میگویند کہ یا حضرت اگر شما چنین کنید مثلا روزی بدہید اولاد بدہید
یا حکم شما چنین بشود مثلا فلان مریض شفا یابد پس من براے شما نذر میکنم و
چنین میکنم مثلا روضہ خوانی میکنم پس درین کلام عوام مع قطع النظر ازینکہ این کلام اداے
صیغہ شرعیہ نذر نمی باشد از وراہ اشکالست و بعد از ذکر این مطلب جناب مولوی
خواجہ عابد حسین صاحب محتملات ہمین عبارت شائعہ را استیعاب نمودہ در آخر میفرمایند
کہ واگر مقصود ازین عبارت این باشد کہ یا امام اگر بطفیل شما خدا بکند مثلا روزی بدہد
پس من قربۃ الی اللہ براے شما فاتحہ میدہم یعنی بر طعامے یا شیرینی سورہ حمد خواندہ
بمومنین تقسیم میکنم نیابت شما بجا میاورم و مقتضاے ایمان نیز ہمین است کہ ارادہ
ہمین معنی را نمایند و غالبا مراد عوام نیز ہمین میباشد پس اگرچہ علی الظاہر بواسطہ خطابیکہ در ان
عبارت مذکور است اشکالست مگر بعد از تعمق نظر و ملاحظہ قصد مذکور از نادر مضائقہ
نیست کہ اقرار بصحت آن عبارت بنمائیم لکن بہتر آنست کہ بگویند اگر بطفیل و تصدق
شما یا لفظے را استعمال کنند کہ صریح فی معنی التوسل یا دارای معنی آن بودہ باشد چنانچہ

کسانیکہ بصحبت علماے اعلام رسیدہ اند و واقف از مسائل اند و بہمین طریق نذر میکنند و بعد از بیان چند صورت دیگر از احتیاط جناب خواجہ صاحب فرمودہ اند کہ باید کہ در مرحلہ نذر یک امر دیگر معلوم شود و آن اینست کہ آیا دعا نمودن از خدا والتجا کردن بائمہ ہدا چنانچہ رائج و معمول است ضروری و شرط است در انعقاد نذر یا نہ و بعد از بیان نمودن این امر کہ در عبارت ہندی علی الظاہر نذر بدون خطاب و دعا معلوم نمیشود زیرا کہ بدون آن معنی انشا از ان متبادر نمیشود جناب خواجہ صاحب میفرمایند کہ العرض مضائقہ نیست کہ صیغہ نذر مشتمل بر ندا و خطاب والتجا و عرض باشد لکن نہ بودن آن شرط صیغہ ہست و نہ بودن آن بلکہ از روایتی کہ مذکور شد اللھم ان کشفت عنہ ففلانۃ جاریتی حرۃ چنین معلوم میشود کہ در زمان ائمہ علیہم السلام نیز در مقام نذر خطاب بخدا مینمودند لکن از غیر خدا خطاب نمودن نہی یا شد یا ولی حکم او ہمچنین نیست چنانچہ قبل ازین مفصلا گذشت کہ آن چند صورت وارد و اولی عدم تخاطب بغیر خدا است الی آخرہ مولوی محمد مرتضےٰ صاحب جناب مولوی خواجہ عابد حسین صاحب میفرمایند کہ در مقام نذر خطاب بغیر خدا نمودن اولی نیست نہ اینکہ مطلقا ایشان میگویند و گویا کہ ملاحظہ سیاق و سباق عبارت را شما نکردہ اید والا اعتراضے بر این عبارت نمیفرمودید و جناب خواجہ صاحب را بواسطہ این عبارت وہابی و خارج از تشیع اسلام نمی نمودید بلے این امر ممکنست کہ شما بمذاقیکہ در باب ندا ملاستعانت دارید بر خواجہ صاحب معترض شوید و بگوئید کہ اے خواجہ صاحب مگر من درگتا . مانخود ارغام الماکرین در صفحہ نسبت و ہیجدہم آن نگفتہ ام کہ خطاب نمودن بخدا و نہ عالم بجہت عدم معائنہ او محال است پس

باید کہ بخدا کسے خطاب نماید بلکہ در مقام استعانت باید کہ بنائبے خطاب نمودہ شود
کہ معائنہ او ممکن باشد و آن نائب حضرات ائمہ ہستند پس شخص ناذر کہ نذر خود را
برای استعانت در قضاے حوائج میکند چرا بخدمائمہ خطاب نکند مگر آن ناذر بی عقل
است کہ بگفت تو عمل کند و کسے را خطاب نماید کہ خطاب باو محال باشد جناب مولوی
محمد مرتضے صاحب اگر این راہ اعتراض شما است پس این مطلب دیگر است لکم
دینکم ولی دین جواب آن است یا شاید نظر شما در اعتراض باین باشد کہ حضرت
ائمہ کہ باعتقاد ما خود ایشان نیابۃ عن اللہ فاعل امور مختصہ بخدا ہستند پس چرا ما خدا
را در طلب اولاد و رزق و شفا وغیرہ مدعو نمائیم و چرا از خود حضرات آنہا را نخواہیم
این ہم مطلبے است لکن متابعت این ہر دو عقیدۂ شما صوفیہ و شیخیہ و مفوضہ
و غلات خواہند نمود نہ شیعہ اثنا عشریہ بالجملہ شما بجہ روا زگفتن اینعبارت جناب خواجہ صاحب
را تکفیر نمودید مگر تکفیر بازیچہ طفلان ست **قولہ** و مینویسد کہ لقب امام رضا بہ ضامن
ثامن در عوام شیعہ مشہور ست و جہ آن تا ایندم معلوم نشد **الجواب** مولوی محمد مرتضے
صاحب برائے خاطر شما فرض میکنم کہ این عبارت را خود خواجہ در خود متن انذار الناذرین
گفتہ اند و ہمان معنائے را کہ شما فہمیدہ اید ایشان ہم مراد گرفتہ اند یعنی میخواہند بگویند
کہ ملقب بودن حضرت باین لقب در عوام شیعہ مشہور ست و تا حال دلیلے بمن نرسیدہ
است پس بواسطہ این عبارت زیادہ برین نیست کہ شما خواجہ صاحب را جاہل
بوجہ ان لقب بدانید تکفیر ایشان بوجہ این عبارت چرا میفرمائید علاوہ برین در
این عبارتیکہ دخل بمتن ندارد بلکہ بر حاشیہ بغیر لفظ منہ خلاف حواشی دیگر منہیہ
مذکور ست احتمالات چند نیز ہست منجملۂ آن ممکنست کہ لفظ کا از غلطی کاتب یا شدہ

باشد و لفظ به بباے موحده باشد و معنی این باشد که پولیکه بر بازوے مسافر بندند
آنرا عوام شیعه امام ضامن مے نامند چنانچه میگویند که امام ضامن را بستم امام ضامن
را باز کردم امام ضامن را به شیرینی فروش دادم الی غیر ذٰلک من المحاورات و وجود اغلاط
کتبیه در انذار الشاذرین که از واضحات است و کتابی نیست که ازان خالی باشد
جناب مولوی محمد مرتضی صاحب شما همین لفظ چسپیده دیده واز ارشاد و هدایتیه
که درین کلام است غافل شدید و عوام و اغلب خواص هند رسم است که بر بازوے
مسافر پول می بندند و چنین میدانند که نفس بودن آن پول بر بازو ثمر عائد خلیت
در حفظ و حراست دارد و ازینجاست که اغلب عوام راضی بروا کردن آن پول
از بازوی خود نمیشوند و بضرورت اگر آنرا وا می کنند دوباره می بندند و چون سفر به
می آید بعض مردم آن پول را بمصرف خود می آورند و بعض بفقرا میدهند و بعض
شیرینی خریده بمومنین تقسیم مینمایند همین مطلب اجناب خواجه صاحب از غرض اصلاح
رسم فرمودند که این امور را که خیال شرعی میدانند بے وجه است زیرا که آن
پول اگر بعنوان صدقه است پس حبس آن بر بازو بیجا است چرا وقت سفر کردن
بفقرا ندهند تا برکت آن در پناه خدا و ضمانت امام علیه السلام بمانند واگر
بطور نذر است پس چرا بعد از رسیدن خود میخورند چرا بفقرا نمیدهند و بر
بازو بستن نفس پول چه ثمر دارد حرز جواد و دعا نیست که محض بستن آن موجب
حفاظت باشد تا به فقیری نمیرسد مثمر نخواهد شد زیرا که حفظ خدا و ضمان امام بوجود
پول نه چسپیده است بلکه ثواب و برکت صدقه است که خدا بواسطه آن سوء را بخیر
میگرداند. **قوله** و مینویسد که اخراج تشبیه تشبه بهنود است در هند رام لیلا میشود و

شرح رام لیلا اینست که رام برادر لچھمن اسمے یکے از خدایان ہندوان ست کہ بزعم ایشان زوجه اش را عفریتے برد و بجای محفوظ نگہداشت پس رام بگرفتن زوجه اش با بسیار از حیوان و انسان رفت و جدال و قتال کرده زوجه خود را گرفته بجای خود واپس آمد ہمین قصه را ہندوان ہر سال می سرایند و شبیه رام و لچھمن و زوجه رام میسازند و روبروی ایشان خوشی و شادمانی و غوغه و مسخرگی میکنند ہمین قصه را رام لیلا میگویند) پس امام لیلا بیجا لست الجواب مولوی محمد مرتضے صاحب ماشاء اللہ در تحریف کلم و تقطیع عبارات مردم ید طولی دارید و اینجا ہم کوتاہی فرموده اید اگرچند سطر عبارت ذیل را داخل استفتا مینمودید ہیچ عاقلی خیال این ہم نمی نمود که جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب معاذ اللہ قاصد توہین ہستند بلکه ہمه می فہمیدند که این قول ایشان از درد دین است و ایشان را ملحوظ ہمان کاری است که سرکار شیخ جعفر تستری مرحوم را ملحوظ بوده یعنی ممانعت شبیه در آوردن و بعض مردان را به شکل زنان در آورده زینب و ام کلثوم ساختن و بعض مردان را حسین و عباس و اکبر و قاسم ساختن و کدوی را بر سر نیزه گذاشتن وغیرہا من المنہیات بعمل آوردن مگر شما میخواستید که جناب خواجه صاحب بجای بیجا است بجا است میفرمودند مقصود جناب خواجه صاحب بملاحظه عبارات قبل و بعد اینست که عزای حضرت سید الشہدا که افضل عبادات میباشد بطریقے نکنید که شباہت بسوم کفار برساند و در نظر مخالفین ما شیعیان در صورت ام لیلا در آید و مورد اعتراض گردد و اگرچه از تحریر خود جناب خواجه صاحب معلوم شده است که لفظ بیجا است غلط است و صحیح نه بجای است که معنی آن نشو داست لکن اگر لفظ بیجا است ہم بوده باشد ضرری ندارد دیر ہر دو تقدیر در دین جناب خواجه صاحب فہمیده میشود

باشد ولفظ به بای موحده باشد ومعنی این باشد که پولیکه بر بازوی مسافر می بندند
آنرا عوام شیعه امام ضامن می نامند چنانچه میگویند که امام ضامن را بستم امام ضامن را
باز کردم امام ضامن را به شیرینی فروش دادم الی غیرها من المحاورات و وجود اغلاط
کتبیه در اندار الناظرین که از واضحات است وکتابی نیست که ازان خالی باشد
جناب مولوی محمد مرتضی صاحب شما بهمین لفظ چسپیده و از ارشاد و هدایتی
که درین کلام است غافل شدید در عوام و اغلب خواص هند رسم است که بر بازوی
مسافر پول می بندند و چنین میدانند که نفس بودن آن پول بر بازو ثمر عاید خلیت
در حفظ و حراست دارد و ازینجاست که اغلب عوام راضی بر وا کردن آن پول
از بازوی خود نمیشوند و بضرورت اگر آنرا وا می کنند دوباره می بندند و چون سفر بسر
می آید بعض مردم آن پول را بمصرف خود می آورند و بعض بفقرا میدهند و بعض
شیرینی خریده بمومنین تقسیم می نمایند همین مطلب اجناب خواجه صاحب بغرض اصلاح
رسم فرمودند که این امور را که جهال شرعی میدانند بی وجه است زیرا که آن
پول اگر بعنوان صدقه است پس حبس آن بر بازو بیجا است چرا وقت سفر کردن
بفقرا نه دهند تا ببرکت آن در پناه خدا و ضمانت امام علیه السلام بمانند و اگر
بطور نذر است پس چرا بعد از رسیدن خود میخورند چرا بفقرا نمیدهند و بر
بازو بستن نفس پول چه ثمر دارد و حرز جواد و دعا نیست که محض بستن آن موجب
حفاظت باشد تا بفقیری نمیرسد ثمر نخواهد شد زیرا که حفظ خدا و ضمان امام بوجود
پول نه چسپیده است بلکه ثواب و برکت صدقه است که خدا بواسطه آن سفر را بخیر
میگذراند. **قوله** و مینویسد که اخراج شبیه شبه هنود است و رهنما ام لیلا میشود و

شهرح رام لیلا اینست که رام برادر لچهمن اسم یکے از خدایان ہندوان ست که بزعم ایشان
زوجه اش را عفریتے برد و بجای محفوظ نگهداشت پس رام بگرفتن زوجه اش با
بسیارا ز حیوان وانسان رفت وجدال وقتال کرده زوجه خود را گرفته بجای خود
واپس آمد همین قصه راهندوان هر سال می سرایند وشبیه رام ولچهمن وزوجه رام
میسازند و روبروی ایشان خوشی وشادمانی وغوغه ومسخرگی میکنند همین قصه را رام لیلا
میگویند) پس اما م لیلا بیجاست الجواب مولوی محمد مرتضے صاحب ماشاء الله
در تحریف کلم وتقطیع عبارات مروم ید طولی دارید واینجا هم کوتاهی فرموده اید اگر چند
سطر عبارت ذیل را داخل استفتا مینمودید هیچ عاقلی خیال این هم نمی نمود که جناب مولوی
خواجه عابد حسین صاحب معاذ الله قاصد توهین هستند بلکه همه می فهمیدند که این قول
ایشان از وروودین است وایشان را ملحوظ همان کاری است که سرکار شیخ جعفر
تستری مرحوم را ملحوظ بوده یعنی ممانعت شبیه درآوردن وبعض مردان را بشکل زنان
درآورده زینب وام کلثوم ساختن وبعض مردان را حسین وعباس واکبر وقاسم ساختن
وکدوی را برسر نیزه گذاشتن وغیرها من المنهیات بعمل آوردن مگر شما میخواستید که جناب
خواجه صاحب بجای بیجا است بجا است میفرمودند مقصود جناب خواجه صاحب بملاحظه
عبارات قبل وبعد اینست که عزای حضرت سید الشهدا که افضل عبادات میباشد
بطریقے نکنید که شباهت بسوم کفار برساند ودر نظر مخالفین ما شیعیان درصورت ام لیلا
درآید ومورد اعتراض گردد واگر چه از تحریر خود جناب خواجه صاحب معلوم شده است
که لفظ بیجا است غلط است وصحیح نه بجای است که معنی آن نشو داست لکن اگر لفظ
بیجا است هم بوده باشد ضرری ندارد و دیر هرد و تقدیر دروغ این جناب خواجه صاحب فهمید میشود

و هیچ وجه دلالت بر سوء اعتقاد از ائمه امجاد ندارد خصوصاً بملاحظه اینکه ایشان در مقام
اصلاح آن اموری میباشند که در عوام بلکه در بعض خواص شیعه نیز مروّج شده است
و موجب طعن وهابیه شده است خصوصاً بملاحظه عبارتیکه ملحق بهمین عبارت مذکوره فی
الاستفتا است و تتمه این عبارت است و مولوی محمد مرتضی صاحب بنظر اشتباه کاری
آن را حذف نموده اند زیرا که جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب بعد از آنکه بمقتضای
کمال دردِ دین از اینگونه اموریکه موجب شباهت برسوم کفار بوده منع نمودند جهت منع را
هم بیان کردند و فرمودند که صاحبان بصیرت و عقل و عارفان بمراتب امام حسین علیه السلام
از امام باڑه گفتن احتراز میکنند و بجای آن حسینیه و عزاخانه وغیره را استعمال میکنند
و راضی برین نمی شوند که لفظ باڑه که در کلال باڑه است در چیزی استعمال کنند که او
منسوب بحضرت باشد پس چگونه برین راضی میشوند که مردان را شمر و حسین و زینب و
ام کلثوم ساخته کاری بکنند که موجب شماتت اعدا شود و معذلک مشتمل بر محرمات مثل
غنا وغیره باشد ملاحظه کنید عبارت ایشان را که بلا فاصله بعد عبارت در هند رام لیلا
میشود پس امام لیلا نشود یا بیجا است مذکور است عبارت انذار الناذرین
(دانا و فهمیده از گفتن امام باڑه حسینیه و عزاخانه گفتن بهتر میدانند) یعنی استعمال
لفظ حسینیه و عزاخانه را ترجیح بر لفظ امام باڑه میدهند زیرا که باڑه لفظی است
مشترک بین امام باڑه و کلال باڑه و کلال باڑه بظاهر اسم موضعی است که دران
شراب ساخته میشود و مردمان برای خریدن و خوردن آن جمع میشوند و بسوی همین
خواجه صاحب اشاره نموده فرمودند عبارت انذار الناذرین (از مناسبت
کلال باڑه احتراز مینمایند چه جائیکه مردان را زینب و شمر و حسین ساختن و همراه آن

غنا وغیره از منهیات را انجام آوردن چگونه این را هم پسندند این عبارت جناب خواجه
صاحب صریح در اینست که مقصود منع کردن شبیه است که مشتمل بر مناهی شرعیه میباشد
چنانچه در عراق هم رائج بوده و بتوجه علمائے کرام الحمد لله موقوف شد و معلوم میشود
که مولوی محمد مرتضے صاحب این طریقه یعنی مردان را بشکل شمر و حسین و زینب و
کلثوم و سائر اسرای اهل بیت در آوردن و بآنها آلات و اسباب غنا از قبیل دف
و نے وغیره را زدن و استعمال نمودن بسیار مستحسن میدانند بلکه از ضروریات دین
میشمارند والا جناب خواجه صاحب را به منع نمودن عوام ازینگونه افعال ناشایسته
هرگز تکفیر نمی نمودند قوله و مینویسد که ماتم و سینه زنی بقصد سامان رقت و طرز
ابکا اگر منظور باشد محتمل صحت است نه بقصد اصل ماتم و یا نقل ماتم که آنرا علما منع میکنند اگرچه بحکم
کل الجزع والفزع والبکاء مکروه الا الجزع والبکاء علی الحسین بداهة در نظر
محتمل صحت است مگر دیگر هم علت ممانعت است الجواب اگرچه در نسخه انذار الناذرین
منظور بغلط اخت الطا نوشته لکن قطعاً غلط است و باید که بذال معجمه باشد زیرا که کلام
مولف در منذورات عرفیه میباشد چنانچه در صفحه ششم و سطر چهارم همین کتاب لفظ نذر
را بنذر نوشته است علاوه برین بعد از ذکر لفظ قصد لفظ منظور بیکار است بالجمله محصل
مضمون عبارت اینست که اگر سینه زنی را نذر نماید و آن سینه زنی بنحوے باشد که موجب
رقت و بکا بشود و بطرز ابکا باشد نه بطرز بازی و محض سینه کوبیدن و نمایش پس
متملس صحت و انعقاد نذر آن نه آن سینه زنی که بقصد اصل سینه کوبیدن باشد
یا نقل سینه زنی ازان مقصود باشد که علما این نحو سینه زنی را منع مینمایند اگرچه در بداهت
نظر بعموم کل الجزع والفزع والبکاء صحت مطلق سینه زنی نیز متملس است لکن

علاوه بر اینکه این طور سینه زنی داخل جزع نیست و از عنوان آن خارج است وجه دیگر
از برای ممنوع بودن آن سینه زنی که بطرز ابکا و ابکا نباشد هست اینکه حاصل منصف متین
از منقول جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب همین میفهمد که مقصود ایشان اینست
که سینه زنی که از عبادات است نباید بطریقی عمل نموده شود که مبتنی بر جهالت و نادانی
باشد بلکه بغرض ابکا و محزون ساختن قلوب سینه بزنند بجیرتم که از کدام جای این عبارت
شما بو یافتید جناب خواجه صاحب بو بردید کدام وهابی ند رسینه زنی را جائز میداند
و میگوید که خوبست که شما سینه زنی را بغرض اظهار حزن و ملال برپا کنید نه بطریق بازی
مولوی محمد مرتضی صاحب اگر شما دست از عناد و لجاج بردارید خواهید فهمید که جناب
خواجه صاحب مطلب خوبی را بیان کرده اند و آن اینست که ای شیعه مسئله شرعیه اینست
که تا در شئے رجحانی نباشد نذر آن منعقد نخواهد شد و سینه زنی که محض سینه کوبیدن باشد
و خالی از آثار حزن و ملال بلکه مشتمل بر بعض اغراض فاسده باشد رجحانی ندارد پس نذر آن
نیز منعقد نخواهد شد جناب مولوی محمد مرتضی صاحب خواجه صاحب میفرمایند که شیعیان
را لازم است که عزای سید الشهدا علیه السلام بطریقی بجا آرند که موجب ثواب بوده باشد
و اظهار حزن و ملال را شعار خود بگردانند و سینه زنی را بطور حزن و ملال و بکا نمایند و
ایشان مطلق سینه زنی را منع نمیفرمایند و واضح باد که مولوی محمد مرتضی صاحب همین
عبارت جناب خواجه صاحب را در جای دیگر دلیل بر این آورده اند که خواجه صاحب
از گریستن بر حضرت سید الشهدا علیه آلاف التحیة والثنا منع مینمایند و حال آنکه مع
قطع النظر از اینکه این عبارت را دلالتی بر مدعای مولوی محمد مرتضی صاحب نیست خود
خواجه صاحب روضه خوان بسیار معتبر میباشند و مردمان را میگریانند لکن مولوی محمد مرتضی

صاحب معذور نند زیراکه سجاج مرضی نیست لاعلاج **قوله** و مینویسد که حلال علمدار و عفت سیده علیها السلام و مظلومیت حضرت سید الشهدا قابل حجت و سند نیست **الجواب** بلی نوشته است و میدانید کجا نوشته است و میدانید که شما در صفحه ۳۰ از تمام الماکرین چه قدر عناد خود را با جناب خواجه صاحب ظاهر کرده اید و باوجود دیدهٔ معنی صحیح این عبارت را هم شما فهمیده اید لکن عناد اگفته اید که چرا کلام او را بر معنی صحیح حمل نمائیم الحمد لله که وفور سجاج و عناد شما بزبان شما ظاهر گردید بالجمله جناب مولوی خواجه غلام حسنین صاحب این عبارت را در مقام بیان عدم اقتدار نبی و امام و عدم جواز استغاثه و استعانت با ائمه کرام علیهم السلام نفرموده اند بلکه در مقام اصلاح عوام فرموده اند و در صفحه ۷۲ انذار الناذرین در ضمن ذکر آن قیود دیگر که عوام شیعه بواسطه جهالت خود اعتبار نموده اند و التزام آن را شرعی میدانند این را گفته اند و چونکه عموماً در هند رائج شده است که حاضری و نذری که از برای حضرت ابو الفضل العباس مینمایند آنرا بکفار و سنیان نمیدهند و میگویند که حلال علمدار مانع از تعمیم است پس بهر کس نباید داد و نذری که از برای حضرت سید الشهدا علیه السلام مینمایند آنرا بهر کس میدهند حتی کفار هم میگیرند و میگویند مقتضای مظلومیت حضرت سید الشهدا همین است که هر کس از نذر ایشان بخورد و نذری که از برای حضرت صدیقه سلام الله علیها مینمایند آنرا بنحوی میکنند که سایه مردان هم بران نیفتد و هر زنی را لایق خوردن آن نمیدانند بلکه علویه که دو شوهر نکرده باشد آن را میخورد و میگویند که مقتضای عفت صدیقه کبری همین است و این را دلیل شرعی از برای افعال مذکوره خود می آورند و التزام بآن را از شرع می پندارند همین مطلب را جناب خواجه صاحب در انذار الناذرین بیان نموده اند عبارت انذار الناذرین (و عموم نیاز امام)

یعنی تعمیکه در نیاز امام حسین علیه السلام میدهند حتی آن شیرینی که برای نذر حسین
علیه السلام میگیرند اگر از کفار هم بخرند و بآنها هم بخورانند عیبی در آن نمی بینند
و دلیل جواز را مظلومیت آن مرد قرار میدهند عبارت انذار الناذرین
(و خصوص حاضری علمدار) یعنی نذریکه برای حضرت عباس میکنند و بالخصوص آنرا
به شیعه سید میدهند عبارت انذار الناذرین (و تخصیص نیاز سیده بزنان)
یعنی بزنانیکه دارای شرایط مخصوصه باشند مثل آنکه از یک شوهر بیشتر نکرده
باشند آن نیاز را میخورانند عبارت انذار الناذرین (و سرش را
پوشیده فاتحه دادن بر صحنک واجانه بچونکه سایه مرد بران نیفتد محض تشریع است
و افراط و تفریط) یعنی این همه خصوصیات از شرع نرسیده پس شرعی دانستن
آنها تشریع و حرام است عبارت انذار الناذرین (مستحق هر طعام اهل
ایمانند. و در آنها تخصیص زن یا مرد نیست همه یک حکم دارند و جلال علمدار الی
آخر بالنقل) پس مقصود جناب آخوند صاحب اینست که دلیل اعتبار آن خصوصیاتی که در حاضری
حضرت عباس ضروری میدانند و دلیل اعتبار آن قیود دیگر در نیاز حضرت سیده
مینمایند و دلیل تعمیکه در نذر حضرت سید الشهدا علیه السلام مینمایند جلال حضرت
عباس و عفت جناب صدیقه و مظلومیت حضرت سید الشهدا علیه السلام را قرار دادن
و خیال نمودن اینکه عظمت و جلال ابوالفضل که مسلم است شرعاً مقتضی اعتبار اینگونه
خصوصیات شده و عفت مظلومه معصومه زهرا که از قطعیات است دلیل اعتبار آن
قیود میباشد و مظلومیت سید الشهدا که اظهر من الشمس است سند آن تعمیم است بخیال
اینکه از شأن مظلوم اینست که مال او را هر کس ببرد چنانچه بعض عوام همین چیز ها

متمسک میشوند بحجت وسند از برای اعتبار آن قیودات وخصوصیات نمیباشد
وعجب از مولوی سید محمد مرتضے صاحب اینست که کندند از مدینه و در کربلا زدند
و یکبار ا یکجا زدند و معنای را که ربطی بمقام نداشت و در ذهن جناب خواجه صاحب
هم خطور نکرده باشد آنرا برای اغوای عوام ظاهر نمودند تنبیه مولوی
محمد مرتضے صاحب در ارغام الماکرین خود بعد از نقل عبارت مذکوره جناب مولوی
خواجه غلام حسین صاحب و بیان معنی آن خود فاسد ایشان بمعنی صحیح عبارت مذکوره
نیز ملتفت شدند و گفتند که اینهم محتملست که معنی عبارت این بوده باشد لکن چه
ضرور است که ما معنی صحیح را ترجیح بدهیم این مطلب را در صفحه ۲۹ وصفحه ۳۰ نوشتند
و بدیدن این عصبیت ایشان بر هر عاقل متدین واضح میشود که اصل مقصود
شان شر وفساد و افساد اذهان عباد است نه ترویج دین وعمل بر موازین شرع متین والا
هرگز معنی ظاهری را پس پشت نمی انداختند و احتمال بیش غولی را از برای عبارت
جناب خواجه صاحب نمیتراشیدند مختصر آنکه اگر مولوی محمد مرتضے صاحب
دست از عناد بردارند خواهند فهمید که عمده غرض جناب خواجه صاحب هدایت
دار شاد عباد الی سبیل ائمة الرشاد است **قوله** و مینویسد در مقام عدم جواز لباس
سیاه در ماتم سید الشهداء روحی له الفداء که لباس سیاه لباس جهنم وشعار عباسیان
است **الجواب** مولوی محمد مرتضے صاحب از تغیر دادن عنوانیکه شما در اول
استفتا معنون نمودید معلوم شد که عباراتیکه تا حال شما انها را از جناب خواجه صاحب
نقل کردید همه در مقام اثبات عدم اقتدار نبی و امام و عدم جواز استغاثه واستعانت
با ئمه کرام بوده و درین مقام عنوان نموده است حرمت سیاه پوشی را در

عزای سید الشهداء ارواحنا له الفداء و الحمد لله بیان نمودیم که یا اینکه فهم شما مستقیم
نیست و از فهم عبارات واضحه شما قاصر میباشید یا آنکه از زرنگی عنوان عدم فهم
را برای گول دادن پیش نموده اید الحال این عنوان شما را نیز بیان میکنم و حقیقت را
واضح مینمایم جناب محمد سید مرتضی صاحب عبارت جناب مولوی خواجه سید عباس حسین
صاحب را بخوانید و بفهمید که ایشان در چه مقام میباشند و مدلول ایشان چیست ایشان
میفرمایند که قاعده زمانه اینست که کسی چیزی را بحسب مقتضای وقت و مصلحت
بعمل می آورد و کم کم بمرور ایام اصل غرض و مصلحت فوت میشود و خود آن چیز در میان
مردم رواج میگیرد و میماند و موضوعیت پیدا میکند مثل اینکه در زمانی
بجهت شدت گرما و تابش آفتاب در هندوستان برای آسایش مردمان
بروز عاشورا در حسینیه و نقل مشاهد مشرفه آب پاشی نموده شد و اینچنان رواج
گرفت که حالا مردم در فصل شدت سرما هم آب پاشی میکنند و آنرا جزو عزاداری
میدانند و مشکها را خریده بر روی زمین بیفایده آب آنها را خالی میکنند
حالانکه این را بعزای سید الشهداء چه ربط است بلکه عبث و لغو است بلی اگر همان
آب را به تشنگان بخورانند یا بحسینیه و مساجد ببرند و مردم منتفع شوند بهتر از
این ریختن بزمین خواهد بود و همچنین اصل لباس سیاه در عزاداری حضرت سید الشهداء
علیه السلام که رواج داده شده است محض بغرض اظهار حزن و ملال بوده و
الا خود لباس سیاه پوشیدن که خالی ازین غرض باشد بی ثمر است بلکه
مکروه پس زنان و مردان که انواع و اقسام زینت را در لباس سیاه محرمی
ماتمی بکار میبرند و لباسهای ابریشمی فاخر و سنگین ببهانه و اسم ماتم و عزاداری

تمام میکنند ومیپوشند و از صورت عزاداران بواسطه آن تجملات خارج میشوند چه
ثمر دارد و از این لباس سیاه که آنها میپوشند همان لباس ساده هر روزه
ایشان که از زرق و برق و زینت خالی است اولی است بلی اگر لباس سیاه
بعنوان ماتم بپوشند عیبی ندارد جناب مولوی سید محمد مرتضی صاحب اینعبارت
جناب خواجه صاحب را ملاحظه بفرمائید که چه میگویند عبارت اما تلعر الناذرین
این قاعده است که در عالم از چیزی چیزے میشود چنانچه آب مشک ریختن در نقل
مشاهد مشرفه یعنی درگاه و صحن کربلا در اصل آبپاشی بوده حالا بعرضے که میکنند
لغو و صرف بیجا و اسراف است البته بمسجدی یا بعزاخانه یا بخانه مومنے ببرند و خالی
کنند یا سبیل بگذارند و به تشنگان بخورانند یا بروقت ضرورت آب پاشی کنند
مضایقه نیست علی هذا القیاس لباس رنگین سیاه سبز نیلگون زرد عموما رائج است
و اصل بقصد ماتم و ترک زینت است والا لباس سیاه لباس اهل جهنم است و
شعار عباسیان پس اگر اصل رنگ سیاه ملازم باعنوان ترک زینت بود
اهل جهنم یعنی مترفین اهل معصیت و عباسیان آن رنگ را زی و شعار خود قرار
نمی دادند و لباس آبی و نیلگون و سبز که عوض سیاه در محرم میپوشند ادراماتم
علاقه نیست و از بنجاست که بر بجای عروس هم میپوشانند و زنگاری و لاژوردی
و ماشی و عنابی رنگین زیر جامهاے اطلس سبز و نیم تنه هاے ابریشمین وطرهاے
ابریشمین و بافتهاے زرد که در شهرهاے بزرگ مروج است و در بعض قصبها
هم رائج است محض زینت نمودنست و دخل بامر شرعی ندارد و نه مناسبت
و علاقه بماتم دارد و این همه تزیین را ترک زینت قرار دادن بعید از انصاف است

لباسهای کهنه پاره ناصاف خالی از زرق و برق لباس ماتمی ست یا زینت
خود دادن به بهانه ترک زینت زینت نمودن چه معنی دارد حیا کنید شرم کنید
دعواے محبت و اینهمه زینت این عجب مجتبی است که شما اظهار میکنید انتهی
یعنی اگر واقعا شما محزون میشوید پس چرا شان حزن و غم از شما ظاهر نمیشود و محض
سیاه شدن لباس که حزن آور نیست و نه ملازم با عنوان غم و اندوه زیرا که متنفذین
وجبابره بنی عباس همه بغرض اظهار تجمل و قهر و سطوت لباس سیاه می پوشیدند
پس چرا شما اصل غرضی که از وضع و اختیار سیاه پوشی در عزاے حسین مظلوم بوده
که آن تحزن و اظهار اندوه باشد آنرا فراموش کرده اید حتی آنکه الثیه محرم را بخوبی
مزین میسازید که لباسهاے غیر محرم را بآن طریق زینت نمی دهید مختصر آنکه کمال شفقت
و نصیحت را جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب بعموم شیعه در این عبارت ملحوظ
داشتند و کمال عجب از مولوی سید محمد مرتضی صاحب است که این عبارت جناب
خواجه صاحب را که بر کمال دردو دین و محبت ایشان با اهل بیت طاهرین صلوات الله
علیهم اجمعین دال است بر معنای حمل نمودند که الفاظ آن عبارت قاصر از
دلالت بران میباشند و اگر فی الحقیقة فهم جناب مولوی محمد مرتضی صاحب باین
حد رسیده پس مقام تاسف است و اگر افترا بسته اند پس موجب مزید تعجب
است و تکفیر شخص بری ضررے بآن نمی رساند بلکه در دنیا و آخرت بجز تکفیر بیجا
ضرر آن عائد خواهد شد قوله و بهمین طور امور دیگر نوشته بعض مضامین بعینه باین
غرض ترجمه کرده شد که علمای عراق کثر الله امثالهم در جواب این هفوات چیزی
ننویسند که باعث گمراهی و ضعف اعتقاد امامیه اکثر بلاد شده و حقوق ائمه علیهم السلام

را اوا بفرمایند و صاف صاف رقم بفرمایند که مثل این شخص قابل امامت جماعت
امامیه هست یا نه و در زمره امامیه داخل است یا نه الجواب مولوی محمد مرتضی صاحب
الہمسیع وافہم الجواب راجع الی الحق والصواب جناب مستطاب مؤید الاسلام
مولوی خواجه عابد حسین صاحب آنچه را که در انذار الناذرین نوشته اند همه مسائل
شرعیه نادر است و ملحوظ ایشان اصلاح و ارشاد عوام شیعه است مثل اینکه فرموده
که چرا شما پابند مسائل نمیشوید و چرا امور خود را برطبق شرع بجا نمی آورید مثلا چرا شما
در محرم که ایام حزن و ملال است خود را با نواع زینتها مزین میسازید و لباسهای
فاخر در بر میکنید الی غیرها من الهدایات النافعه و در رساله یا علی مدد آنچه فرموده اند
ملخصش اینست که یا علی گفتن خوبست و ندا کردن حضرات و استمداد و استعانت
از ایشان شعار واست لکن شیعیان را لازمست که اعتقادی را در باره حضرات
نمایند که بواسطه آن خارج از تشیع شوند و از غلاة و مفوضه و شیخیه محسوب شوند بلکه
باید که حضرات ائمه علیهم السلام را ایشان وسائل و وسائط و شفعا عند الله بدانند
و بجوی دعا از خدا بنمایند که از شرع رسیده است و ائمه علیهم السلام ما را تعلیم نموده
اند یعنی بگویند مثلا الهی بحرمة محمد و آل محمد ارزقنی ولدا یا اشفنی یا افعل لی کذا وکذا مختصر
آنکه تمام مضامین هر دو رساله جناب خواجه صاحب در مقام ارشاد عوام بحسب
قوة و سلیقه ایشان است نه بحسب سلیقه و اعتقادات شما که شما ائمه علیهم السلام
را رازق و محیی و ممیت و وزرا الله میدانید و خطاب نمودن بخدا را در مقام
استعانت شما محال میدانید و جناب سید محمد مرتضی صاحب شما نگوئید که بعض
مضامین را بعینه ترجمه کرده ام زیرا که مثل شما مثل کسیست که بگوید در[2] قرآن مجید

کلوا واشربوا است ولا تسرفوا رابیندازد وتقطیعات وتحریفاتیکه شما فرموده اید
بغرض در ردّ دین نبوده واگر در ردّ دین داشتید خود رسالتین را میفرستادید
تا حضرات علمای کرام ملاحظه فرموده آنچه واقع بود مینوشتند که جناب خواجه صاحب
بواسطه رسالتین کافر شدند یا نه ولکن امثال سهو وخواب کار شما را درست نموده اند
وحالی نموده اند که چنانچه شما نوشته آید همان طور است وخواجه صاحب در مقام عدم اقتدار
نبی وامام وعدم جواز استغاثه واستعانت بآن بزرگواران بر مذاق وهابیه نوشته اند
واز جهت تامل زیاده در عبارت استفتا هم ننموده اند والا در همین استفتا هم بعض عبارات
است که شک می اندازد که مبادا این شخص شیعه باشد ومستفتی قطع وتصرفی در نقل
نموده باشد ومولوی سید محمد مرتضی صاحب این سؤال شما که علمای عراق در جواب
استفتای شما چیزی بنویسند تا گمراهی اکثر امامیه رفع شود محض افترا و زر نگی
است و کسی بواسطه مضمون رسالتین گمراه نشده ونخواهد شد بلی بواسطه بعض
اعتقاداتیکه در کتب شما است وموافق طباع عوام نیز میباشد مثل اینکه بول وبراز
ودم ومنی حضرات ائمه علیهم السلام طاهر وحلال است ومثل آنکه چونکه خدا قابل دیده
شدن نبود پس لا محاله در اجرای اموریکه مختص بذات او بوده محتاج به نائبی شد
که بواسطه او بمخلوقات رزق وامثال رزق مما یختص به تعالی برسد وآن نائب
در اجرای امور مذکوره قائم مقام خدا باشد ومثل اینکه در مقام استعانت
بخدا خطاب کردن محالست پس نباید که کسی از خدا استعانت کند یا او در مقام
استعانت خطاب کند بلکه باید در مقام استعانت بحضرات ائمه خطاب نموده
شود که دیدن ایشان ممکنست ومثل آنکه خود حضرات ائمه علیهم السلام بالمباشره

صانع جنت میباشند وغیرہا من العقائد الفاسدہ مملکتست کہ اغلب عوام الناس
گمراہ شوند واعتقاد بغلو وتفویض در حق ایمہ امجاد وسلام اللہ علیہم الی یوم التناد
پیدا کنند پس اگر فی الواقع شما در دین دارید خوب است کہ اعتقادات
فاسدہ خود را تغییر بدہید و اعلام بنمائید کہ من غلط کردم و برخطا بودم
و کسے از مومنین باین عقائد فاسدہ من نظر نکند و بایئد مولوی محمد مرتضے
صاحب یک یک از این عقائد از بندہ سوال کنید کہ در چہ کتاب منست تا من
بشما بجوی نشان بدہم کہ قبول بفرمائید مختصر آنکہ اگر شما متدین میباشید لازمست
کہ توبہ بفرمائید و توبہ از اضلال مردم اینست کہ اصلاح ایشان باظہار حق
نمودہ شود وانچہ واقع باشد بآنہا حالی کردہ شود المختصر بعد ہمہ اینہا کہ ما
گفتیم واضح ولائح شد کہ انچہ سرکار حجۃ الاسلام مامقانی مرحوم وآقا حاجی مرزا حسین
نوری وغیرہ وغیرہ تحریر فرمودہ بودند در جواب ہمان استفتاے بے سروپاے
بودہ کہ ما حالش را بیان نمودیم واگر حاجی مرزا حسین نوری مرحوم ملتفت بآن
مقالات فاسدہ کہ در کتب شما موجود است میشدند یقینا حکم میدادند کہ این
عقائد شما ضال ومضل ومشتمل بر مناکیر است واز حضرات علماے متدینین
موجودین کثر اللہ امثالہم ہم اگر کسی ملتفت بآن میشود البتہ شما را فاسد العقیدہ
وہم مشرب شیخیہ وصوفیہ وغلاۃ ومفوضہ خواہد دانست خدایا بحق محمد وآل محمد تو
عقل سلیمے وقلب سلیمی بما مرحمت فرما کہ ہادی راہ نجات ما شود واز اعانت
باطل ما را محفوظ دار واضح باد کہ تحریری عربی الالفاظ از مولوی مقرب علیخان
صاحب نیز در فصل الصمد مذکور شدہ ودران نیز افترآآت چند بر جناب مولوی

خواجه عابد حسین صاحب نموده شده است ونمیدانم که داعی در عربیت آن چه بوده باوجودیکه عمده مقصود ارشاد وہدایت وایضاح حق بوده ومعلومست که اہمیت واکملیت آن در فارسی یا دراُردو بودن آن بوده عجب نیست که مقصود ازان اشتباه کاری بوده باشد چه ہرگاه کاتب را مردمان باسواد وقابل عربی نوشتن دانستند لامحاله ظن سوء درحق او نخواہند نمود بلکه تصدیق او خواہند کرد بالجمله افترای اوّل اینست که جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب منکر استجابت دعای ائمه شده اند اقول سبحانک ہذا بہتان عظیم وشخص مفتری وجناب خواجه صاحب مصداق ونحن بوا د والعذول جواد میباشند که آن چیزے میگوید وخواجه صاحب را مطلبے دیگر ملحوظ است اوّل باید دانست که عنوان سخن چیست وخواجه صاحب چه میخواہند بگویند پس این امر واضح است که عنوان شکل سوم یاعلی مدد باین عبارتست یاعلی مدد شکل سوم اینکه فاعل وکننده این کارہا خدا را بدانند مگر افعال خدا را تابع مشیت وخواہش ائمه معصومین بگردانند وچنین بفہمد که کلیة وحکما وحتما انچه ان حضرات میخواہند خدا میکند این ہم سخن بقاعده است واین عنوان نیادی باعلی صوته باینکه مقصود جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب مطلب حقے است که ہر مسلمانی را تدین بآن لازمست وآن بطلان وفنا تفویض فی الاراده است وآن اینست که کسے اعتقاد نماید که خلق ورزق ومانند آن ہمه از خدا صادر میشود لکن فعلی ازان بے اراده ومشیت حضرات ائمه بظہور نمیآید وبر بطلان این عقیدهٔ فاسده اما از نقل که آیات صریحه وروایات

کثیرہ درینباب وارد شدہ و مجلسی نیز در مرآت العقول تصریح ببطلان
این عقیدہ نمودہ است واما عقلا پس لااقل ازینکہ جزو علت خواہد
بود واز جملہ افعال خدا خلق نمودن خود حضرات است وممکن نیست کہ ارادۂ
حضرات ائمہ جزو علت ایجاد خود ایشان نیز بودہ باشد وعرفا نیز بطلان
واستہجان این عقیدہ واضحست زیراکہ شان محکوم تابعیت است نہ متبوعیت
پس این عقیدہ بیقاعدہ است چنانچہ توضیح بے قاعدگی راہم درہمین عبارت
شکل سوم بیان فرمودند وگفتند عبارت یا علی مدد کہ بعد از چند سطر مذکور
است) نبی وولی ہمہ تابع خدایند وخدا تابع وفرمان بردار کسے نیست لکن عباد
مکرمون لایسبقونہ بالقول وہم بامرہ یعملون ارشاد ہدایت بنیاد ہمان حضرات
است) یعنی خود ائمہ علیہم السلام چنین فرمودہ اند کہ ما تابع مشیت خدا میباشیم
وکمال عبودیت ما درہمین است کہ ما تابع او باشیم وعمدہ مقصود خواجہ صاحب
اینست کہ عوام شیعیان ملتفت نشوند ومعتقد نشوند کہ از خدا فعلی بدون ارادۂ
ائمہ علیہم السلام صادر نمیشود حالانکہ این امر مسلم بین امامیہ وصحیح ومستفاد از اخبار
صحیحہ کثیرہ میباشد کہ حضرات ائمہ از خدا سوال رزق وخلق میفرمودند وبدرگاہ
او التجا میکردند وخدا آن را بایشان میداد لکن این دادن خدا نہ ازین راہ بود
کہ حکومتے بر خدا ایشان داشتند بلکہ بغرض اکرام این را درحق ایشان میمنود
چنانچہ در توقیع حضرت حجۃ عجل اللہ فرجہ وسہل مخرجہ مثل ہمین مضمون موجود است
در احتجاج است کہ درمیان جماعت شیعہ نزاعی شد بعضے گفتند کہ خدا خلق و
رزق را بائمہ علیہم السلام تفویض فرمودہ وبعضے ازین انکار نمودند چون [illegible]

شدید شد پس ہمہ نزد محمد بن عثمان کہ از نواب حضرت حجۃ بودہ حاضر شدند و
عریضہ نوشتہ بذریعہ او نزد حضرت گذرانیدند پس جواب آمد ان اللّٰہ
هو الذی خلق الاجسام وقسم الارزاق لانہ لیس بجسم ولا حال
فی جسم لیس کمثلہ شیء وهو السمیع البصیر فاما الائمۃ علیهم السلم
فانهم یسئلون اللّٰہ فیخلق و یسئلونہ فیرزق ایجابا لمسئلتهم واعظا
ما لحقهم محصل معنی آنکہ خداست خالق ورازق واما ایمہ پس ایشان سوال
رزق مینمایند وسوال خلق مینمایند پس خدا آنرا محض بجہت بزرگ داشتن
ایشان عطا میکند پس کما اینکہ این عقیدہ یعنی کلیۃ افعال خدا را تابع ارادہ و
عقیب مشیت ائمہ دانستن باطلست ہمچنین اینہم نشاید گفت کہ ہیچ وقت فعلے خدا
را موافق ارادہ وخواہش این حضرات ننمودہ بلکہ بکثرت واغلب اوقات چنین
نیز شدہ کہ محض بجہت سوال ایمہ علیہم السلام وعقیب ارادہ ایشان صدور فعل
از خدا شدہ بلکہ در اغلب معجزات چنین بودہ لکن این ارادہ کجا وآن ارادہ کہ
در تبعیت بودہ کجا این التجاء وعرضست وآن سلطنت وحکومت ہمین مطلب را
خواجہ صاحب نیز بعد ہمین قول خود نبی وولی تابع خدایند الی آخرہ فرمودند یا علی
مدد را رسے این امر مسلم ودرست است کہ خدا اکثر وہمیشہ دعا والتجائے ایشان
را قبول میکند مگر بر خدا حکومت کسے نیست یفعل اللّٰہ ما یشاء ویحکم ما یرید)
انتہے واز برائے بطلان عقیدہ تبعیت شواہدے چند ذکر فرمودند از انجملہ حکایت
استغفار نمودن ابراہیم از برای عم خود آزر کہ عم آزر را بامر واغفر لابی
پس لا محالہ بارادہ ومشیت خود آنحضرت استغفار فرمودند زیرا کہ واضحست

حضرت خواجہ صاحب ... نمودہ بودند ... در بارگاہ خدا عرض می نمودند

که صدور فعلے از عاقل مختار بے اراده محال است و اینهم واضح است
که تا زمانیکه حضرت از برائے او استغفار مے نمودند یقین نداشتند زیراکه مانع
یا ورود نهی درین باب از جانب رب الارباب بود و آن یقیناً نبوده والا چرا
استغفار میفرمودند و یا علم و جزم ایشان بعدم ایمان و ابتداے آزر مانع
بود و پر واضح است که آنهم نبوده یعنی حضرت ابراهیم را خبر ازین مطلب نبود
که تا آخر آزر ایمان نخواهد آورد چنانچه خداتعالی میفرماید فلما تبین له انه
عدو الله تبرأ منه بعد از تبین عداوت آزر با خداتعالی فوراً حضرت
استغفار را ترک فرمودند پس استغفار قبلی حضرت مخالفت با عصمت
نداشت و مخالف دانستن آن با عصمت نادانی است علی کل حال در بدو امر
و قبل از تبین استغفار نمودن آنحضرت مرید او شائیاله بوده و بعد
از انکه معلوم شد که لکونه عدو الله و کافرا ابدا لامحاله خدا آزر را تعذیب
خواهد فرمود پس حضرت نیز مشیت خود را تابع مشیت خدا نمودند و بمفاد
لا تتخذوا عدوی و عدوکم اولیاء برأت و اظهار دشمنی با آزر
فرمودند و خواست خود را در جنب خواست خدا مضمحل نموده رشته حمیت را
بریدند اینست معنی تبعیت ایشان مر تبعیت خدا را و ملخص حرف اینست که
بعد از انکه درین مقدار مشیت هم ایشان مخالفت نه فرمودند خود را
پابند مشیت و قضاے حق فرمودند پس کدام عقل مجوز این خواهد بود که
خدا در جمیع افعال خود پابند مشیت حضرات است و فعلے از وی بی اراده
ایشان صادر نمیشود و کسانیکه معتقد این شده اند البته سفها بلکه مخصوص ادرک

بو دند مختصر انکہ مولوی مقرب علی خاں صاحب و امثال ایشاں چرا اینقدر
بے التفات اند و غور نمیکنند کہ استجابت و عدم استجابت کہ موضوع بحث
ہم نبوده کہ جناب مولوی خواجہ عابد حسین صاحب ازاں بحث مینمودند
و تعجب از دین و دیانت است کہ بلوازم بعیدہ غریبہ عبارت بحیثیت شخص
مسلمے را تکفیر نمایند حالانکہ حضرات علما تصریح فرموده اند کہ لازم مذہب
مذہب نیست مثلا سنیان کہ قائل دیدار خدا اند لازم این قول جسمیت است
و لازم آں حدوث و لازم آں انکار باریتعالی مگر کسے نمیتواند بگوید کہ سنیان
منکر خدا اند مختصر مقال آنکہ جناب مولوی خواجہ عابد حسین صاحب جائے
نہ فرموده اند کہ حضرت ابراہیم علی کل حال طالب آمرزش آزر بودند و
باین لسان دعا نمودند کہ خدایا چہ آزر قابل بخشش بوده باشد و چہ نباشد
من لا محالہ بخشش اورا از تو میخواہم بلے اگر باین طریق عرض کرده بودند خدشہ
در رد دعا متصور بود جناب خواجہ صاحب کہ درین عوالم نیستند ایشاں محض
در مقام ذکر عقیدہ فاسدہ تبعیت تفویض فی الارادہ در دو آں میباشند
و شما بے خود و نا فہمیده بر ایشاں معترض میشوید و بعد ازانکہ ما کہ ادنی مرتبہ
معرفت را دراں میباشیم در طلب مسئولات خود حوالہ بمشیت باریتعالی
مینمائیم پس در حق معصومین کدام عاقلے میتواند بگوید کہ ایشاں چنیں بودند
و قابل و ناقابل ہمہ را باصرار زیاد از خدا بیچوں میخواستند بلے مولوی محمد مرتضی
شما ہمیں خیال را در حق ایشاں دارند چنانچہ در ارغام الماکرین مینویسند کہ
ہر امر با مصلحت را کہ خدا نخواہد ہستند عاے ما ہم آں موجود میشود پس

خصوصیت حضرات معصومین دریں حیثیت ایں عبارت بمفهومه ال بر نیست
که فرق بین ما و حضرات معصومین نزد ایشاں ہمیں است که ما ہر با مصلحتی را که
از خدا بخواہیم باید که بما بدہد بخلاف معصومین علیہم السلام که ایشاں با مصلحت
و بے مصلحت ہمه را از خدا سوال میکنند و خدا ہم بحکمت ایشاں کاریکه خالی
از مصلحت میباشد میکند واما افترای ثانی که جناب خواجه صاحب
منکر فراست ائمه شده اند پس ایں ہم بے فراستی شما ہست ومحض افترا ست
ایشاں که در بیان طریق چہارم از طرق علم ائمه بکمال اتقان ثابت فرموده اند
که ایشاں بر اشیا مطلع میشدند و علم ایشاں را چیزے مانع نبود بلے علی الاطلاق
عالم الغیب بودن ایشاں را انکار نموده اند ولیکن ایں را شیخ مفید
علیه الرحمه و محققین امامیه نیز انکار نموده اند واما افترای ثالث که ایشاں توہین
مجالس عزا و تعزیه نموده اند پس بخدا که انہم افترائے عظمی است که برایشاں
مے بندند و اگر بدانید که خواجه صاحب کارے کرده اند که اگر عوام پابند آں
شوند توہین بالکلیه مرتفع شود و دہن و زبان مخالفین وطعنه زناں بسته شود
مگر شما خوش دارید که مرداں را زینب و ام کلثوم و حسین و عباس و
قاسم بسازند و محرمات شرعیه بعمل آرند و ما مفصلاً قبل ازیں ذکر نموده ایم
فراجع اما افترای رابع که جناب مولوی خواجه عابد حسین صاحب گویند
که چرا شما حضرات ائمه را ندا میکنید مگر بفرائح مقدمه ایشاں تلغرافے
نصب شده است که بواسطهٔ آں ایشاں میشنوند پس باللہ العلی المالک
الملک که ایں نیز از اعاظم افترا ات است و ہرگز ایشاں نه فرموده اند

بلکہ ایشاں این فرمودہ اند کہ ندا کردن حضرات معصومین از مسلمات شیعہ است و جواز آں عقلاً و شرعاً ثابت است و فرقہ وہابیہ کہ بر جماعت شیعہ اعتراض میکنند بیجا است و ایشاں چنین میفہمند کہ معاذ اللہ ہمین کہ امام از دنیا رفت از سمع و بصر و ادراک و احساس معزول میشود و این خیال فاسد ایشاں غلط است زیرا کہ بر حیات حضرات ائمہ علیہم السلام قرآن و احادیث شاہد اند احیاء عند ربہم یرزقون در قرآن آمدہ و انکار این مستلزم انکار روایات کثیرہ در معجزات و کرامات است پس باید ایشاں را زندہ جاوید دانست و ما کہ حضرات ائمہ را ندا میکنیم نہ باین قصد کہ ایشاں نیز مثل خدا سمیع و بصیر و علیم و خبیر ہر جا حاضر و بہر طرف در ہر آن ناظر اند و نہ باین خیال کہ در وقت ندا کردن ایشاں از ما قرب مکانی پیدا میکنند بنحویکہ ہمیں صدائے عادی ما بگوش مبارک ایشاں میرسد و نہ باین خیال کہ این صدائے عادی ما باین کمی کہ دراں ہست خود بخود بمسامع مقدسہ ایشاں میرسد و نہ باین خیال کہ بواسطہ آلہ مثل تلغراف وغیرہ حضرات بر ندائے ما مطلع میشوند بلے اگر ما باین قصد ندا میکردیم اعتراض آنہا جائے داشت پس بدانند کہ ما ہرگز باین قصد حضرات را ندا نمیکنیم بلکہ باین اعتقاد ندا میکنیم کہ بحکم خدا ملائکہ صدائے ما را میرسانند و باین خیال کہ خدا ایشاں را بطرقے چند کہ مخصوص بایشاں است علام میفرماید و ما ایشاں را صاحب نفوس قدسیہ و نور عصمت الٰہیہ میدانیم و چیزے را مانع علم ایشاں نمیدانیم الیٰ آخر ما ذکرہ من طرق حصول العلم

لهم صلوات الله علیهم مولویصاحب بثبت مطلب جناب
خواجه صاحب و شما آن عبارتے راکه ایشان دراں اعتراض و هابیه را
بیان فرموده اند بخود ایشان منسوب مینمائید - و کلام معتقد خود ایشان
مے پندارید و کلام بعد راکه جواب از انست هم ملاحظه نمیکنید ماشاء الله
عجب فهم و انصافے دارید وحالا بنده تمام عبارتے راکه متعلق این فقرات
بیان میکنم تا از حالت شما ها همه واقف شوند جناب مولوی خواجه عابدین
بعد ازانکه در یاعلی مدد خود معنی ندا را و فرق بین ندا و ندبه را بیان فرمودند
و جواز ندا لے معصومین و یاعلی گفتن را ثابت نمودند و فرمودند که یاعلی
گفتن از مسلمات است و شک و شبهه در جواز آن نیست و در صفحه پنجم یاعلی مدد
مطبوعه مطبع یوسفی و صفحه ۷ مطبوعه عماد الاسلام فرمودند عبارت یاعلی مدد
پس حاضر و موجود و سمیع و بصیر بتمیز ندا کردن درست نمیتواں شد و شاید مومنی
و مسلمانی را چنین قصد نموده باشد عامے خیالات و نسوانی تصورات را
ذکر نیست عاقلے خیال نمیتواں کرد که معصومین مثل خدا حاضر و با هر طرف
هر آن و هر دم ناظر اند یا از ما چناں قریب اند که صدائے ما عادةً با ایشان تواں رسد
بے شبهه اینهم خلاف عقل و نقل است و این نیز قصدے تواں شد که این
آواز کوتاه ما این دور و دراز مسافت را طے کرده تا قبور مقدسه خود بخود
میرود یا بواسطه تلغرافیکه در خارج است) یعنی ما شیعه که حضرات را ندا میکنیم
باین قصد و خیالها نیکه شما در حق ما خیال میکنید نمے کنیم که محل اعتراض واقع
بشود پس جناب مولویصاحب این عبارتیکه تا حال مذکور شد همه در بیانات

اعتراضات مخالفین و وہابیہ بودہ و این را بعقیدہ خواجہ صاحب شما
نچسپانید۔ و امید دارم کہ این عبارت بعد آن را کہ خواجہ صاحب
درجواب آنہا فرمودہ خوب گوش بدارید و بفہمید کہ قول ایشان
این نیست کہ حضرات را چرا ندا میکنید مگر تلغرافی ہست کہ بآن مطلع میشوند
بسم اللہ متوجہ شوید عبارت یا علی مدد بعد قولہ یا بواسطہ تلغرافیکہ
درخارج است۔ بلکہ صورت صحیح کیفیت ندا کردن تا آنحضرت را
کہ خلاف منقول و معقول نباشد بچند طریق است) مولوی صاحب
خوب ملتفت شوید و ملاحظہ کنید کہ از لفظ بلکہ قول جناب خواجہ صاحب
شروع میشود و معنی آن اینست ما کہ حضرات را ندا میکنیم نہ بآن قصور
و خیالات فاسدہ است کہ مخالفین و وہابیہ در حق ما خیال میکنند
و ما نمی گوئیم کہ تا ضرائح حضرات تلغراف است بلکہ چیزے را معتقدیم
کہ از تلغراف بدرجہا بالاتر است و ہرگز دران طریق سہو و نسیان متصور
نیست مولوی صاحب این عبارت بعد قولہ صحیح بچند طریق است
را ہم گوش بدارید و ملاحظہ کنید کہ جناب خواجہ صاحب چہ طریقہائے
خوب را بیان میفرمایند۔ عبارت یا علی مدد را اول اعلی اینست
کہ صدائے ما را بحکم خدا ملائکہ بخدمت آنحضرات میرسانند و در تفسیر
آیہ وسیری اللہ عملکم ورسولہ والمومنون نیز ہمین وارد است
و در زیارات و ادعیہ نیز ہمین تاویل کردہ اند گو این روایات معتبر
نبودہ باشد۔ مگر بہر حال این طریق معقول و منقول است و تفرقہ

درحیات وممات دراں نیست حالانکہ آں حضرات زندہ جاویداند
الیٰ آخر طریق اول) بعدازاں طریق دوم وسوم وچہارم وپنجم راہم ملاحظہ
کنید کہ بچہ خوبی با ادلہ وبراہین جواز ندائے معصومین ویا علی گفتن را ثابت
نمودہ اند پس بسا تعجب از دیانت شما است کہ ایں نسبت بے ماخذ را بجناب
مولوی خواجہ عابد حسین صاحب میدہید۔ وتعجبی ہم نباید نمود زیراکہ ہمہ
فرمایشات شما از ہمیں قبیل مے باشد مثلاً درباره حضرت مستطاب قدوۃ العلماء
الاطیاب سرکار شریعت مدار آقا مولوی سید کلب باقر صاحب کربلائی
دام ظلہ شما تحریر فرمودہ اید کہ ایشاں شاگرد جناب خواجہ صاحب میباشند
وحالانکہ ایں فرمایش شمابے سروپا غلط است وسرکار ایشاں از صورت و
شکل جناب خواجہ صاحب ہم واقف نیستند پس بلا وجہ ایں افترا را شما
برایشاں بستہ آید واما سرکار ایشاں پس درہندوستان عمدہ تحصیل ایشاں
از مرحوم تاج العلما جناب سید علی محمد صاحب اعلی اللہ مقامہ بودہ بعد از آنکہ
مجاورت کربلائے معلی را اختیار فرمودند از عالم جلیل استفادہ نمودند
یکے سرکار مرحوم شیخ زین العابدین مازندرانی دوم سرکار آخوند ارد کانی
مرحوم سوم جناب حجۃ الاسلام آقا سید علی یزدی کہ فعلاہم درقید حیات
ومروج دین وملت ہستند ایں را بجہت ہدایت شما عرض نمودم مختصر آنکہ
شما انشا اللہ واللہ یھدی من یشاء بعید است کہ بعد ازیں توضیح واظہار
حق کوتاہی بفرمائید وامید دارم کہ من بعد ایں نسبتہا را بجناب خواجہ صاحب
نخواہید داد واز خوف مواخذہ عند اللہ بنفس خود رحم خواہید فرمود۔

وما علینا الا البلاغ واما ترک جواب عربیہ شما بعربی پس نہ ازینجہت
است کہ از نظم نثر عربی عاری ہستم بلکہ بلحاظ قوت اصل مقصود کہ افہام
عوام است عدول بفارسی نمودم وچند سطر عبارت عربی نیز مینویسم
تا دل شکنی نشود - فاسمع وتأمل ایہا الفاضل المتفاضل الرائح للوجا
والعشار خلف المہرة الافاضل انما مثلک مثل الدجی یقول
للصبح لونک حائل او السہی حین الشمس تطاول ہلا تججت
فیما ابرزت محجة الحق الواضح وجانبت الافتراء وعر الا
عتساف الفاضح الی یوم من الحق ایوم غشیتک لیلة
من الباطل مظلم تلبنہ یا ہذا فلقد اسرفت فی الایلام
بالملام وکف اکف الاصطلام ولعمری انک لم ترعد و
لم تبرق الاعن جہام ولم تسط الاجذاء فیہا کہام
ختلة لعاب المنیة او عقابا یظفرک بالامنیة فما
اہون علی المولوی الخواجہ صولتک وابین لمن طمح ببصر
النصفة سوء صنیعتک واوعر واخطر نہجک واوہن نسجک ان
اوہن البیوت لبیت العنکبوت لو کانوا یعلمون ازعمت
انک تمحو الحق بما تخطہ بیمینک وتروج الباطل بتخلیطک
الغث مع سمینک کلا فان الحق ابلج والباطل لجلج ولا یضیق
المخرج علی من سدل علیہ المولج ویحک اتعیب ما لا
عیب فیہ وتستریب فیما لاریب یعتریہ وتتلعثم

نثرة مضاعفة تنبو عنها السيوف و تكل الاسنة و تحسب
هزوا و لعبا ما نطق به الكتاب و السنة و تسعى فى اطفاء
نور الارشاد و اعلاء كلمة الغى على الرشاد هيهات تضرب
فى حديد بارد و ترسل فى غير سدد الا و ان النهج لقويم
و الصراط مستقيم و ما كل الناس ذا مقلة عمياء و فكرة
شوهاء تخبط عشواء و راى خامد و قلب راقد و انك
لو تفطنت لاعترفت ايها الفاضل بقصور فهمك و
ضياع سهمك فى الاصابة و طيش سهمك و هبانه
توارى عليك الامر قديما فما بالك الآن قد حصحص
الحق صميما الا ترفق بنفسك التى بين جنبيك فان ما لها
و عليها لك و عليك و الى م تحرص على تكفير مومن برىء و
تصمى قلبه بسهم بيد الحقد يرى هذا و لقد اعتنيت
بما كان لك على افراغ نفسك بما لها عليك و السلام۔
و اما جواب از تحریرات مولوی شریف حسین صاحب پس بحث تمام
مضمون انها یا مضمون تحریر مولوی مقرب علیخاں ہماں جوابیست
کہ از تحریر مولوی مقرب علیصاحب دادہ شد و معلوم میشود کہ ایشاں
از موازین شرعیہ تکفیر بے خبر میباشند و بگوش ایشاں اذ ادرؤا الحدود
بالشبہات نرسیدہ است و الا در تکفیر مسلماناں اینقدر جری نمیبودند
و بر فرض اگر عبارات جناب مولوی خواجہ عابد حسین صاحب مشتبہ الدلالات

ہم میبود برایشان لازم بود کہ توقف مینمودند چہ جائیکہ جمیع عبارات ایشان کہ در رسالتین است ہمہ صریح در افادہ معانی حقہ وبعض عبارات کہ فی الجملہ اجمال دارد قابل محامل قریبہ صحیحہ است ومثل عبارات مجملہ سائر تصانیف علماے اعلام چنانچہ علماے متدینین لکھنو کہ صاحبان فضل و علم اند واہل زبان میباشند ہمہ تحریر فرمودند کہ در رسالتین مضمونے کہ مخالف عقائد اثنا عشریہ بودہ باشد نیست وما ہم معانی صحیحہ را بیان نمودیم وبعد اینہمہ وضوح وظہور حق شخص متدین ہرگز جرأت بر تکفیر نخواہد نمود واما جواب از سائر تحریرات مندرجہ در فضل الصمد پس از بیانات ما واضح است شخص بافہم وتدین از عبارات ما میتواند کہ جواب از ہمہ بدہد وعذر ہمہ را بخواہد اللھم ثبتنا بالقول الثابت فی الحیوۃ الدنیا وفی الاخرۃ بمحمد وآلہ الطاہرۃ۔

تنبیہ بلیغ

واضح باد کہ مدعاے مولوی سید محمد مرتضےٰ صاحب جونپوری
این است کہ جناب فضائل نصاب مولوی خواجہ عابد حسین صاحب
سہارنپوری بواسطہ مطالب رسالہ انذار الناذرین و رسالہ
یا علی مدد خارج از تشیع بلکہ العیاذ باللہ کافر و مرتد میباشند
کما ہو المذکور فی مولفاتہ والمسطور فی استفتاآتہ بلکہ در بعض
استفتاآت خود بغرض تہییج و تشویش اذہان چنین رقم نمودہ اند
کہ جناب خواجہ صاحب بمحاورہ اوطیان توہین حضرات ایمہ ہدا
نمودہ اند و چونکہ این مدعاے ایشان سراسر افترا و بہتان بودہ و
خطی از حقیت و وقعی در مقام واقعیت نداشتہ و نیز موجب
صد و سد راہ ہدایت و ارشاد و باعث توہین و تذلیل
و تکفیر و تضلیل عالمی از علماے شریعت مطہرہ بودہ و ہردو
رسالہ جناب مولوی خواجہ عابد حسین صاحب از
کتب شیعہ و بر وفق ترتیب کتب ایشان مرتب و بری
از نسب شیعہ و چیزیکہ منافی با تشیع فضلاً عن منافاتہ لضروری
من الاسلام در انہا نبودہ پس ہر کار سرکار شریعتمدار ملاذ الشیعہ
و حامی الشریعہ مولانا السید کلب باقر صاحب قبلہ

الحائری اجابۃ لالتماس جمع من المؤمنین الاخیار المتدینین
ہر دو رسالہ را ملاحظہ فرمودند و بعد ازان مکتوبی بجناب مولوی
خواجہ عابد حسین صاحب نوشتند و محصل مضمون ان این بود
کہ ہر دو رسالہ شما ملاحظہ نمودہ شد و چیزیکہ موجب خروج
شما از تشیع فضلاً عن الاسلام بودہ باشد درانہا دیدہ نشد و علیہم درانہا
نیست بجز آنکہ بعض تعبیرات شما خشن و ناملائم عوام و پارۂ ازان
قاصر و اجمال انضمام است پس تکفیر شما بواسطۂ مطالب سالتین
بے محل و دو تدین مکفر مخل است البتہ مولفات طرف مقابل
شما یعنی مولوی محمد مرتضی صاحب علاوہ برانیکہ ربطے بمرادات
و مطالب شما ندارد و خارج از جادۂ اعتدال بلکہ موصوف بضلال
و اضلال لاشتمالہا علی العقائد الفاسدۃ الکاسدۃ من الغلاۃ
والمفوضۃ والشیخیۃ وغیرہم من اصحاب الضلال میباشد
بالجملہ چون کہ شیوع و انتشار این تحریر در اقطار و امصار موہن کید و
ناقص غرض مولوی محمد مرتضی صاحب واقع می شد زیرا کہ سرکار
شریعتمدار مومی الیہ در اغلب اصقاع ہند معروف و مشہور میباشند
و اکثر مردمان حسن ارادت و وثوق بایشان دارند پس مولوی محمد مرتضی
صاحب چارۂ بجز این ندیدند کہ در رواج کار خود تشبث با فترا
و بہتان نمایند و راہ پر خطر و ہلاکت اکتناہ قدح بیجا را
در سفیان والا شان ایشان بپیمایند و نہ فہمیدند کہ تف

وخیوئیکه باسمان انداخته شود بازگشت آن ہمان روے
انداز نده خواهد بود باوجودیکه قبل از تحریر حضرت مولانا المشار
الیہ بعض علماء دیگر ہم مثل تحریر مولانا الممدوح برہردو رسالہ نوشتہ بودند مثل سرکار
مولوی سید نجم الحسن صاحب قبلہ کہ خود مولوی سید محمد مرتضی صاحب تحریر ایشان
را در کتاب خود ذکر نمودہ اند نمیدانم کہ چرا مولوی
محمد مرتضے صاحب بجناب ایشان تعرض نفرمودہ اند ایشان
ہم کہ مضامین رسالۂ انذار الناذرین را مخرج عن التشیع والاسلام
نمیدانند بلکہ تمام علماے متدینین ہند مثل سرکار قدوۃ العلماء
مولانا السید آقا حسن صاحب قبلہ و سرکار شریعتمدار مولوی سیّد
ظہور الحسن صاحب قبلہ و سرکار مرحوم میر آغا صاحب و سرکار
مرحوم سید علن صاحب وغیرہم من العلماء البارعین تحریر فرمودہ
اند کہ خیال مولوی محمد مرتضے صاحب غلط است و بیجا و جناب خواجہ صاحب
بواسطہ مطالب رسالتین خارج از تشیع نشدہ اند بلکہ تمام مشاہیر
علماء عراق و مراجع خواص و عوام افاق ہم خواجہ صاحب را برے
از نسب شنیعہ فرمودہ اند پس اگر مولوی محمد مرتضے صاحب
فی الحقیقت عنادی باخصوص سرکار شریعتمدار مولانا السید باقر
صاحب قبلہ مدظلہ العالی ندارند چرا حضرات علماء دیگر را بواسطہ
بری نمودن خواجہ صاحب از کفر بد نمیگویند تعجب است کہ مولوی
محمد مرتضی صاحب ہمہ را گذاشتند و بخصوص حضرت مولانا السید باقر

صاحب قبلہ چسپیدند وحال انکہ ہمہ در مخالفت ایشان شریک اندواین اول دلیل است بر عناد وسجاج مولوی سید محمد مرتضے صاحب بالجملہ اگرچہ بمفاد واعرض عن الجاھلین مناسب ہمین بود کہ سرکار مولانا السید کلب باقر صاحب قبلہ سکوت میفرمودند لکن چونکہ مولفات مولوی محمد مرتضی صاحب بسبب اشتمال آن بر عقائد ضالہ مضلہ موجب گمراہی عوام شیعہ بودہ لہذا سرکار ایشان در ازہاق باطل واحقاق حق بذل جہد فرمودند اعتنائی بمفتریات مولوی محمد مرتضی صاحب نہ نمودند حَتّٰی ظَهَرَ اَمْرُ اللهِ وَهُمْ كَارِهُوْنَ و برہمہ واضح ولائح گردید کہ سعی مولوی محمد مرتضی صاحب در تکفیر ضائع وباطل است واز الطاف خفیہ الہیہ وجود کسانے است کہ لَا يَخَافُوْنَ فِي اللهِ لَوْمَةَ لَائِمٍ وبہ ثبات قدم ایشان امر حق ثابت میگردد واگر سلمان وابوذر ومقداد وعمار ہم سکوت را اختیار مینمودند ودرحین فوران باطل کوس الحق مع علی رانمی زدند کی حق واضح می شدے فجزاھم اللہ عن الاسلام واھلہ خیرا مختصر آنکہ فرمایش سرکار مولانا السید کلب باقر صاحب قبلہ مدظلہ از روز اول ہمین بود کہ تکفیر جناب خواجہ صاحب بواسطہ مطالب رسالتین بیجا است زیراکہ در انہا چیزے نیست کہ موجب خروج از تشیع بودہ باشد

فضلاً عن الاسلام و مسئلهٔ تکفیر مسلمانان بسیار مشکل است
و کسیکه رسالهٔ انذار الناذرین و یا علی مدد را ملاحظه نماید
میفهمد که مولف آن از نسبت شنیعه که مولوی محمد مرتضے
صاحب داده اند بری است و کسیکه رسالتین مذکورتین
را از کتب ضلال بداند بے شبه یا مشتبه یا بے فہم یا از اہل
ضلال است و کتب مولوی محمد مرتضے صاحب که در رد رسالتین
نوشته شده از کتب ضلال میباشد زیرا که مشتمل است
بر عقائد اہل ضلال و با دو سه عقیدهٔ ایشان را از ان کتب
ذکر میکنیم مولوی محمد مرتضے صاحب در کتاب خود ارغام
الماکرین در صفحه بست و پنجم ۲۵ آن گفته اند که در مقام استعانت
محال است که بخدا خطاب نموده شود زیرا که معائنه و
مشافهه خدا ممکن نیست پس لازم است که در مقام استعانت
بنائب خدا خطاب بنمایند که معائنه و مشاهده آن نائب
ممکن است بنده متحیرم که ایشان با این عقیده چرا خود را
شیعه اثنی عشری میدانند کدام شیعه این غلط را
گفته یا میگوید و عجب اینست که خود مولوی محمد مرتضے صاحب
هر روزه ده دفعه در نماز اِیَّاکَ نَسْتَعِیْنُ میخوانند نمیدانم
که مخاطب بہ اِیَّاکَ خدا را مینمایند یا حضرات ائمه را مولوی
محمد مرتضے صاحب در کتاب خود الکلام الحسن صفحه صد و سی ۱۳۰

گفته اند که آیه وَاللّٰهُ خَیْرُ الرَّازِقِیْنَ دلالت دارد بر تعدد رازق
وحضرات ائمہ بعوض و نیابت ذات اقدس الٰہی رزق وامثال
رزق را درمیان خلایق اجرا میفرمایند واین نیابت ایشان
دراین گونه امور از طرف خدا باین جهت است که خدا نه قابل دیدن است
ونه در فکر کسے می آید بنده کمال حیرت ازاین عقیده ایشان نیز
دارم که با این عقیده چرا ایشان خود را از مفوضه نمی شمارند
وکدام عاقل این حرف را می زند و می گوید که عدم کونه تعالی
مرئیا سبب این شده که او در امور تکوینیه نائبی از برائے خود
قرار دہد مولوی محمد مرتضیٰ صاحب درکتاب خود الکلام
الحسن از صفحه دوبیست وہشتاد و یک تا صفحه دوبست وہشتاد وچہار
گفته اند که بول وغایط ودم ومنی ایمہ طاہر است تا که طہارت
باطنی ایشان درست شود ونیز شرب بول ودم انبیاء وایمہ
را حلال دانسته اند بنده متحیر ام که ایشان خود را مجتہد میدانند
یا خیر اگر مجتہد میدانند پس یقیناً ناقابل اند زیرا که احادیثے
که ایشان ذکر نموده اند دلالتے بر مدعای ایشان ندارد و
اگر خود را مقلد میدانند پس نمیدانم که کدام مجتہد از متقدمین
یا متاخرین قایل بحلیت بول وغایط ودم ومنی انبیاء واوصیاء
شده است باید ایشان بیان نمایند مختصر آنکه کتب مولوی
محمد مرتضےٰ صاحب ازین گونه عقاید فاسده واقوال کاسده

پر است و پر واضح است که کسیکه در فروع اصول
این مشرب را داشته باشد البته برار باب تحقیق
و علماے متدینین معترض خواهد شد و همه را
بے دین خواهد دانست أعوذ بالله من شرور
النفس و وساوس الشیطان الرجیم النجس
واما تعرض مولوی محمد مرتضی صاحب جونپوری بر سرکار
شریعتمدار مولانا السید کلب باقر صاحب قبله
مدالله ظله العالی و متع المسلمین بوجوده الشریف
المتعالی پس انهم از عجائب روزگار و انقلابات
فلک کج مدار است و لا عزو فان له اسوة حسنة
بابائه الکرام علیهم الصلوة والسلام
واما کامل العیار بودن حضرت مولانا السید
کلب باقر صاحب مدظله در علم و فضل و تقوی
و رزانت و متانت عقائد حقه و معارف یقینیه
متحقق پس منظومه اعتقادیه ایشان که مسمے بدلائل
الخیرات است شاهد برین معنے میباشد و براین
منظومه اجلاے علماء عراق و رؤساے ملة جعفریه
تقریظات نوشته اند و همه بالنسبه بجناب مشارالیه
اظهار تجلیل و مدح و ثناء جمیل فرموده اند

پس ظاهر است که اگر مولوی محمد مرتضے صاحب
یا دیگری از امثال ایشان در شان حضرت موصوف
قدحی نمایند قدحی پر از مرارت رسوائی و مقدوحیت
سر خواهد کشید و غیر از این محصلی حاصل
نخواهد نمود

وَالسَّلامُ عَلٰی اِخْوَانِنَا الْمُؤْمِنِیْنَ
الَّذِیْنَ یَنْصُرُوْنَ الْحَقَّ وَاَهْلَهٗ

سید عین الحسن جری عجلت رقم

امروہوی

کاتب

ہذا

قادر بخش پریسمین مراد آبا